

Genustilordning i kristiansandsdialekten

Anders Magnus Kvinlaug

Masteroppgave i nordisk, særlig norsk, språk
på Lektor- og adjunktprogrammet
Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2011

Forord

Endelig er oppgaven ferdigstilt. Det har vært både interessant og intenst å jobbe med den, og jeg har lært mye – både faglig og om meg selv. Dialekter og grammatikk er områder innenfor språkvitenskapen som interesserer og fascinerer meg. Da jeg tok kontakt med Hans-Olav Enger, hadde jeg et ønske om å kombinere disse to områdene. Han ledet meg inn på tanken om å se på genus, og det ble et tema jeg raskt fattet interesse for. Hans-Olav og jeg ble videre enige om at det ville være interessant å se på kristiansandsdialektens genus, og det har det absolutt vært.

Jeg vil rette en stor takk til veileder Hans-Olav Enger for konstruktiv, oppmuntrende og kontinuerlig veiledning. Det har vært en inspirerende og lærerik prosess, og jeg har vært bortskjemt på din tid og hjelp. Hjertelig takk!

Det er også andre som fortjener en takk for at oppgaven har blitt ferdig:

Takk til Kristin for kontinuerlig støtte og tro å alt jeg gjør.

Takk til alle som tok seg tid til å svare på undersøkelsen min.

Takk til Henrik Moesgaard, som har gjort livet på lesesalen mye bedre.

Takk til Lars Erik Kvinlaug for korrekturlesing av oppgaven.

Tusen takk!

Anders Magnus Kvinlaug
Oslo, mai 2011

Innhold

1.0 Innledning.....	1
1.1 Problemstilling.....	1
1.2 Hva er genus?	2
1.3 Genusklasser i norsk	2
1.4 Avgrensninger	3
1.4.1 Bestemthetssuffikset som genusmarkør?	3
1.4.2 Leksikalsk vs. referensielt genus	4
1.4.3 Kristiansandsdialekten.....	5
1.5 Hvorfor undersøke genustilordning i dialekt?	5
1.6 Oppgavens struktur	6
2.0 Teori	7
2.1 Er genus tilfeldig eller regelstyrt ?.....	7
2.2 Corbetts teori for tilordning av genus	8
2.2.1 Regelstyrt genustilordning.....	9
2.2.2 Semantiske genussystem.....	10
2.2.3 Formbaserte genussystem.....	10
2.2.4 Genuskonflikter: semantiske regler dominerer	11
2.3 Optimal Gender Assignment Theory.....	12
2.3.1 Fokus på regelkonflikter.....	12
2.3.2 Markerthetshierarki	13
2.3.2.1 Problematisering av OGATs markerthetshierarki	14
2.3.3 Tilordningsregler er likeverdige	15
2.4 Den bruksbaserte modellen i genustilordning.....	16
2.5 Norsk (og noe svensk) forskning på genustilordning	18
2.5.1 Trosteruds regler for nynorsk genustilordning	18
2.5.2 Enger, Conzett, Korsæth og Beito	19
2.5.3 Dahl.....	20
2.5.4 Forskning på kristiansandsdialektens genus	21
2.6 Oppsummering.....	21
3.0 Metode	23
3.1 Hva slags empiri?	23
3.2 Informantene	25
3.3 Praktisk fremgangsmåte	27
4.0 Analyse.....	33
4.1 Innledning.....	33
4.2 Tostavede ord som ender på trykklett -e	33
4.2.1 Regelen i genuslitteraturen.....	33
4.2.2 Analyse: Genus ved ord som er tostavede og ender på trykklett -e.....	36
4.2.2.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk	36
4.2.2.2 Ord som stemmer med regelen i dialekten, men er unntak fra regelen i nynorsk	37
4.2.2.3 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk	38
4.2.3 Oppsummering	40
4.3 Biologisk kjønn.....	42

4.3.1 Regelen i genuslitteraturen.....	42
4.3.2 Analyse: Genus ved ord der referentene har biologisk kjønn	45
4.3.2.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk	45
4.3.2.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk	46
4.3.2.3 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk	49
4.3.3 Oppsummering	50
4.4 Navn på dyr, fugler, fisker og andre levende skapninger uten kjønnsspesifisering 51	
4.4.1 Regelen i genuslitteraturen.....	51
4.4.2 Analyse: Genus ved ord for dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger	55
4.4.2.1 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk	55
4.4.2.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk	55
4.4.2.3 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk	58
4.4.3 Oppsummering	58
4.5 Funksjonelle hulrom	60
4.5.1 Regelen i genuslitteraturen.....	60
4.5.2. Analyse: Genus ved ord som er funksjonelle hulrom.....	63
4.5.2.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk	63
4.5.2.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk	63
4.5.3 Oppsummering	66
4.6 Fonologiske regler.....	68
4.6.1 Reglene i genuslitteraturen.....	68
4.6.2 Analyse: Genus ved ord som ender på <i>-rg</i>	72
4.6.2.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk	72
4.6.2.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk	72
4.6.2.3 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i norsk	73
4.6.2.4 Oppsummering	74
4.6.3 Analyse: Genus ved ord som ender på <i>-pt</i>	75
4.6.3.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk	75
4.6.3.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk	75
4.6.3.3 Oppsummering	77
4.6.4 Analyse: Genus ved ord som ender på <i>-kt</i>	77
4.6.4.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk	77
4.6.4.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk	78
4.6.4.3 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk	79
4.6.4.4 Oppsummering	81
4.7 Hva skjer ved balanserte tilordningskonflikter?	82
4.7.1 Innledning	82
4.7.2 Drøfting av empiriens balanserte tilordningskonflikter	82
4.7.3 Oppsummering	87
5.0 Oppsummering	89
5.1 Genusvariasjon mellom kristiansandsdialekten og nynorsk.....	89
5.2 Er kristiansandsdialektens genustilordning regelstyrt?	92
5.3 Hva skjer ved tilordningskonflikter?	95
5.4 Avsluttende ord.....	96
Litteratur	97
Vedlegg 1 – Liste med ord til intervjuet med informantgruppe 1	101
Vedlegg 2 – Liste med ord til intervjuet med informantgruppe 2	105

1.0 Innledning

1.1 Problemstilling

De fleste med norsk som morsmål vet at det i norsk heter *en gang* og *en bunke*. Til enkeltes forundring går likevel talere av kristiansandsdialekten rundt og sier *ei gang* og *ei bunke*. Jeg har vært vitne til at talere av kristiansandsdialekten som sier *en bunke*, får kommentert at de bruker unaturlig eller ”feil” determinativ. En slik bemerkning stemmer imidlertid ikke overens med den norske skolegrammatikken. Derfor kan man begynne å lure på om kristiansandsmålet opererer med egne genus – det gjorde iallfall jeg. Observasjonen gjorde at jeg ønsket å finne ut mer om kristiansandsdialektens genus, og det er det denne oppgaven skal gjøre.

Et at oppgavens viktigste siktemål blir å besvare spørsmålet: Eksisterer det genusvariasjon mellom kristiansandsdialekten og den norske skriftnormen? Observasjonene mine indikerer det. Trond Trosterud (2001:30) mener dette skyldes regler som bestemmer genus: ”Genusvariasjon dialektane imellom kjem av at ulike talarar har ulike regelsett.” For å svare på spørsmålet vil jeg foreta en undersøkelse av kristiansandstalerers genustilordning. Her vil jeg se i hvilken grad nynorske genustilordningsregler predikerer genus i kristiansandsdialekten. Jeg vil ut fra empirien beskrive genusforskjeller fra nynorsk i enkeltord, samt se om kristiansandsmålet dekkes av de samme reglene. Dette vil fortelle oss mye om kristiansandsdialektens genus. I tillegg er det svar på Trosteruds (2001:54) oppfordring om at norsk genusforskning må se på variasjon i norske dialekter.

Et annet, nærliggende spørsmål oppgaven vil se på, er om kristiansandsmålets genus er regelstyrt eller tilfeldig. Språkvitenskapen har lenge diskutert hvorvidt substantiv tildeles genus etter bestemte prinsipper og regler, eller om det er tilfeldig. Dagens genusforskere er stort sett enige om at et substantivs genus som oftest er regelmessig (Corbett 1991, Trosterud 2001, Rice 2006, Steinmetz 2006, Nesset 2006, Enger 2009). Min tese er at dialektens genus er regelmessig, og ved å se om de nynorske tilordningsreglene er gyldige i kristiansandsdialekten, håper jeg å finne evidens for dette. Til sist vil jeg ved hjelp av kristiansandsempiri forsøke å belyse spørsmålet om hva som skjer ved balanserte tilordningskonflikter – tilfeller hvor et substantiv dekkes av et likt antall regler som predikerer to ulike genus.

Før vi går løs på oppgaven, er det formålstjenlig å klargjøre noen definisjoner, samt klargjøre hva jeg skal undersøke og hvilke avgrensninger jeg gjør.

1.2 Hva er genus?

En nødvendig forutsetning for å undersøke genustilordning er at man har klart for seg hva genus er. Den klassiske definisjonen av genus, som denne oppgaven vil basere seg på, finner vi hos Hockett: "Genders are classes of nouns reflected in the behavior of associated words" (Hockett 1958:231). Genus er altså ulike klasser av substantiver som bestemmes ut fra oppførselen til tilhørende ord – også kalt kongruens. Det er viktig å påpeke at substantiver ikke bøyes i genus – genus er noe substantivene har (Enger og Kristoffersen 2000:68). Det er de tilhørende ordene som blir bøyd i genus, og det er gjennom deres form vi kan identifisere substantivenes genus. De tilhørende ordene det er snakk om i norsk, er determinativer, pronomener og adjektiver (Faarlund et al. 1997:150) – dersom vi forutsetter at partisipp regnes som et adjektiv (jfr. Lie 1994). For eksempel vil determinativet i første person entall være *min* når det syntaktisk tilhører substantivet *fotball*, fordi *fotball* på norsk er et maskulinum. Determinativets form kongruerer med substantivets genus. Dersom substantivet som determinativet tilhørte, hadde vært femininum eller nøytrum, ville determinativet blitt bøyd henholdsvis *mi* eller *mitt*. Eksempelvis *mi jente* og *mitt hus*. De tilhørende ordene er dermed de som realiserer et substantivs genus, og det er ved å se på dem vi kan identifisere hvilket genus et substantiv har. Hvilke ordklasser som viser genuskongruens, er språkavhengig.

1.3 Genusklasser i norsk

En annen forutsetning for undersøkelsen er at vi vet hvilke genusklasser språket eller dialekten har. Corbett (1991) har undersøkt genussystemer i over 200 språk, og kommer frem til at det finnes en rekke ulike genusinndelinger, og ulikt antall genus. Genussystem er ikke begrenset til å ha tre genus, eller til å inndeles i kategoriene maskulinum, femininum og nøytrum. Corbett (1991:5) sier at fire er vanlig og at tjue er mulig. Klassene er heller ikke identiske i de ulike språkene. I norsk finnes det også ulike genussystem. Den nynorske skriftnormen har tre ulike genusklasser (maskulinum (m), femininum (f) og nøytrum (n)). Dette er de typiske genusklassene i indoeuropeiske språk (Braunmüller 2000:25). For bokmål er det vanskeligere å avgjøre antallet klasser. Dersom man refererer til den konservative riksmålsvarianten er det to, mens standardvarianten i praksis kan kalles et hybridsystem (Braunmüller 2000:26-27). I denne oppgaven skal vi sammenligne dialektens genus med det nynorske genussystemet. Det jeg videre omtaler som norsk, vil derfor være ensbetydende med nynorsk skriftspråk. Grunnen til at jeg sammenligner dialekten med nynorsk, er at det er den mest talespråksnære skriftnormen vi har, og at den bygger på de norske dialektene. Dessuten

er det verre å fastslå hvor mange genus bokmål har (jfr. Braunmüller 2000), noe som gjør en sammenligning vanskeligere. Utenom de to offisielle skriftnormene består det norske språket av en rekke forskjellige dialekter som også har genussystem. Majoriteten av de norske dialektene har, i likhet med nynorsk, et tregenus-system, som består av genusklassene m, f og n. Dette gjelder deriblant kristiansandsdialekten. Det at kristiansandsmålet opererer med samme genusklasser som nynorsk, gjør det enklere å sammenligne genustilordningen.

1.4 Avgrensninger

Hocketts definisjon av begrepet genus (jfr. 1.2) virker i utgangspunktet tydelig nok. Men som vi nå skal se, er det et par elementer ved definisjonen som debatteres i språkvitenskapen. Disse skal jeg nå kort redegjøre for, og avklare hvordan jeg forholder meg til i oppgaven. Jeg vil også klargjøre hva denne oppgaven definerer som kristiansandsdialekt.

1.4.1 Bestemthetssuffikset som genusmarkør?

Et av problemene som oppstår med genusdefinisjonen til Hockett, er hvorvidt bestemthetssuffikset kan regnes som en genusmarkør eller ei. Dette problemet er særlig aktuelt i nordisk språkvitenskap, grunnet stort samsvar mellom bestemthetssuffikser i skriftspråket og genus (jfr. *-a* er ofte f, *-en* ofte m, og *-et* ofte n). Språkforskerne er uenige om bestemthetssuffikset i entall av norske substantiv kan bestemme et substantivs genus. *Norsk Referansegrammatikk* er eksponent for det synet at bestemthetssuffikset oppfyller kriteriet for å bestemme substantivets genus (Faarlund et al. 1997:150). Også den svenske grammatikeren Östen Dahl ser det som en tydelig markør for genus i svensk (Dahl 2000a:583). Han ønsker å endre Hocketts definisjon, ved å bytte ut ”ord” med ”morfemer”. Samtidig finnes det mange som er uenige i et slikt syn. Trosterud (2001) og Corbett (1991) er blant dem som hevder at det ikke kan regnes som et holdbart kriterium for å bestemme et substantivs genus. Enger drøfter også spørsmålet inngående, og kommer frem til at når bestemthetssuffikset korrelerer 100 % med de klassiske kriteriene for genus, ser han ingen grunn til å ikke bruke det som markør (Enger 2004:65).

I denne oppgaven vil jeg følge synet om at bestemthetssuffikset ikke markerer genus. Et argument for dette er at bestemthetssuffikset ikke korrelerer 100 % med de klassiske kriteriene for genus i alle språk og dialekter, noe Fretheim viser i enkelte østnorske dialekter (jfr. Fretheim 1985 [1976]). Her tilsier a-endelsen i *jakka* at ordet har feminint genus. Men samme person bruker gjerne formen *min jakke*, noe som markerer at ordet er m (Fretheim 1985 [1976]:99). I dette tilfellet er det altså en uoverensstemmelse mellom de to genusmarkørene. En annen grunn for å utelate bestemthetssuffikset som kriterium er at

utelatelse er i tråd med Hocketts definisjon av genus. Dessuten ønsker jeg at undersøkelsen skal være så metodologisk forsiktig som mulig, slik at empirien skal bli mer reliabel.

1.4.2 Leksikalsk vs. referensielt genus

Vi må videre avgrense hvilke tilhørende ord vi skal ta utgangspunkt i for å fastslå genus i undersøkelsen. Man skulle tro at alle tilhørende ord ga entydig informasjon om hvilket genus et substantiv har. Like fullt dukker det opp et problem ved substantiv som *gartnar*. Alle med norsk som morsmål vet at det heter *ein gartnar*, og determinativet indikerer da at substantivet er m. På den andre siden kan man referere til substantivfrasen *gartnaren* med genuspronomenet *ho* og *han*, alt etter kjønnnet til referenten man henviser til. Vi ser dermed at et substantiv i praksis kan tildeles flere genus. Heldigvis finnes det en løsning på dette problemet. Dahl (2000b) deler inn i to typer genus med dikotomien *leksikalsk* og *referensielt genus*. Leksikalsk genus har å gjøre med det faktum at substantivet *gartnar* alltid har artikkelen *ein* i nynorsk – uavhengig av om det er en mannlig eller kvinnelig gartner. Tilordningen beror på de leksikalske egenskapene til substantivet, derav navnet leksikalsk genus. Referensielt genus derimot, bestemmes for substantivfraser avhengig av egenskapene til referenten. Substantivfrasen *gartneren* kan hete både *han* og *ho*, ut fra om det er en mann eller ei dame det refereres til. Dermed kan det referensielle genuset til *gartner* være både m og f. Corbett (1991:225) opererer med en på mange måter lik todeling som han kaller *syntaktisk* og *semantisk* kongruens. Corbett sier at det finnes hybridsubstantiver, der genuset kan variere ut fra hvilken genusmarkør man benytter. Han sier at genus er avhengig av hvilket mål substantivet sikter til (Corbett 1991:225). Eksempelvis har vi det tyske ordet *das Mädchen* 'jente'. Her vil personlig pronomen kunne markeres som femininum *sie* 'hun', fordi det kan referere til en bestemt jente. Determinativet vil bare kunne bruke nøytrumsformen *das* fordi det sikter til ordet *Mädchen*. Denne inkonsistensen skyldes at vi trenger å kjenne målet for substantivet (Corbett 1991:183). En slik genusinndeling er velkjent innenfor forskningsfeltet. Jeg velger likevel å bruke Dahls dikotomi i denne oppgaven, ettersom jeg synes begrepene hans er mer beskrivende.

I denne oppgaven skal jeg undersøke dialektens genustilordningen for leksikalsk genus. Det jeg heretter omtaler som genustilordning, må derfor forstås som leksikalsk genustilordning. Fokuset på leksikalsk genus velger jeg først og fremst fordi kongruens i norsk er tydeligere regelstyrt innenfor nominalfrasen enn utenfor (Enger 2001:165). Dette gjør det sikrere å slå fast korrekt genusbruk, ettersom man vet at alle parter tildeler genus ut fra samme egenskaper. Dessuten er leksikalsk genus i et dialekt-perspektiv trolig det mest

givende å undersøke. Det er først og fremst her en forventer variasjon. En god del av teorien jeg skal presentere i kapittel 2, omhandler dessuten leksikalsk genus. For at oppgaven skal kunne forholde seg til teorien på en relevant måte, er det tjenlig å forholde seg til samme genustype.

1.4.3 Kristiansandsdialekten

Nøyaktig hva kristiansandsdialekten er og hvem som taler den, er det ikke noe fasit på. I forbindelse med denne oppgaven har jeg fått utallige synspunkter fra folk født i kristiansandsområdet om hva som kan regnes som kristiansandsdialekten, og hvor de taler den. Noen hevder det kun er talemålet til de som er født og har bodd hele livet i bykjernen til Kristiansand. Andre inkluderer talemål fra diverse omliggende bydeler. I denne oppgaven velger jeg å definere kristiansandsdialekten som talemålet i Kristiansand kommune – en nokså vid definisjon. Dette skyldes for det første det utbredte synet i nordstikken om at bydialektene sprer seg til de omliggende områdene (Papazian 2009:93). Som taler av kristiansandsdialekten har jeg inntrykk av at bosted innenfor kommunegrensene ikke medfører noen store dialektforskjeller. Derfor antar jeg at det ikke medfører noen store forskjeller i genusbruken heller. En annen grunn til den vide definisjonen er at det gjør det enklere å finne kvalifiserte og villige informanter til undersøkelsen. Empirien vil derfor basere seg på informanter som taler det lokale talemålet til et sted innenfor kommunegrensene. De metodiske vurderingene jeg gjorde i forbindelse med undersøkelsen, går jeg nærmere inn på i kapittel 3.

1.5 Hvorfor undersøke genustilordning i dialekt?

Det finnes allerede en del litteratur som tar for seg genustilordning i norsk (deriblant Trosterud 2001, Enger 2002, Conzett 2007, Rice 2006). Men den klare majoriteten av norsk genusforskning baserer seg på det nynorske skriftspråket – en konstruert skriftnorm hvor genustilordningen er fastsatt av Språkrådet. En skriftnorm speiler ikke nødvendigvis noens talemål. Slike konstruerte standardspråk er ifølge Hudson (1996:34): ”the *least* interesting kind of language for anyone interested in the nature of human language (as most linguists are).” Det er derfor en klar styrke ved min oppgave at forskningen baserer seg på dialektempiri, ettersom det er naturlig talespråk – språkforskningens ”egentlige” forskningsobjekt (jfr. Kristoffersen et al. 2005:18). Ved å undersøke genustilordning i dialekt vil en forske på hvilket genussystem som ligger naturlig hos språkbrukere, fremfor å forske på et konstruert og normert genussystem som språkbrukere tar innover seg.

Det eksisterer lite nyere forskning på genustilordning i norske dialekter. Beito (1954)

er et av få unntak som presenterer omfattende empiri for hvordan genus tilordnes i forskjellige norske talemål, men han tar ikke systematisk for seg enkeltdialekter. Et annet relevant unntak er Vollan (2006), som undersøker hvilke genus ord for hjemlige trær har i sørlandsmål. Forskning på genus i dialekt er derfor etterspurt i norsk genuslitteratur (Trosterud 2001:54). Det er derfor en styrke med oppgaven at den ser på et lite undersøkt område av forskningsfeltet.

En annen god grunn til å undersøke genustilordning i dialekt er at vi kan få større forståelse av det norske språkets grammatikk. Som Ralli (2009:88) sier, kan dialekter være med på å avdekke hvilke grammatiske muligheter som finnes i et språk. Ifølge Enger (2010:673) forventer man både regularitet og irregularitet i genus mellom ulike dialekter så vel som språk – så lenge man ser på distinksjonen mellom språk og dialekt som mindre vesentlig (jfr. Hudson 1996:36). En finner evidens for variasjon blant annet hos Beito, der genuset til eksempelvis *jeksel* (1954:232) og *nebb* (1954:292) er forskjellig i ulike norske dialekter. Også Vollan (2006) viser dialektale genusforskjeller som gir større forståelse av norsk grammatikk. *Svenska Akademiens Grammatik 2* (Teleman et al. 1999:61) sier at selv om de fleste substantiv bare har ett genus, har noen ord et annet genus i regionale varieteter enn i standard-språket. Oppgavens undersøkelse av en dialekts genussystem vil derfor gi oss større forståelse av variasjonen som finnes i det norske språkets grammatikk.

1.6 Oppgavens struktur

I kapittel 2 vil det bli redegjort for teoriene som oppgaven bygger på, mens kapittel 3 inneholder de metodiske valgene jeg gjorde i forbindelse med undersøkelsen av kristiansandsdialektens genustilordning. Kapittel 4 består av analyse og diskusjoner av spørsmålene i 1.1, basert på den innsamlede empirien. Til sist inneholder kapittel 5 en oppsummering av empiriens funn, samt svar på spørsmålene i problemstillingen.

2.0 Teori

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for teorier som er sentrale for oppgavens analytiske del. Jeg vil først gjennomgå noen overordnede teorier for regelstyrt genustilordning (Corbett 1991, Rice 2006, Nessel 2006). Videre vil jeg presentere annen relevant norsk og svensk forskning på genus, som tar utgangspunkt i de overordnede teoriene. Redegjørelsen for de overordnede teoriene vil være mest omfattende, fordi de er kompliserte å forklare. Enkelte av de påfølgende forskningsartiklene er minst like sentrale i analysen av empirien. Før redegjørelsen skal vi kort se på språkvitenskapens diskusjon om genus er tilfeldig eller regelstyrt, for å få oversikt over forskningsfeltet.

2.1 Er genus tilfeldig eller regelstyrt ?

Det grunnleggende spørsmålet for genusforskningen er hvorvidt genuset til et substantiv er tilfeldig eller regelstyrt. Det dominerende svaret i språkvitenskapen har over tid forandret seg. I allmenn språkvitenskap var tanken om at genus er arbitrært, lenge rådende. En av nittenhundretallets mest innflytelsesrike språkforskere, Leonard Bloomfield, forfektet dette synet – noe som trolig har hatt innvirkning på dette synets posisjon i vitenskapen. Bloomfield sier i boken *Language* at ”there seems to be no practical criterion by which the gender of a noun in German, French og Latin could be determined” (Bloomfield 1933:280). Dette synet innebærer at genus ved hvert enkelt substantiv må pugges eller læres utenat – genus er noe et substantiv bare har. I nyere tid har dette standpunktet blitt avvist av blant annet grammatikeren Corbett (1991), som hevder substantivene tilordnes genus etter bestemte regler. Han hevder at det er semantiske, fonologiske og morfologiske årsaker bak tildelingen av substantivers genus (Corbett 1991:68). Hvilke argumenter han legger til grunn, kommer vi tilbake til (2.2.1). I dag er formodentlig den dominerende oppfatningen i språkvitenskapen at genus er regelmessig, eller i alle fall ikke fullstendig arbitrær.

I nordistikken var det lenge en vanlig oppfatning at substantivenes genus er tilfeldig, ifølge Trosterud (2001:30). Dette er nok et utsagn som kan nyanseres noe. Ivar Aasen (1965 [1864]) har i sin grammatikk med flere regler for hvordan genus tildeles – så før den amerikanske strukturalismen fikk grepet på nordistikken var trolig regelstyrt genustilordning en utbredt tanke. Steinmetz (1986) taler også om en ”curious duality” i tyske grammatikker – påstander om arbitraritet og regler står side om side. Ifølge Enger har mange norske grammatikker vært påvirket av de tyske, så muligens finner vi den samme dualiteten i norsk (Enger 2001:171). Men i nordistikken var lenge Olav T. Beito en av få som eksplisitt hevdet

at substantiv ble tildelt genus etter bestemte regler (Trosterud 2001:31). I senere tid har denne oppfatningen blitt dominerende i nordisk språkvitenskap, blant annet gjennom Trosterud (2001), Conzett (2006, 2007) Rice (2006) Enger (2001, 2009, 2010) og Nessel (2005, 2006).

I tråd med det dominerende synet tar denne besvarelsen utgangspunkt i tanken om at genustilordning er regelstyrt. En viktig grunn til dette er, som Enger påpeker, at dersom en ønsker å forske på noe, må en nesten anta at forskningsobjektet ikke er kaotisk (Enger 2001:167f). Hvis man hevder forskningsobjektet er kaotisk, avviser man å forske på det før man i det hele tatt har startet. En av oppgavens sentrale hypoteser er at Kristiansandsdialektens genus er regelmessig, og det er et siktemål med denne oppgaven å finne evidens for det (jfr. 1.1). Oppgaven skal også undersøke om dialekten har genusforskjeller fra nynorsk, samt belyse diskusjonen om hva som skjer når substantiv har flere regler som predikerer ulike genus – såkalte tilordningskonflikter. Vi skal videre i kapitlet se på teoriene som analysene og diskusjonene vil ta utgangspunkt i, og begynner med å se på de sentrale teoriene for regelstyrt genustilordning.

2.2 Corbetts teori for tilordning av genus

Greville G. Corbett er en ledende autoritet innenfor genusforskning. Boken hans, *Gender*, omtales som "(...) the "bible" of gender studies" (Thornton 2009:15). I den presenterer han sin teori om hvordan substantiv tildeles genus. Boken sørget for det virkelige gjennomslaget for ideen om at substantiv tildeles genus etter bestemte regler, og at det finnes ulike systemer av regler. Selv om det finnes motstridende teorier for hvordan disse reglene opererer (jfr. Rice 2006, Steinmetz 1986), er mange språkforskere enige i tanken om at genustilordning er regelstyrt.

I *Gender* beskriver Corbett mange ulike genussystemer, på bakgrunn av empiri fra over 200 språk (Corbett 1991:1). Med et typologisk utgangspunkt analyserer Corbett empirien, og beskriver likheter og forskjeller i språkenes genussystemer. Han tar utgangspunkt i Hocketts genusdefinisjon (jfr. 1.2). De bestemmende kriteriene for genusinndelingen hans er med andre ord kongruens. Han poengterer samtidig at han ikke ønsker å skille mellom leksikalsk og referensielt genus. Corbett godtar at det finnes såkalte pronominal genussystemer i fremstillingen sin – system der genus kun markeres ved pronomen (Corbett 1991:5). Et eksempel på dette er engelsk. Det at det heter *the girl* 'jenta' – *she* 'hun' i engelsk, regnes dermed som et tilfredsstillende kriterium for at substantivet *girl* 'jente' er femininum.

Et fundamentalt element i Corbetts teori om genustilordning er ideen om at genus

tilordnes etter semantiske, fonologiske og morfologiske regler (Corbett 1991:8). I lys av empirien hevder han det finnes både semantiske og formbaserte genussystem (Corbett 1991:8). I språk med semantiske system forholder man seg kun til substantivenes semantiske betydning for å tilordne genus – eksempelvis tamilsk (Corbett 1991:8). I de øvrige genussystemene er man i større eller mindre grad avhengig av informasjon om substantivenes form for å tildele genus – som i tysk (Corbett 1991:49). Samtidig mener han det er en semantisk kjerne i genussystemene, en tese han hevder å bygge på den russiske forskeren Aksenov (Corbett 1991:8). Det innebærer at når genus skal tildeles, vil det alltid være et visst element av semantikk som spiller inn. Corbett avviser at det finnes genussystem som kun er formbaserte (Corbett 1991:34). Denne påstanden er det til nå ingen som har kunnet motbevise med språklig empiri. Vi skal senere i kapittelet se nærmere på Corbetts to typer genussystem. Først skal vi imidlertid se på argumentene hans for at genustilordning ikke er tilfeldig, men regelmessig.

2.2.1 Regelstyrt genustilordning

Corbett (Corbett 1991:7) avviser tanken om at en språkbruker er nødt til å memorere genuset til hvert enkelt substantiv i et språk. Med dette vraker han Bloomfields tese om arbitraritet (jfr. 2.1). Corbett mener å kunne tilbakevise Bloomfields pessimisme med tre argumenter. Det første han poengterer, er at innfødte språkbrukere sjelden eller aldri velger feil genus for et substantiv – et scenario som etter Corbett ville vært usannsynlig dersom man måtte memorere genus for hvert enkelt substantiv. Videre påpeker han at alle nyord tildeles et genus, noe han mener viser at det finnes en mekanisme for tildeling så vel som memorering. Til sist påstår Corbett at dersom språkbrukere presenteres for oppfunne ord, tildeles disse ordene genus med stor grad av konsistens. Dette utgjør det tredje argumentet mot at et substantivs genus må memoreres. Disse argumentene danner grunnlaget for hans teori om en regelmessig genustilordning (Corbett 1991:7).

Corbett sier samtidig at teorien om regelmessighet ikke er uten unntak. Han godtar i teorien at reglene kan ”permit varying numbers of exceptions” (Corbett 1991:8). Det norske ordet *mamma* er et eksempel på et slikt unntak (jfr. Enger 2009:1288). I mange østlandske dialekter tildeles nemlig ordet maskulint genus og heter *en mamma* – noe som ikke stemmer med regelen om at ord med biologisk kjønn tilordnes tilsvarende genus i norsk (Trosterud 2001:35). Til slike unntak sier Corbett at regler som tildeler genus til en større gruppe substantiver, uansett er teoretisk interessante og praktisk nyttige. Enkelte vil argumentere for at *mamma* er et eksempel som avviser teorien, og si at enten er det regelmessig, eller så er det

det ikke. Ronald W. Langacker (1987) advarer mot å dra slike konklusjoner. Han sier at mange går i den metodologiske fellen om at et grammatisk fenomen enten må være fullstendig arbitrært eller fullstendig regelstyrt, den såkalte "rule-list fallacy" (Langacker 1987:42). Med denne typen resonnering finnes det ingen mellomting mellom arbitraritet og prediktabilitet, noe han mener det bør være rom for. Enger antyder at tanken om at noe enten er fullstendig arbitrært eller fullstendig prediktabelt, kan være en medvirkende årsak til at arbitraritetssynet på genus har hatt en sterk stilling i norsk grammatikk (Enger 2001:171).

2.2.2 Semantiske genussystem

Som vi så i 2.2, postulerer Corbett at det finnes ulike system for genustilordning. Den første typen han nevner, er semantiske genussystem. Dette er system hvor semantikken til substantivene er nok for å predikere genus (Corbett 1991:8). Det er samtidig ulik grad av unntak i systemene. Corbett trekker først frem eksempler fra strengt semantiske genussystem, som har svært få unntak fra reglene. Et eksempel finner han i dravidiske språk, der kriteriene for substantivenes genustilordning er enkle: mennesker skilles fra ikke-mennesker, og menneskene er igjen delt i mannlige og kvinnelige (Corbett 1991:11). Her predikerer altså semantikken genus for alle substantiv. Disse omtales som såkalte "naturlige genussystem", men er ifølge Corbett ikke særlig vanlige (Corbett 1991:8). Kategorien semantiske genussystem inneholder også system hvor en del ord ikke kan forklares med betydning. Den innebærer deriblant genussystem der bare én eller to genusklasser tydelig baserer seg på semantisk informasjon, mens de øvrige er mer uklare. Det varierer altså hvor stor andel av substantivene de semantiske reglene gjør rede for i semantiske genussystem. Corbett identifiserer også noen sentrale og tilbakevevende semantiske kriterier som har betydning for genus i mange språk. Han peker da på at: "Animate is often distinguished from inanimate, human from non-human, male from female and so on." (Corbett 1991:30).

2.2.3 Formbaserte genussystem

Et formbasert genussystem er ifølge Corbett et system hvor et stort antall substantiv ikke tildeles genus etter semantiske regler (Corbett 1991:33). Her er man avhengig av informasjon om substantivenes form for å tildele genus til majoriteten av substantivene. Corbett deler de formbaserte systemene inn i to underkategorier: morfologiske og fonologiske. Fonologiske regler refererer til kun én enkelt, lydlig form av substantivet (Corbett 1991:51). Eksempel på dette er den norske regelen om at alle substantiv som ender med *-ft* er *f* (Trosterud 2001:47) – jamfør ordene *kløft*, *saft* og *luft*. Morfologiske regler trenger på sin side flere former av ordet for å predikere genus (Corbett 1991:33). Der går man ut fra ordstruktur, slik som avledning,

sammensetninger eller bøyning (Corbett 1991:8). Regelen for norsk om at substantiv som får omlyd i bøyningen tildeles f (Trosterud:2001:43), er eksempel på en slik regel. Ord som *and*, *mor*, *natt*, *stang*, *strand* og *tann* heter henholdsvis *ender*, *mødre*, *netter*, *stenger*, *strender* og *tenner* når de bøyes i flertall, og dette trekket bestemmer ifølge Trosterud genuset deres.

Det finnes språkforskere som har innvendinger mot å klassifisere morfologiske regler som formbaserte, slik Corbett gjør. Dette gjelder blant annet Bybee (2001) som mener at morfologiske regler hører inn under semantiske regler, og ikke formbaserte. Hun mener nemlig at de morfologiske endelsene som det er snakk om, er betydningsbærende. Eksempelvis vil endelsen *-ar* i *gutar* være betydningsbærende for substantivet *gut*, ettersom det forteller oss at det er snakk om et flertall av unge personer av hankjønn. Numerus blir da forstått som et betydningsbærende trekk. Bybee (2001:136) sier videre at "Associations via meaningful features take precedence over associations via features of form". Hun mener dermed at både semantiske og morfologiske genusregler dominerer fonologiske regler ved genustilordning. Spørsmålet om hvilke regler som er sterkest, skal vi komme tilbake til i neste underkapittel.

Selv om Corbett ikke deler Bybees syn på morfologiske regler, fremhever han at de formbaserte reglene må sees i sammenheng med de semantiske reglene. Som nevnt (jfr. 2.2) mener han at det alltid finnes en semantisk kjerne i genussystemene. Konsekvensen er at det ikke finnes noe genussystem i naturlig språk som er rent formbasert, og det alltid vil være en viss grad av overlapping mellom formbaserte og semantiske regler (Corbett 1991:63).

2.2.4 Genuskonflikter: semantiske regler dominerer

Corbett hevder altså at det finnes tre typer regler som tilordner genus – semantiske, morfologiske og fonologiske. Ofte kan de ulike typene overlappe hverandre og predikere det samme genuset. På samme måte hender det at to regeltyper motsier hverandre og predikerer forskjellige genus – dette kalles en regelkonflikt. For å illustrere med et konkret eksempel kan vi se nærmere på ordet *bly*. Dette ordet dekkes av den fonologisk baserte tilordningsregelen for norsk som sier at enstavede substantiv som ender på lang vokal, vanligvis er f (Trosterud 2001:35). Samtidig denoterer substantivet masse eller stoff – en semantisk egenskap som tilsier en tildeling av n (Trosterud 2001:40). Substantivet står dermed i en konflikt mellom to regler som predikerer forskjellige genus. Hva som skjer ved slike regelkonflikter, er et av genusforskningens mest omstridte temaer. Som vi skal se i 2.3 og 2.4, finnes det ulike teorier for hvordan slike konflikter løses. Corbetts løsning er at: "If there are conflicting factors at work, semantic factors usually take precedence" (Corbett 1991:68f). I senere litteratur

uttrykker han seg enda sterkere: "As is universally the case, the formal gender assignment rules [...] are dominated by the semantic gender assignment rules" (Corbett & Fraser 2000:321). Løsningen til Corbett er altså at semantiske regler dominerer de fonologiske og morfologiske. Genuset til eksempelet *bly* (n) indikerer at den semantiske regelen bestemmer, og underbygger derfor Corbetts tese. Som vi snart skal se, finnes det andre syn på dette. Steinmetz (1986, 2006) og Rice (2006) avviser denne tanken helt, mens Nessel (2006) og Enger (2009) mener at regelen er for sterkt formulert.

2.3 Optimal Gender Assignment Theory

Selv om Corbett er en dominerende skikkelse innen genusforskning, finnes det konkurrerende teorier om hvordan genustilordning foregår. En av dem står fonologen Curt Rice bak. Rice deler den grunnleggende oppfatningen til Corbett om at genustilordning er regelstyrt, men bortsett fra dette er Rices teori svært ulik. Rices teori bygger mye på arbeidet til Steinmetz, som forsøker å forklare genustilordning med regeltelling og hierarkier (Steinmetz 1986, 2006). Teorien til Rice heter *Optimal Gender Assignment Theory* (Rice 2006).

2.3.1 Fokus på regelkonflikter

Hovedfokuset til Rice er hva som skjer ved regelkonflikter i genustilordning. Han tar utgangspunkt i den allmenne observasjonen om at det i språk ofte dukker opp substantiv som bryter med de kjente reglene for genustilordning – noe som tilsynelatende kan stille spørsmål ved genusenes regelmessighet (Rice 2006:1395). Dette kan eksempelvis være ved substantiv hvor én regel vil tildele ordet nøytrum, mens en annen vil tildele femininum. Vi kan igjen bruke eksempelet *bly*. Her tilsier den lange vokalendelsen at substantivet skal være femininum, mens det at ordet et stoff, peker mot nøytrum. Det at *bly* er f, kan virke som et argument mot regelmessighet når en vet at majoriteten av ordene for masse og stoff er nøytrum. Rice tilbakeviser at denne tilordningen er et argument mot genusenes regelmessighet. Han hevder det er "expected consequence of resolution among conflicts between violable constraints" (Rice 2006:1395). For å kunne predikere disse forventede unntakene knytter Rice genustilordning sammen med optimalitetsteori og utvikler modellen *Optimal Gender Assignment Theory* (OGAT). Den skal brukes for å "megle" i konfliktene, og forklare ordenes tildeling av genus. Ved å benytte seg av optimalitetsteori forsøker Rice å sette genus inn i en bredere teoretisk ramme, ettersom optimalitetsteorien er utviklet for fonologi. Dette er noe han fortjener honnør for. Det er et klart positivt trekk ved teorien at den forsøker å trekke linjer mellom ulike språkvitenskapelige områder, ettersom det binder

språkvitenskapen mer sammen. Dette gjør verken teorien til Corbett (2001) eller Steinmetz (1986). Som vi skal se senere i kapittelet, har Nessel (2006) liknende ambisjoner som Rice, men forsøker å plassere genustilordning inn i en helt annen teoretisk ramme.

En viktig distinksjon Rice gjør, er å skille mellom balanserte og ubalanserte tilordningskonflikter. En balansert konflikt innebærer at det er like mange regler som gir grunnlag for å tildele to ulike genus til et substantiv (Rice 2006:1397). Det er den typen konflikter denne oppgaven skal se på (jfr. 1.1). Konflikter som er ubalanserte, er tilfeller hvor antallet regler som gir grunnlag for å tildele substantivene genus, er ulikt (Rice 2006:1399). Som vi skal se i 2.3.2 og 2.3.3, har OGAT ulike retningslinjer for hvordan de to typene skal løses.

Ifølge Rice kaster OGAT et nytt lys over feltet genustilordning (Rice 2006:1395). For det første baseres ikke genustilordning i OGAT på rangering av ulike regeltyper, slik Corbett gjør med de semantiske (jfr. 2.2.4). Rice mener alle regler er likeverdige og teller likt. For det andre benytter teorien et såkalt markerthetshierarki som overstyrer tilordningsreglene ved en balansert tilordningskonflikt (Rice 2006:1395). Hva dette i praksis betyr, skal vi nå se nærmere på.

2.3.2 Markerthetshierarki

Markerthetshierarkiet er et sentralt prinsipp for OGAT. Ifølge Rice (2006:1405) er det avgjørende for en vellykket genustilordning ved balanserte konflikter. Hierarkiet rangerer de ulike genusklassene i et genussystem fra mest til minst markert. Ved en balansert konflikt tilordnes substantivet det minst markerte genuset det kan velge blant. For å klargjøre dette kan vi eksemplifisere. Rice viser til at markerthetshierarkiet i tysk er: maskulinum << femininum << nøytrum (Rice 2006:1405). Dette betyr at maskulinum er det minst markerte genuset, og nøytrum det mest markerte. Ved en balansert tilordningskonflikt, der det eksempelvis står mellom å tildele nøytrum og femininum, vil sistnevnte tildeles, ettersom nøytrum er et mer markert genus enn femininum i tysk, og derfor har mindre verdi i hierarkiet.

For å illustrere markerthetshierarkiets rolle tydeligere, skal jeg forklare med et konkret eksempel. Vi kan da bruke det tyske ordet *Pflanze* 'plante'. I tysk tilsier endelsen *-e* at substantivet skal tildele f, mens det at ordet er en overordnet term, tilsier n. Ettersom like mange regler predikerer to ulike genus, har vi en balansert konflikt. OGATs løsning er da at markerthetshierarkiet trår til og overstyrer tilordningsreglene. Ettersom f er mindre markert i tysk enn n, tilsier OGAT at *Pflanze* tildeles førstnevnte genus. Dette på tross av at ordet tilhører kategorien overordnet term og derav vanligvis er n. Og riktig nok er *Planze* f i tysk.

Dette er et typisk eksempel Rice drar frem for å bevise at OGAT trengs for å tildele korrekt genus – eller ”expected consequence of resolution” som han kaller det. Eksempelet er særlig godt fordi en formbasert regel vinner over en semantisk, noe som problematiserer Corbetts tese om semantikkens forrang (jfr. 2.2.4). Ifølge Rice eksisterer ulike hierarkier fra språk til språk (Rice 2006:1409). Det er vanlig å anta at det norske markerthetshierarkiet er det samme som det Rice nevner for tysk (m >> f >> n) (Enger 2009:1285).

2.3.2.1 Problematisering av OGATs markerthetshierarki

En konsekvens ved å bruke markerthetshierarki i genustilordning er at man må kjenne til språkets hierarki for å kunne slå fast et substantivs genus. Et korrekt markerthetshierarki er en forutsetning for at OGAT skal predikere riktig genus. Men hvordan skal man komme frem til hvilket hierarki som er gjeldende i språket? Problematisk nok gir ikke Rice oss noe klart svar på det, noe Enger (2009) kritiserer. Rice angir kun et par kriterier som kan indikere mulige løsninger. Det beste kriteriet er å gå etter frekvens. Rice forklarer maskulinums sterke posisjon i tysk med overvekten av maskulinum blant tyske substantiv (Rice 2006:1406). Den store frekvensen av substantiv med dette genuset gjør det lite markert. Frekvens kan dermed indikere det korrekte hierarkiet til et språk. Rice advarer samtidig mot slutningen om at det mest umarkerte genuset bestandig er det med høyest frekvens – spesielt i språk med mange genusklasser (Rice 2006:1406). Enger (2009:1286) problematiserer bruken av dette kriteriet, ettersom det bare tidvis fungerer. Et annet kriterium som Rice hevder kan hjelpe for å finne korrekt markerthetshierarki, er hvor mange regler som trengs for å dekke alle substantivene i en genusklasse (Rice 2006:1406). I forbindelse med dette benytter Rice seg av begrepet *default*. Default er en betegnelse på språkets minst markerte genus (Rice 2006:1406). I tysk er det for eksempel slik at default-genuset m trenger langt flere regler for å dekke samtlige substantiv i klassen sin enn de øvrige (Rice 2006:1406). For å forenkle systemet av regler slår man dermed alle reglene sammen til å bli dekket av én regel – substantiv tildeles maskulinum som default. Dette kriteriet innebærer at det genuset med et mest heterogent regelsett blir default. Psykolingvistisk sett kan man stille spørsmålstegn ved et slikt kriterium, og Enger (2009:1286) mener det er lite trolig at talere sammenligner regelsettene på denne måten. Det er dessuten problematisk at begge kriteriene til Rice foreslår hvordan man finner default-genuset, men ingen av dem går inn på hvordan man skal rangere de øvrige genusene i hierarkiet. Det å fastslå hele hierarkiet fremstår dermed som problematisk, ikke minst i system med mange genusklasser (Enger 2009:1286–1287).

Som vi ser, gir Rice ingen klare svar på hvordan man definerer et språks

markerthetshierarki, noe som er en svakhet ved teorien. For selv om man ikke kan avvise at default og markerthetshierarki spiller en rolle i genustilordning, er det viktig å problematisere en ukritisk bruk av dem (Enger 2009:1287).

2.3.3 Tilordningsregler er likeverdige

Et annet sentralt aspekt ved OGAT som skiller seg fra Corbetts teori, er at "The constraints must be unranked in order to achieve the correct results" (Rice 2006:1410). I OGAT er alle regeltyper likeverdige, en oppfatning den deler med Steinmetz (2006) og Doleschal (2000:135). Også Zubin og Köpcke (1942:42) sier at det er ikke mulig å fastslå at noen regeltyper dominerer i tysk genustilordning. OGAT tildeler substantivet det genuset som ut fra antall regelbrudd er den mest optimale kandidaten. Denne løsningen har OGAT fra et sentralt prinsipp hos Steinmetz (1986, 2006) som kalles regeltelling (Gender Tally). Steinmetz presenterer det slik: "Count the number of times each gender is assigned and assign the noun the gender with the highest value" (Steinmetz 1986:193). Denne løsningen motstrider Corbetts teori om at semantiske regler vinner over de formbaserte. OGATs utgangspunkt i likeverdige regler får konsekvenser ved både balanserte og ubalanserte konflikter. I ubalanserte konflikter betyr dette at genuset kan predikeres på bakgrunn av hvilket genus som har flest regler i sin favør – uavhengig av type (Rice 2006:1411). Ved balanserte konflikter er det markerthetshierarkiet som bestemmer (jfr. 2.3.2).

For å finne evidens for at alle regler har lik verdi, forsøker Rice å finne frem til konflikter som inneholder semantiske og formbaserte regler, og som går imot de semantiske reglenes genus. Dersom tesen om semantiske reglers forrang er korrekt, burde det ikke finnes evidens på det motsatte (Rice 2006:1402). I tysk klarer han å finne eksempler hvor den semantiske regelen samsvarer med det mest markerte genuset. Disse trekker han frem fordi dersom substantivet tildeles det minst markerte genuset, slik OGAT sier, vil det være evidens som etter hans oppfatning motbeviser Corbetts teori. Rice bruker blant annet eksemplene *Pflanze* 'plante', *Waffe* 'våpen' og *Frucht* 'frukt' (Rice 2006:1412). Alle disse er overordnede termer, noe som tilsier n, og alle har utlyder som tilsier f. Det at ordene er f, mener Rice er evidens for at semantiske regler ikke har forrang i tysk, og for at markerthetshierarkiet til OGAT fungerer. På grunnlag av dette postulerer han hypotesen om at type-basert rangering ikke er nødvendig i noe språk (Rice 2006:1416). Det er ikke tvil om de tyske eksemplene stiller en del spørsmålstegn ved Corbetts teori. Samtidig påpeker blant annet Enger at Rices eksempler kan være unntak (Enger 2010:681). Man trenger ytterligere empiri for å sikkert fastslå hvorvidt det er snakk om holdbar evidens eller ei.

Det er mange trekk ved OGAT som skiller seg fra Corbetts modell for genustilordning. Særlig prinsippene om likeverdige regler og bruken av markerthetshierarki står i kontrast til Corbetts tro på semantisk forrang ved genuskonflikter. En kan karakterisere disse teoriene som motstående ytterpunkter innenfor forskningsfeltet. Den neste teorien som presenteres, kan oppfattes som et kompromiss mellom OGAT og Corbett.

2.4 Den bruksbaserte modellen i genustilordning

Tore Nessel har utarbeidet en teori som angriper spørsmålet om genustilordning fra en kognitiv lingvistisk innfallsvinkel (Nessel 2005, 2006). Han tar utgangspunkt i Langackers bruksbasert modell fra den kognitive lingvistikken¹, og bruker den til å gjøre greie for genustilordning. Kort sagt kan man si at den bruksbaserte modellen er ment å beskrive kognitive prosesser som kan forklare oss hvordan språk læres og utvikles (Langacker 1987:46). Vi skal ikke se i detalj på den bruksbaserte modellen – kun kort trekke frem viktige prinsipper, og plassere den i forhold til Corbett (jfr. 2.2) og Rice (jfr. 2.3).

Kort sagt kan vi si at det er to faktorer som bestemmer valget mellom konkurrerende skjema i den bruksbaserte modellen – konseptuell overlapping og forskansning.² Konseptuell overlapping innebærer at dersom et skjema inneholder trekk som er felles med en kandidat, overlapper de. Eksempelvis har vi regelen som sier at ord som refererer til person uten kjønnsspesifisering, er m (Trosterud 2001:35). Den overlapper med et ord som *lærer*, fordi de har to fellestrekk: 1. At *lærer* er en person og 2. At *lærer* ikke har et spesifisert kjønn. Et skjema med mange fellestrekk har større sjanse for å overleve en konflikt enn et skjema som deler færre trekk med kandidaten (Nessel 2006:1373). I en konflikt mellom to genustilordningsregler vil modellen derfor gå for den mest spesifiserte regelen. Den andre faktoren, forskansning, henspiller til et skjemas typefrekvens. Dersom et skjema dekker en stor gruppe av ord, er det mer sannsynlig at dette skjemaet aktiveres, enn at et skjema for en mindre gruppe aktiveres (Nessel 2006:1373). Det vil si at dersom én genustilordningsregel dekker flere kandidater enn en annen, vil den ha større sjanse for å bestemme genus. I de tilfellene hvor de to faktorene er uenige om hvilken regel som skal vinne, mener Nessel at overlappingsprinsippet har forrang over forskansningsprinsippet (Nessel 2005:191).

Nessel kommer frem til at disse to faktorene ikke alltid gir riktig genustilordning. For at den bruksbaserte modellen skal fungere tilfredsstillende i genustilordning, lanserer han

¹ Den kognitive lingvistikken er en teoretisk retning innenfor språkvitenskapen. Den ser språk som noe mentalistisk som må sees i sammenheng med andre generell kognitive funksjoner. Språket forteller her noe om menneskets generelle kognitive evner (Kristoffersen et al. 2005:526).

² Begrepet skjema i den bruksbaserte modellen, er i tilknytning til formålet med å forklare genustilordning, noenlunde synonymt med regler.

derfor *Core Semantic Override Principle* (CSOP). Det prinsippet lyder som følger: "Rules referring to biological sex takes precedence in gender assignment" (Neset 2006:1386). Neset bygger dette prinsippet på evidens fra Dahl (2000b), som ut fra typologisk empiri hevder å ha evidens for at kjønnsbaserte regler har en privilegert posisjon i genustilordning. CSOP kan sees som en mer moderat utgave av Corbetts prinsipp om at semantiske regler alltid vinner (jfr. 2.2.4). Neset problematiserer nemlig Corbetts prinsipp, og peker blant annet på de tyske eksemplene *Waffe* 'våpen' og *Pflanze* 'plante' (jfr. 2.3.3). Han mener Corbetts prinsipp kan være for sterkt, og at man foreløpig bør anta en mer forsiktig posisjon (Neset 2006:1387) – et synspunktet han finner støtte for hos blant annet Köpcke & Zubin (1984:42).

Deler av Neset modell ligger nært OGAT. Modellen inneholder ifølge Neset trekk som tilsvarer prinsippet om regeltelling (jfr. 2.3.3). Neset (2006:1377) mener prinsippet om regeltelling er inkorporert i selve arkitekturen til den bruksbaserte modellen gjennom prinsippet om konseptuell overlapping, hvor man teller fellestrekk mellom skjema og kandidat. Et område hvor den bruksbaserte modellen skiller seg fra OGAT (Rice 2006), er i forhold til bruken av default og markerthetshierarkier. For det første bryter default-bruken med tanken om en semantisk kjerne i genustilordningen, ettersom den åpner for genusystem uten semantisk kjerne. Mer alvorlig er det at markerthetshierarki bryter med den bruksbaserte modellens fokus på skjemaer på lav-nivå, da skjemaer er spesifiserte, fundamentale egenskaper ved den bruksbaserte modellen (Neset 2006:1383).

Et annet sentralt grammatisk prinsipp som den bruksbaserte modellen ifølge Neset (2006:1380) inneholder, er Elsewhere Condition (Kiparsky 1982). Dette prinsippet rangerer reglene ut fra graden av spesifisitet (Neset 2006:1379). Det vil si at dersom en regel A er en undermengde av regel B, dominerer A regel B – den mest lokale regelen har forrang. Som eksempel kan vi igjen bruke *bly*. Det dekkes av (A) en spesifikk regel som sier at ord for stoff og masse er n, og (B) den mer generelle regelen om at enstavede ord som ender på lang vokal er f. Dette tilfellet tilsier at A dominerer B, noe som overensstemmer med genus.

Nesets bruk av den bruksbaserte modellen kan sees som et kompromiss mellom OGAT og Corbetts teori. Han distanserer seg fra OGAT ved å være skeptisk til hierarkiets rolle i genustilordning. Samtidig går han god for regeltelling, noe OGAT benytter. I forhold til Corbetts teori anerkjenner han at semantiske regler spiller en spesiell rolle, men avgrenser dem til å gjelde kjernesemantiske regler.

2.5 Norsk (og noe svensk) forskning på genustilordning

2.5.1 Trosteruds regler for nynorsk genustilordning

Lenge var det lite norsk forskning som eksplisitt hevdet at genus var regelstyrt (jfr. 2.1). Dette forandret seg særlig med Trosterud (2001) og Enger (2001). I artikkelen ”Genustilordning i nynorsk er regelstyrt” hevder Trosterud (2001) at genustilordning er en del av grammatikken i norsk, og presenterer det mest omfattende settet av regler vi har for norsk genus. Trosterud bygger sin forskning på Corbetts teori om regelstyrt genustilordning (jfr. 2.2). Samtidig åpner han for at norsk opererer med defaultgenus, slik Steinmetz (1986) og senere Rice (2006) gjør. Trosterud foreslår i alt 50 genustilordningsregler som han mener predikerer korrekt genus til nynorske substantiv, og baserer seg på empiri fra *Nynorskordboka*s 31500 sammensatte ord (Trosterud 2001:35). I tråd med Corbetts teori (2.2), presenterer han både semantiske, morfologiske og fonologiske regler, og indikerer at det norske genussystemet er et blandingssystem. Nærmere bestemt foreslår han tre overordnede, fonologiske regler, 28 semantiske, ni morfologiske og ti fonologiske. Ifølge Trosterud (2001:30) skal disse reglene predikere korrekt genus for så mye som 94 % av ordene i *Nynorskordboka*. Han presenterer dog ikke detaljert empiri for å underbygge tallene, så denne påstanden er vanskelig å kontrollere. Trosterud (2001) vil ikke ta stilling til hvordan reglene interagerer med hverandre, slik Corbett (2.2.4) og Rice (2.3.1) gjør, før en ser hvordan reglene virker hver for seg. Hvordan han kan si nøyaktig hvor mange prosent regelsettet hans predikerer uten å overhodet ta stilling til regelinteraksjon, gjør påstanden enda mer uforståelig. På ett vis tar han likevel stilling til regelinteraksjon, siden han går god for prinsippet Elsewhere Condition og sier at de spesifikke reglene hans overstyrer de mer generelle (Trosterud 2001:34). Trosterud hevder videre at norsk har et defaultgenus (m) som tildeles substantiv som ikke dekkes av en regel. Artikkelens omfattende regelsett er utgangspunkt for mange diskusjoner i norsk genusforskning. Mange av reglene virker intuitivt rimelige, mens andre blir betvilt (jfr. Enger 2002). I denne oppgaven tar jeg hovedsakelig utgangspunkt i Trosteruds regler. Trosterud etterspør forskning på genusvariasjon i dialekter, og har tro på at det finnes variasjon. Han sier at ”Genusvariasjon dialektane imellom kjem av at ulike talarar har ulike regelsett.” (Trosterud 2001:30). I denne oppgaven skal jeg se om deler av regelsettet hans kan benyttes også i kristiansandsdialekten, eller om genusvariasjonen er så stor at dialekten ser ut til å basere seg på et annet regelsett (jfr 1.1).

2.5.2 Enger, Konzett, Korsæth og Beito

Hans-Olav Enger står bak en rekke forskningsartikler om genus i norsk (blant annet Enger 2001, 2002, 2009, 2010). Som Trosterud (2001), bygger han hovedsakelig på Corbets teori (1991), og mener at norsk har regelstyrt genustilordning. Enger er imidlertid mer åpen enn Corbett for at genustilordning både er regelstyrt og tilfeldig (Enger 2010:681). Han åpner for at det finnes en viss grad av tilfeldighet i alle genussystem, og at genus kan være lagret ved noen substantiv. Dette er i tråd med synspunkt vi finner hos Fraurud (2000) og Poplack et al. (1982). I en annen artikkel ser Enger (2009) på spørsmålet om hvordan regler interagerer med hverandre. Han problematiserer Rice (2006) sitt syn om at alle regler er likeverdige, samtidig som han stiller spørsmål ved om semantiske regler vil dominere i alle genussystem (Enger 2009:1288). Videre i artikkelen formulerer han forslag til kriterier som kan avgjøre hvilke ikke-kjernesemantiske regler ("crazy rules") som er gyldige i et genussystem (Enger 2009:1290-1294).

Konzett (2006) argumenterer for at genus både er regelmessig og lagret i leksikonet. Med leksikon menes en talers ordforråd med all den informasjonen som er lagret om hvert ord (Enger og Kristoffersen 2000:115). Konzett distanserer seg dermed fra Corbett (1991), og angriper spesielt argumentet om at morsmålsbrukere gjør for få genusfeil i tale til at genus kan være lagret i hvert substantiv (jfr. 2.2.1). For Konzett virker det merkelig at lagring av genus er mer upålitelig enn et regelsystem basert på andre typer lagret informasjon (Konzett 2006). Med empiri fra en italiensk genusundersøkelse argumenterer Konzett for at genus ikke bare kan basere seg på regler, slik Corbett (1991) hevder. Genus er ifølge Konzett ofte lagret i leksikonet, på lik linje med annen leksikal informasjon (Konzett 2006). I et annet verk utfører Konzett en systematisk og kvantitativ analyse av genussystemet i norrønt og nynorsk (Konzett 2007). Her undersøker han blant annet sammenhengen mellom genus og diverse leksikalske egenskaper – og presenterer omfattende datamateriale av det nynorske genussystemet.

Korsæth (2010) foretar en undersøkelse av genusforskjeller mellom liknende ord i nynorsk og svensk. Her viser hun at det finnes en del genusvariasjon mellom varietetene, og viser at det er ulike forklaringer på hvorfor denne variasjonen finnes (Korsæth 2010:99). Hun tar også for seg hvilken av Corbets teori (2.2), OGAT (2.3) og Nessets teori (2.4) som i størst grad predikerer korrekt genus for et utvalg av ordene. Ingen av teoriene viser seg å dekke alle de undersøkte ordene, men hun hevder at Corbets modell fremstår som marginalt bedre enn OGAT (Korsæth 2010:115). Hun støtter dessuten Enger (2009) sitt syn om at regler ikke er likeverdige i en tilordningskonflikt, samtidig som semantiske regler heller ikke alltid har forrang (Korsæth 2010:115). I likhet med Fraurud (2000) og Enger (2010) kommer hun frem

til at: ”Genustilordning er hovedsakelig regelstyrt, men tilfeldigheter og leksikalsk lagring av genus forekommer også og har betydning” (Korsæth 2010:100).

Beito (1954) var lenge en av få som forsket på genus i norsk. I hans omfattende monografi fra 1954 ser han på diakront genusskifte i nynorsk, og peker på tendenser til regelmessighet i det norske genussystemet. Boken presenterer også den mest omfattende empirien på norsk genus, med genustilordning fra både norske talemål og nynorsk skriftnorm. Dette gjør den til en viktig kilde i norsk genusforskning. Flere av reglene som Beito (1954) peker på, finner vi igjen i senere norsk genuslitteratur – deriblant Trosterud (2001). Eksempelvis peker Beito (1954:22) på at mange ord for hjemlige trær har byttet genus til f – en regel vi finner igjen hos Trosterud (2001:41). Beito (1954) kan regnes som et standardverk innen norsk genusforskning. I denne oppgaven bruker jeg empirien hans til å finne ord som er merket med spesiell genustilordning i kristiansandsdialekten.

2.5.3 Dahl

Östen Dahl (2000b) ser nærmere på funksjonen til animathet i genus. Animathet er en sentral lingvistisk parameter som har relevans for forskjellige lingvistiske fenomen (Comrie 1992). Comrie definerer animathet på følgende måte: ”(...) a hierarchy whose main components, from highest to lowest degree of animacy, are: human > animal > inanimate, (...)” (Comrie 1992:185). Inndelingen som Comrie viser til, er den vanligste å operere med i hierarkiet, men inndelingen er ikke lik i alle språkssystem – det finnes språk med både grovere og finere oppdeling av kategoriene. Hierarkiet kan også variere ut ifra formål og teoretiker. For eksempel kan kategorien dyr deles opp i høyerestående og laverestående dyr. Som Croft (1990:113) sier, består ikke animathetshierarkiet av fast avgrensede kategorier, men må sees som et kontinuum som går fra mest til minst animat. Parameteren finnes i liknende versjoner, blant annet under navn som individuering. Her rangerer man referentene etter hvor vanlig det er å se dem som et individ (jfr. Enger og Nessel (under utg.)).

Dahl (2000b) ser nærmere på hvordan parameteren animathet er strukturelt relevant for genus. Ut ifra empirien til Corbett (1991) postulerer han følgende universelle regel: I alle genussystem tilordnes animate substantiv genus av en overordnet semantisk regel (Dahl 2000b:101). Han sier videre at hva som tilhører domenet animater har ulike grenser (”cut-off points”) i forskjellige genussystem, ut fra hvor høyt på animathetshierarkiet substantivene befinner seg. I noen språk går grensen mellom mennesker og dyr, i andre mellom dyr høyt og lavt på animathetshierarkiet og i noen mellom animater og inanimater. For eksempel: i indo-europeiske språk blir mennesker og, i ulik grad, høyerestående dyr, tildelt genus etter

biologisk kjønn, mens mange inanimater og dyr langt nede på animathetshierarkiet får genus fra leksemspesifikke eller formbaserte kriterier (Dahl 2000b:101). For substantiv over grensen mener han at biologisk kjønn er det dominerende semantiske prinsippet for genus (Dahl 2000b:102). Som vi var inne på i 2.2.2, nevner også Corbett animathet som svært sentralt kriterium for å bestemme genus.

2.5.4 Forskning på kristiansandsdialektens genus

Kristiansandsdialektens genus er i liten grad undersøkt. En kort fremstilling finnes i forbindelse med en generell fremstilling av Kristiansands bymål (Johnsens 1942). Her presenterer Johnsen noen generelle observasjoner om dialektens genusbruk, samt genus for en del enkeltord i dialekten. Han peker på noen genustendenser og ord i dialekten, som han mener skiller seg fra riksmålet og den dannede dagligtalen. For eksempel sier han at en del tostavede ord som ender på *-e* (*bredde, dybde, høyde, lengde* og *mengde*) er m i dannede dagligtale, men f i dialekten (Johnsen 1942:110). Videre nevner han en god del femininer han mener man bør merke seg (Johnsen 1942:112). Genustilordning er imidlertid ikke Johnsens hovedfokus i boka og empirien er ikke veldig omfattende. Annen litteratur som nevner dialektens genus, er Beito (1954). Her finnes empiri på en god del enkeltords genus i kristiansandsdialekten, men ikke en systematisk fremstilling av genussystemet. Det meste av empirien hans på dialektens genus er dessuten hentet fra Johnsen (1942). I tillegg har Vollan (2006) forsket på genustilordning for navn på hjemlige trær i sørlandsmål. I denne artikkelen viser hun at slike substantiv i stor grad er f i sørlandsmålene, i tråd med Trosteruds foreslåtte regel for nynorsk (Trosterud 2001:41). Sørlandsmålene i undersøkelsen ligger i området omkring Kristiansand, og indikerer derfor noe om kristiansandsdialektens genus. Min undersøkelse bygger noe på denne litteraturen, og ser nærmere på enkeltord som blir trukket frem. Samtidig forsøker undersøkelsen å skaffe til veie en mer omfattende og systematisk empiri fra dialekten.

2.6 Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett nærmere på noen sentrale teorier for regelstyrt genustilordning (2.3, 2.4 og 2.5). Vi ser at det er stor grad av enighet om at genus er regelstyrt, men uenighet om hvordan tilordningen foregår. Corbetts teori (2.2) og OGAT (2.3) befinner seg i to ytterkanter, mens den bruksbaserte modellen (2.4) inneholder elementer fra begge leire. Videre har vi sett på et utvalg av norsk og svensk genusforskning som tar utgangspunkt i disse teoriene (jfr. 2.5). Siktemålet til oppgaven er å undersøke kristiansandsdialektens genustilordning, ved å se etter genusforskjeller mellom kristiansandsdialekten og nynorsk,

samt se om dialektens genussystem ser ut til å være regelstyrt. Til sist skal vi se om vi kan belyse diskusjonen om tilordningskonflikter. For å besvare disse spørsmålene, skal vi ta utgangspunkt i teoriene som er gjort greie for i dette kapitlet. Jeg vil gå ut fra egeninnsamlet empiri av kristiansandsdialektens genus. I det neste kapitlet skal jeg gjøre rede for hvilke metodiske valg jeg gjorde for å få tak i empiri på talemålets genus.

3.0 Metode

Oppgavens siktemål er å se på kristiansandsdialektens genustilordning, og sammenligne den med nynorsk genustilordning. Det finnes noe empiri på dialektens genus, deriblant hos Johnsen (1942) og Beito (1954). Empirien er imidlertid ikke fullt ut dekkende til mitt formål. Jeg måtte derfor gjennomføre en egen undersøkelse av kristiansandsmålets genus, og valgte å intervju ti informanter med kristiansandsdialekt. Johnsen (1942) og Beito (1954) ble brukt som støttelitteratur for å finne ord som var interessante å undersøke. I det følgende kapittelet skal jeg gjøre rede for hvilke metodiske valg jeg har gjort for å utarbeide en reliabel og valid empiri. Det vil først bli redegjort for hva slags empiri jeg var ute etter (3.1). Deretter vil jeg begrunne valget av informanter som ble brukt for å skaffe empirien (3.2). Til sist kommer en forklaring av den praktiske fremgangsmåten i selve undersøkelsen (3.3). Underveis vil jeg påpeke svakheter og styrker ved de valgte undersøkelsesmetodene.

3.1 Hva slags empiri?

For å finne genusforskjeller mellom kristiansandsdialekten og nynorsk tok jeg utgangspunkt i tidligere presenterte regler for genustilordning i nynorsk. Jeg valgte hovedsakelig å ta utgangspunkt i noen av Trosteruds tilordningsregler (2.5.1), samt én regel fra Aasen (1965 [1864]). Begge verkene inneholder en del plausible regler for nynorsk genustilordning, noe som gir et godt utgangspunkt for å sammenligne med dialektens genus. Det å undersøke nynorske tilordningsregler vil sannsynligvis fortelle oss mye om dialektens genustilordning, og vise likheter og forskjeller fra nynorsk. Som Enger påpeker: "The combination of much regularity and some irregularity is not only found between different languages, but also within different dialects of the same language" (Enger 2010:673). Reglene vil hjelpe å besvare viktige siktemål i oppgaven – nemlig å beskrive genusforskjeller mellom kristiansandsdialekten og nynorsk, samt å se om genusbruken i dialekten er regelstyrt. Jeg valgte hovedsakelig å benytte meg av Trosteruds (2001) regler fordi de er de mest omfattende og detaljerte tilordningsreglene som er presentert for norsk i nyere tid (jfr. 2.5.1). Ettersom reglene til Trosterud er så omfattende og detaljerte, tenkte jeg de ville kunne avdekke en del forskjeller mellom varietetene. Trosterud (2001) hevder selv at reglene hans genererer korrekt genus for så mye som 94 % av ordene i nynorsk, men presenterer ikke detaljert empiri, slik at vi kan etterprøve dette (jfr. 2.5.1). Ved å undersøke kristiansandsdialektens genus opp mot Trosteruds regler kan vi utfylle diskusjonen om gyldigheten deres med ny empiri – noe som er interessant for forskningsfeltet. Trosterud tar ikke selv stilling til hvordan reglene hans

interagerer med hverandre i en regelkonflikt (jfr. 2.5.1). Samtidig blir reglene av den grunn interessante å bruke for å diskutere spørsmålet om hva som skjer ved regelkonflikter – et annet spørsmål oppgaven stiller (jfr. 1.1).

I tillegg til å undersøke reglenes kandidater opp mot kristiansandsdialekten kontrollerte jeg dem mot *Nynorskordboka*. Dette gjorde jeg for å kontrollere at reglene faktisk er gyldige i nynorsk genustilordning. Det skulle sikre at det kontrastive perspektivet til kristiansandsdialekten baserte seg på reell nynorsk empiri.

Jeg kunne av hensyn til oppgavens omfang ikke ta for meg alle reglene til Trosterud (2001) og Aasen (1965 [1864]). Derfor bestemte jeg meg for et utvalg på syv regler. Dette utvalget presenteres i analysekapittelet. Jeg valgte først og fremst ut regler som jeg trodde kunne gi interessante funn – regler som kunne vise genusforskjeller. Videre håpte jeg at en del av reglene ville avdekke en viss regelmessighet i kristiansandsdialektens genus. Noen regler valgte jeg ut fra om de kunne belyse diskusjonen om regelkonflikter, eksempelvis regelen som sier at navn på dyr og andre levende skapninger med ett artsnavn, for det meste er m (Aasen 1965 [1864]:118). Denne skulle gi tilfeller for å belyse spørsmålet om semantiske regler har forrang fremfor formbaserte (2.2.4) eller om alle regler er likeverdige (2.3.3). Ordet *krabbe* dekkes blant annet av denne regelen, men dekkes samtidig av regelen som sier at tostavede substantiv som ender på *-e* er f. Empiri ved slike tilfeller skulle brukes til å diskutere hvilken av teoriene i 2.2, 2.3 og 2.4 som løser genuskonflikter best. Til sist tok jeg med regelen som sier at ord for funksjonelle hulrom er n (Trosterud 2001:41), fordi den er noe omdiskutert i genusforskningen (Enger 2009:1291), og det derfor ville være interessant å undersøke dens gyldighet i dialekten.

Ut fra dette utvalget fant jeg frem til en lang rekke substantiver som er kandidater til reglene. Disse skulle brukes til å se etter genusforskjeller i reglene, samt diskutere reglenes gyldighet i dialekten. I prosessen med å finne ord til de fonologiske reglene jeg skulle undersøke, ble en baklengsordbok for nynorsk i stor grad benyttet.³ Forøvrig brukte jeg Beito (1954) og Johnsen (1942), da disse verkene inneholder eksempler på genustilordning som er mer eller mindre spesielle for kristiansandsdialekten. Mange av kandidatene til undersøkelsen måtte jeg finne på egen hånd, og da valgte jeg hovedsakelig ord som jeg mistenkte hadde forskjellig genus i dialekten. Jeg forsøkte å finne rundt 25 ord til hver regel, men som en kan se i analysekapittelet, var ikke dette alltid mulig.

I undersøkelsen ble substantivene presentert for informantene, og de ble bedt om å

³ Baklengsordlisten har jeg fått låne av prosjektet *Norsk Ordbok 2014*, ved Universitetet i Oslo.

tilordne dem genus. Resultatene ble empiri på kristiansandsdialektens genustilordning – grunnlaget som skulle brukes til å besvare oppgavens spørsmål ut ifra (jfr. 1.1)

3.2 Informantene

Kilden til empirien er hovedsakelig ti utvalgte informanter med kristiansandsdialekt. Som nevnt i innledningen (1.4.3) defineres kristiansandsdialekten i denne oppgaven som talemålet til innfødte språkbrukere i Kristiansand kommune. Jeg er selv en taler av kristiansandsmålet, og min egen intuisjon har derfor vært en kilde for å tenke ut ord som kan ha interessante genus, samt avgjøre hvilke informanter som er kvalifiserte til undersøkelsen. På den måten har også egen intuisjon vært viktig for empirien. Det er likevel intervjuene av de ti informantene som ligger til grunn for empirien i oppgaven. Før jeg presenterer informantene, vil jeg sterkt poengtere at denne undersøkelsen ikke hadde et sociolingvistisk perspektiv, og at valget av informanter derfor ikke er ment å leve opp til sociolingvistikkenes strenge metodologiske kriterier. Jeg kommer ikke til å ta hensyn til informantenes geografiske plassering, alder eller andre sosiologiske faktorer i analysen. Siktemålet med denne undersøkelsen var kun å se på genus i kristiansandsdialekten, og eventuell empirisk variasjon vil i analysen kun drøftes som et grammatisk fenomen. Jeg vil nå kort presentere informantene og begrunne hvorfor jeg mente de ville gi meg en valid og reliabel empiri.

Informant 1 er tjuefem år gammel og er født og oppvokst i Vågsbygd, en vestlig bydel i Kristiansand. Der har hun bodd hele livet, utenom de siste fem årene, hvor hun har studert og nå jobber i Oslo. Hun er dessuten kjent blant venner for å holde meget godt på dialekten.

Informant 2 er femtifem år gammel og er født og oppvokst på Mosby, et lite sted som ligger nord i Kristiansand kommune. Her har han bodd hele livet, utenom ti år hvor han studerte og jobbet i Oslo og på Vestlandet, noe som nå er tjue år siden.

Informant 3 er femtito år gammel og er født og oppvokst i Vågsbygd, hvor hun også har bodd hele livet, utenom fire år hvor hun studerte i Oslo. Hun er dessuten kjent blant venner og kolleger for å prate ”kristiansandsk”.

Informant 4 er femtifem år gammel og er født og oppvokst på Lund, en sentrumsnær bydel i Kristiansand. Han studerte og jobbet noen få år på Vest- og Østlandet, men flyttet så tilbake til kommunen og bor nå på Strai, et område nord i Kristiansand kommune. Her har han bodd de siste omlag tjue årene.

Informant 5 er åttién år gammel og har hele sitt liv bodd på Mosby, nord i kommunen. Hun er dermed eneste informant som har bodd hele livet i Kristiansand.

Informant 6 er førtifire år gammel og har bodd på Mosby hele livet, med unntak av ett

år med studier i Lyngdal.

Informant 7 er femtifem år gammel og er eneste informant som ikke er født i Kristiansand. Hun flyttet til byen da hun var fire år gammel og bodde der resten av oppveksten. Siden den gang har hun bodd i Kristiansand kommune, med unntak av tre studieår på Østlandet, for tjue år siden. Hun bor nå på Strai, et tettsted nord for bykjernen. Ettersom jeg kjenner vedkommende og hennes talemål godt, vurderte jeg det slik at hun taler kristiansandsdialekt på lik linje med en innfødt taler, og dermed kunne brukes som informant.

Informant 8 er tjuefem år gammel og er født og oppvokst på to ulike steder i kristiansandsområdet (Greipstad og Mosby). Han har studert fire år i Oslo, men bor nå i bykjernen av Kristiansand.

Informant 9 er femtifire år gammel og er født og oppvokst på Mosby. Med unntak av et opphold på sju år på Øst- og Vestlandet for tjue år siden har hun bodd hele livet her.

Informant 10 er tjuesju år gammel og er født og oppvokst i Vågsbygd. De fire siste årene har han bodd i Oslo i forbindelse med studier og jobb, men han er som informant 1 kjent for å holde veldig godt på dialekten sin.

Alle informantene i undersøkelsen er familie, venner eller venners venner. Dette skyldes først og fremst at det var mindre tid- og arbeidskrevende for meg å skaffe informanter på denne måten. Siden undersøkelsen min var grammatisk og ikke sosiolingvistisk, var det ikke noe stort poeng i å ha et tilfeldig, representativt utvalg av talere fra Kristiansand. Det viktigste kriteriet informantene måtte oppfylle, var at de talte kristiansandsdialekt – noe jeg vurderer at de gjør.

For å kvalifisere som informant, var det et viktig kriterium at man skulle være oppvokst og ha bodd størstedelen av livet i kristiansandsområdet. Dette var for at de skulle være minst mulig språklig påvirket av andre talemål. Da jeg skulle avgjøre dette, var det en fordel at jeg selv talte dialekten og kjente personenes talemål godt. Etter min mening var alle disse ti informantene i liten eller ingen grad språklig påvirket av oppholdene utenfor kristiansandsområdet. De holdt altså godt på kristiansandsdialekten sin. Derfor mente jeg også at de ville gi meg valid empiri på dialektens grammatikk.⁴

Informantene kommer fra ulike geografiske områder av Kristiansand kommune:

⁴ Noen vil hevde at det er en svakhet at ikke alle informantene har bodd i kristiansandsområdet hele livet, grunnet utvanning av dialekten. Min vurdering var at informantene hadde hatt opphold av såpass kort varighet, eller for så lenge siden, at jeg ikke klarte å observere særlig grad av språklig påvirkning. I dag er det dessuten heller unntaket enn regelen at man ikke har bodd andre steder i en viss periode, i forbindelse med studier eller jobb. Jakten på en ”ren kristiansandsdialekt”, talt av folk som har bodd hele livet i Kristiansand, la jeg derfor liten vekt på.

Vågsbygd, Mosby, Strai og Lund.⁵ Johnsen (1942) antyder at det er noe variasjon i dialekten. Han skriver at han har observert forskjell på hunkjønnsbruken mellom ”den dannede dagligtale” og det mer daglige folkemålet (Johnsen 1942:109). Dialektsituasjonen har imidlertid forandret seg mye fra den gang, og jeg mener derfor at den geografiske spredningen til informantene er uproblematisk. I dag er det sannsynligvis små forskjeller mellom kristiansandsdialekten i bykjernen og den i distriktene rundt. Det er et utbredt syn i nordstikken at bydialektene sprer seg til omliggende områder (Papazian 2009:93). Papazian skriver at ”(...) og ennå i dag er bydialektene som regel i alle hovedtrekk identiske med bygdemåla rundt byen” (Papazian 2009:93). Papazian skiller dessuten mellom to ulike dialekter i byene – *bydialekten* og *standardisert bymål* – og sier at bydialekten er den som samsvarer mest med dialekten i distriktet der byen ligger (Papazian 2009:93). Det er videre et vanlig syn at de gamle høystatusvarietetene i byene, kalt standardisert talemål eller ”dannede dagligtale”, er på tilbakegang, og erstattes av bydialektene (Papazian 2009:102). Det er genussystemet til bydialekten i Kristiansand jeg vil undersøke, ikke den dannede dagligtale. For å undersøke dette talemålet valgte jeg å bruke informanter fra flere ulike områder rundt bykjernen, samt ha informanter som etter min oppfatning ikke hadde et formelt/standardisert talemål. Ved å bruke flere informanter sikret jeg meg mot individuell variasjon og avvik, som av ulike årsaker kunne forekomme. Dersom én informants empiri da skilte seg ut fra de øvrige informantenes og min intuisjon, ville det være god sannsynlighet for at denne informanten ikke ga reliabel empiri.

Jeg valgte å ha med fem informanter fra hvert kjønn, ut fra resonnementet at kvinner og menn taler ulikt. Informantene er dessuten fra ulike aldersgrupper, med tanke på at ulike generasjoner taler noe forskjellig. Selv om jeg ikke vil ta hensyn til slike sosiolingvistiske faktorer i analysen, vurderte jeg at en blanding ville gi en mer helhetlig empiri på kristiansandsdialektens genus.

3.3 Praktisk fremgangsmåte

Undersøkelsen bestod av kvalitative intervjuer/utspøringer av de ti informantene med kristiansandsdialekt. Jeg delte informantene opp i to grupper på fem. De to gruppene ble spurt om ulike lister med ord, som var knyttet til noen tilordningsregler for nynorsk (se vedlegg 1 og 2 for å se listene med ord som jeg spurte om i intervjuet). De ble oppdelt i to grupper fordi

⁵ Noen vil muligens problematisere at undersøkelsen bruker informanter fra Mosby. Mosby ligger nemlig nærme Vennesla kommune, og vennesladiakten er kjent for å holde seg sterkt (Horn 2009). Dette kan indikere en viss fare for at informantene fra Mosby er påvirket av vennesladiakten. Dette syntes jeg imidlertid at ikke var en holdbar tese, med hensyn til det Papazian (2009) sier om bydialektenes språklige påvirkningskraft.

jeg ønsket å undersøke flere ord for hver regel, slik at jeg fikk mer empiri til å besvare spørsmålene i oppgaven. Dessuten mente jeg at fem informanter på hver gruppe av ord ville være nok til å vise tendenser til hvordan dialektens genustilordning er, slik en kvalitativ undersøkelse kan.

Hovedgrunnen til at jeg valgte kvalitative intervjuer/utspørringer, var at det er mindre omfattende enn en kvantitativ undersøkelse. Det trengs færre informanter og mindre data, noe som gir enklere tilgang til empiri. Svakheten er naturligvis at empirien ikke er generaliserbar på samme måte som ved en kvantitativ undersøkelse (Mæhlum et al. 2008:78). Min empiri kan derfor bare brukes til å antyde tendenser i kristiansandsdialekten genustilordning – ikke fastslå noe sikkert om den. Individuell variasjon og avvik kan dessuten forekomme blant informanter, og dette slår sterkere ut i empirien når man har færre informanter. Undersøkelsen har likevel nok informanter til at empirien har en viss overføringsverdi for hva som er reel genustilordning i dialekten. En kvalitativ studie vil nemlig være interessant ut over de individene som bli undersøkt (Mæhlum et al. 2008:78). I analysen skal jeg også forsøke å avdekke individuell variasjon med å kontrollere med egen intuisjon.

Ved forskning på grammatikk er introspeksjon ofte et sentralt element. Dette gjelder også for min undersøkelse. Jeg brukte egen introspeksjon for å finne frem til interessante regler å undersøke, ved å vurdere hvilket genus jeg trodde ulike substantiv ble tildelt i dialekten. Dette hjalp meg også å finne ord som jeg trodde hadde genusforskjeller i dialekten. For å unngå en lite reliabel empiri, basert på egen intuisjon, bestemte jeg meg for å intervju informanter. Informantene ble bedt om å bruke sin intuisjon for å fastslå hvilket genus de ville bruke ved en del ord. Empirien baserer seg da ikke bare på språkforskerens intuisjon, noe som gjør at man får en mer reliabel empiri på kristiansandsdialektens genustilordning. I språkvitenskapen har det lenge vært uenighet om bruken av introspeksjon som metode. En svakhet med undersøkelsen min er at rapportert data fra introspeksjon ikke gir like reliabel empiri som observasjon av naturlig tale. Samtidig har språkforskningen tradisjonelt benyttet slike metoder mye, og da spesielt dialektologien. Ser man eksempelvis nærmere på Johnsens (1942) empiri fra kristiansandsdialekten, er det hovedsakelig egen introspeksjon som ligger til grunn for empirien, mens han har sjekket med andre taleres intuisjon for å få sikrere resultater. Min undersøkelse føyer seg dermed inn i denne veletablerte forskningstradisjonen. Derfor mener jeg at selv om det er en svakhet empirien må sees i lys av, kan man ikke avvise min empiri uten å samtidig avvise store deler av den språkvitenskapelige forskningen.

En annen svakhet når en ber informanter om å rapportere om egen språkbruk, er at informantene kan feilrapportere. Ifølge Mæhlum et al. (2008:84) viser en rekke studier at det

ikke nødvendigvis er samsvar mellom det folk rapporterer om eget talemål og det talemålet de faktisk bruker. For eksempel kan informantene tro at de sier *en bok*, og svare at det er det de sier, mens de i naturlig tale faktisk sier *ei bok*. Dette problemet kan man bare unngå gjennom observasjon av dagligtale hos talere som ikke er klar over at de blir observert. Et annet liknende og velkjent metodeproblem er at hunkjønn tradisjonelt er sett ned på av en del norsktalende.⁶ Om en taler ”egentlig” bruker *f* på substantivet *X*, kan han muligens rapportere *m* likevel, fordi han er påvirket av denne fordømmen. I slike tilfeller vil min egen intuisjon, sammen med øvrige informantsvar, tjene som korrektiv i analysen av empirien.

En klar fordel ved min undersøkelse, er at empirien har god etterprøvbarehet. Antallet informanter gjør at en enkelt kan kontrollere informantene i ettertids. Som vi snart skal se, var også spørsmålene av en art som gjør at det er enkelt å kontrollere informantsvarene i ettertids. God etterprøvbarehet av resultatene er alltid en fordel i forskning

Ren praktisk hadde jeg enkeltintervjuer med hver informant. Før intervjuene informerte jeg om at jeg var ute etter hvordan de talte til daglig i dialekten – ikke det grammatisk korrekte. Utover dette informerte jeg ikke om hva jeg undersøkte. Deretter startet intervjuet, hvor de ble spurt om de i dagligtalen sa *en*, *ei* eller *et* foran substantivene som jeg i tilfeldig rekkefølge skulle remse opp for dem. Eksempelvis: ”Sier du *en*, *ei* eller *et* foran ordet *gang*?” Jeg fokuserte på determinativene fordi de ansees som den sikreste genusmarkøren i norsk (Beito 1954:30, Faarlund et al. 1997:150). Jeg sa videre at et hjelpemiddel for å bestemme hva de ville sagt, var å formulere en setning hvor de brukte ordet. Dette var det en del som gjorde ved substantiv de var usikre på. De gangene jeg så at informantene var veldig usikre på bruken av determinativ, stilte jeg oppfølgingsspørsmål for å fastslå genustilordningen. Jeg spurte da om de sa *min*, *mi* eller *mitt* til det aktuelle substantivet. Dette fordi possessiver er en annen sterk genusmarkør i norsk (Beito 1954:39), som i noen tilfeller er lettere å velge.

En viktig grunn til at jeg valgte intervju som metode, var at jeg kunne observere informantene ansikt til ansikt. Da hadde jeg mulighet til å komme med forklaringer eller oppfølgingsspørsmål når noe var usikkert. Dette viste seg å være nyttig, da det ved en del tilfeller var usikkerhet ved betydningen til ord eller usikkerhet om valg av determinativ. Jeg var primært ute etter ett genus for hvert leksem, noe jeg håpte disse oppfølgingsspørsmålene ville løse. Dette er det tradisjonelle synet i norsk dialektolog og språkforskning, og ville gjøre empirien klarere. Samtidig er det en hard antagelse, som trolig ikke alltid stemmer. Blant

⁶ Fordi det ikke finnes i høystatusvarieteteten ”riksmål”.

annet viser Viveca Rabb (2007:186–186) at substantivet som tilsvarer det svenske ordet *brandslanga*, har tre genus i den finsk-svenske Kvevlax-dialekten. Ved noen få tilfeller mente mine informantene at de kunne bruke flere genus, og i en del tilfeller stod de lenge mellom to genus før de bestemte seg.

Som taler av kristiansandsdialekten hadde jeg noen forhåndsantagelser om hvordan dialektens genus var. Disse antagelsene prøvde jeg å ikke la skinne gjennom i spørsmålsformuleringen. Spørsmål som ”Er du sikker på at du ikke sier *ei gang*?” måtte jeg unngå. En slik formulering er ikke nøytral, og vil potensielt påvirke informanten til å velge det nevnte tilfellet. Dette ble vanskeligere og vanskeligere å stille nøytral spørsmål, siden jeg ønsket at de siste informantene skulle bekrefte det de første hadde sagt. Min oppfatning er likevel at jeg klarte å holde meg nøytral. Antagelsene mine om dialekten var samtidig en fordel for undersøkelsen, fordi de var utgangspunktet for hva jeg ønsket å se på. Forhåpentligvis antydte de også hva som er interessant å undersøke. Forhåndsantagelser om det en forsker på, er nærmest en forutsetning for forskning.

Spørsmålene mine var formulert både konkrete og lukkede. Jeg gjorde dem minst mulig abstrakte for at informantenes eventuelle manglende evne til språklig abstraksjon ikke skulle påvirke svarene deres. De ble formulert lukket for å minimere sjansen for misforståelser hos informanten, slik at jeg fikk en mer reliabel empiri. Med så konkrete og lukkede spørsmål ville jeg dessuten få undersøkt mange aktuelle kandidater innenfor de aktuelle reglene. Dermed ville jeg få et bedre grunnlag for å besvare forskningsspørsmålene i den påfølgende drøftingen. Man kan si at jeg i undersøkelsen brukte en form for elitisering: ”Å elitisere betyr at man nærmest ”lokker fram” relevante data gjennom systematiske utspøringer som er strukturer med tanke på bestemte variabler man er interessert i.” (jfr. Kristoffersen et al. 2005:533).

Ordene i undersøkelsen ble videre listet opp i tilfeldig rekkefølge for informantene. Dette for at de ikke skulle bli klar over hvilke regler jeg undersøkte. Av samme grunn hadde jeg med ti ord i hver gruppe som ikke var kandidater til noen av de undersøkte reglene, eksempelvis *gang*, *prim*, *svor*, *negl* og *fryd*. Informanter kan i verste fall gi ukorrekte svar på egen tale dersom de aner hvilke regler som undersøkes. Jeg ville også unngå automatikk i informantenes svar, noe som kunne skje dersom mange ord på rad tilhørte samme regel og derfor ble tildelt samme genus. Forøvrig var det formodentlig en fordel at jeg som intervjuer, talte samme dialekt som informantene. Da er det større sjanse for at informantene taler uformelt og ikke-standardisert, på tross av intervju-situasjonen. Talere har lett for å tilpasse dialekten dersom de snakker med en med en annen dialekt (jfr. Mæhlum et al. 2008:112).

Jeg er klar over at det kan diskuteres hvorvidt undersøkelsen kan klassifiseres som et intervju/samtale eller en strukturert utspørring. Det å spørre informantene lukkede spørsmål om de bruker artikkelen *en*, *ei* eller *et* foran ulike substantivene, samt det å ha en fast rekkefølge på ordene jeg spurte om, stemmer bedre overens med kriteriene for strukturert utspørring enn kriteriene for intervju (Grønmo 2004:184–185). Jeg har likevel valgt å kalle det et intervju, fordi undersøkelsen hadde mer form av et intervju eller en samtale. Det var rom for å stille oppfølgingsspørsmål og informantene kunne spørre meg om betydninger og ting som var uklare. I tillegg observerte jeg informantene og kom med utfyllende informasjon da det trengtes. Dersom informantene svarte noe språklig relevant utover det de ble spurt om, ble også dette notert og tatt med i betraktningen. Dette underbygger undersøkelsens kvalitative fokus.

4.0 Analyse

4.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg foreta en analyse av kristiansandsdialektens genus. Denne analysen tar utgangspunkt i egen empiri og skal forsøke å besvare spørsmålene som stilles i 1.1. Kapittelet er delt inn etter tilordningsreglene jeg undersøkte i dialekten. I hvert underkapittel presenterer jeg dialektens empiri for den aktuelle regelen, og foretar så en analyse av denne empirien. Her vil jeg sammenligne kristiansandsempirien med nynorsk genustilordning for å se om det finnes genusforskjeller i dialekten. Et annet siktemål er å se om empirien gir evidens for at dialektens genus er regelstyrt. Dessuten vil jeg i slutten av kapittelet ta for meg kandidater med balanserte genuskonflikter i empirien og drøfte dem opp mot teorien til Corbett (2.2), OGAT (2.3) og den bruksbaserte modellen (2.4).

4.2 Tostavede ord som ender på trykklett -e

4.2.1 Regelen i genuslitteraturen

Den første tilordningsregelen jeg valgte å undersøke i kristiansandsdialekten, er én av Trosteruds (2001) tre generelle, overordnede regler for genustilordning i nynorsk. Regelen lyder som følger: ”Tostava ord på trykklett -e (svake substantiv) er f” (Trosterud 2001:35).⁷ Substantiv som i ubestemt entall har to stavelser og ender på en trykklett -e, skal ifølge regelen tilordnes feminint genus. *Snekke* er eksempel på et slikt ord. Kriteriene for regelen er utlyden i ordet og antallet stavelser, noe som er fonologisk informasjon. Av den grunn regner jeg dette som en fonologisk tilordningsregel. I nynorsk finnes det en rekke substantiv som følger denne regelen – eksempelvis *kake, fille, hylle, pute, kanne, reke, grense, lomme, maske, panne*.

E-regelen er en anerkjent regel for genustilordning i nynorsk. Etter å ha undersøkt en god del av regelens kandidater mot *Nynorskordboka*, viser det seg at de aller fleste tilordnes f. Et annet poeng som taler for regelens eksistens, er at Beito har diakron evidens som antyder at ord som ender på -e, går over til å være femininum (Beito 1954:36f). Når ord over tid skifter genus i tråd med en regel, sier vi at den er diakront produktiv – og diakron produktivitet er et godt argument for at regelen er gyldig (Enger 2009:1293, Zubin og Köpcke 1984:42). Noen unntak fra regelen finnes likevel. Eksempelvis er ordene *planke, krampe, palme, salme, nase* og *frase* maskulinum ifølge *Nynorskordboka*. Men dersom vi skal ta

⁷ For enkelhets skyld vil jeg videre i oppgaven referere til denne regelen som e-regelen.

innover oss det Langacker (1987) sier om "the rule-list fallacy" (jfr. 2.2.1), kan ikke noen få unntak automatisk medføre at man avviser all regelmessighet. Til og med Corbett åpner for at det kan finnes enkelte unntak fra tilordningsreglene (Corbett 1991:8). Trosterud påpeker selv at det finnes enkelte unntak fra reglene hans, men sier at man trenger et regelsett å generalisere ut fra (Trosterud 2001:34). E-regelen virker derfor å være gyldig i nynorsk.

Med utgangspunkt i egne observasjoner mistenkte jeg at e-regelen er spesielt sterk i kristiansandsdialekten. Også Johnsen (1942:112) nevner en del tostavede ord på -e som er f i dialekten, som skiller seg ut. E-regelen ble følgelig undersøkt fordi jeg trodde den ville vise genusforskjeller mellom dialekten og nynorsk, samt gi evidens for å underbygge tesen om at kristiansandsmålets genus er regelstyrt – to av siktemålene med oppgaven.

Ifølge min intuisjon er de fleste av kandidatene som er femininum på nynorsk, også f i kristiansandsdialekten. For å kontrollere at intuisjonen korrelerer med informantenes svar, inkluderte jeg noen få av disse ordene i undersøkelsen (*kake, fille og lomme*). Hovedformålet var likevel å finne forskjeller i genus. Ved å lete i Beito (1954) og Johnsen (1942), samt egen intuisjon, fant jeg derfor frem til en del kandidater som jeg mistenkte hadde ulikt genus i dialekten og nynorsk. De fleste er kandidater som er maskulinum i nynorsk, men som jeg antok var femininum i dialekten. Disse skulle vise genusforskjeller mellom varietetene, samtidig som korrelasjonen med e-regelen ville indikere at dialektens genus er regelstyrt. I tabellen på neste side ser vi hvilket genus de fem informantene i den ene informantgruppen tilordner kandidatene til e-regelen. Merk at der hvor ordet har en annen form på nynorsk, står den nynorske formen i parentes.⁸

⁸ Dette gjelder også for tabellene videre i oppgaven.

Tabell 1: Informantenes genustilordning ved tostavede ord som ender på -e

Tostavede ord på -e	M	F	N	NN
Gave (<i>gåve</i>)	4	1	0	F
Kjempe	4	1	0	F
Lunge	1	4	0	F
Verge (<i>verje</i>)	3	0	2	F
Glede	4	1	0	F
Føde	4	0	1	F
Planke	0	5	0	M
Frase	0	5	0	M
Runde	0	5	0	M
Kjevle	0	4	1	N
Klase	0	5	0	M
Kongle	1	4	0	M/F
Krampe	0	5	0	M
Kvote	0	5	0	M
Plombe	0	5	0	M
Tube	1	4	0	M
Pulje	0	5	0	M
Skranke	0	5	0	M
Bunke	0	5	0	M
Palme	1	5	0	M
Torn(e) (<i>torn</i>)	1	4	0	M
Salme	0	5	0	M
Nese (<i>nase</i>)	0	5	0	M
Kake	0	5	0	F
Fille	0	5	0	F
Lomme	0	5	0	F

4.2.2 Analyse: Genus ved ord som er tostavede og ender på trykklett -e

4.2.2.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk

Som vi har sett (4.2.1), er mange tostavede ord som ender på -e, f i nynorsk. Tabell 1 antyder at mange av de samme ordene er femininum i kristiansandsdialekten. Da et siktemål med oppgaven er å finne genusforskjeller, undersøkte jeg ikke så mange kandidater som jeg trodde var regelrette i begge varietetene. Jeg undersøkte kun *kake*, *fille* og *lomme*. Dersom informantene ga disse tre kandidatene f, ville det indikere at en god del regelrette kandidater er felles for varietetene. De øvrige kandidatene i undersøkelsen som er f i nynorsk, er med fordi jeg trodde de ville være unntak i dialekten. Som vi ser i tabell 1, stemmer denne antagelsen stort sett, men det kommer jeg tilbake til i 4.2.2.3.

Tabell 1 viser at alle de fem spurte informantene er enige om å tilordne *kake*, *fille* og *lomme* femininum i talemålet. Ingen av informantene viste tegn til usikkerhet omkring genus til kandidatene, og empirien fremstår av den grunn som plausibel. Genustilordningen korrelerer dessuten med min intuisjon (jfr. 4.2.1), noe som underbygger både intuisjonen og informantsvarene. I dette tilfellet finner vi, som antatt, ingen genusforskjeller fra nynorsk genustilordning. Dette samsvaret mellom informantene og min intuisjon indikerer at mange kandidater som er f i nynorsk, trolig ville vært f i dialekten dersom de var med i undersøkelsen.

For min del er det mer uventet at substantivet *lunge* ser ut til å være femininum i Kristiansands talemål. Intuisjonen min tilsa nemlig at *lunge* var et unntak i dialekten, og tilordnet det m. Samtidig dekkes *lunge* også av en annen nynorsk genusregel: "Ord som refererer til fenomen som opptrer parvis, er f" (Trosterud 2001:40). Her virker det å være et regelsamsvar mellom to regler, og det er derfor ikke godt å si hvilken av reglene som har forrang. Det er for øvrig mulig å problematisere den sistnevnte regelen. Trosterud (2001) nevner for det første lite evidens for regelen (*bukse*, *lunge*, *nyre*, *saks* og *ski*). Av disse kandidatene kan man også diskutere hvorvidt *bukse* og *saks* opptrer parvis. I tillegg finnes det en rekke åpenbare kandidater som ikke dekkes av regelen (*øye*, *øre*, *bein*, *fot*, *kinn*, *tommel*, *kne*, *ankel*, *pupp*, *vott*, *sko*, *tøffel*, *hanske*). Evidensen for regelen om parvise fenomen er dermed nokså tynn etter mine begreper. Dette gjør at man kan stille spørsmål ved dens gyldighet. Vi skal imidlertid ikke gå nærmere inn på denne regelen i oppgaven. Vi kan uansett anta at *lunge* følger e-regelen både i dialekten og i nynorsk.

Kake, *fille*, *lomme* og *lunge* kan brukes som evidens for at genus i dialekten er regelstyrt, slik Corbett hevder (jfr. 2.2.1). Samtidig trenger en å undersøke flere ord for å

fastslå om flertallet av kandidatene er f i begge varietetene. Min empiri peker bare på tendenser, som underbygges av egen intuisjon.

4.2.2.2 Ord som stemmer med regelen i dialekten, men er unntak fra regelen i nynorsk

Flesteparten av kandidatene i undersøkelsen er ord hvor jeg mistenkte at genustilordningen i dialekten skilte seg fra nynorsk. Hypotesen min var at e-regelen til Trosterud er særskilt sterk i talemålet i Kristiansand (jfr. 4.2.1). Håpet var å finne substantiv som har regelrett tilordning i dialekten, men er unntak i nynorsk. Det vil støtte hypotesen og gi ytterligere evidens for at kristiansandsdialektens genus er regelmessig. For å finne slike ord benyttet jeg meg av Beito (1954) sin oversikt over genusskifter i nynorske ord, samt ord som Johnsen sier er spesielle f i Kristiansand bymål (Johnsen 1942:112). I tillegg brukte jeg egen intuisjon. Jeg endte til slutt opp med en liste på ca. 30 ord som er maskuliner i nynorsk, men som jeg mente var femininer i dialekten. Av disse valgte jeg 17 ord som jeg undersøkte på informantene mine: *planke, frase, runde, kjevle, klase, kongle, krampe, kvote, plombe, tube, pulje, skranke, bunke, palme, torne, salme, nese*.

Tabell 1 viser at samtlige av de 17 kandidatene som er m i nynorsk, tilordnes f av et flertall av mine informanter. Empirien indikerer ganske tydelig at min hypotese stemmer: e-regelen har større gjennomslagskraft i dialekten enn i nynorsk (jfr. 4.2.1). Kandidatene fremstår også som evidens for genusvariasjon mellom de to varietetene. Genusforskjellene i undersøkelsen er særlig interessante fordi det virker som om det ikke bare er enkeltord i dialekten som har forskjellig genus fra nynorsk – gjennomslagskraften til hele tilordningsregelen virker å være forskjellig i varietetene. Dette indikerer en interessant strukturell forskjell i de to genussystemene.

Substantivene *planke, torne, salme* og *nese* er tidligere (Beito 1954, Johnsen 1942) pekt på som ord med spesiell genustilordning i kristiansandsdialekten. Undersøkelsen bekrefter langt på vei at disse kandidatenes genus skiller seg fra det som er vanlig i nynorsk skriftnorm. Det kan nok hende at noen av disse er femininum også i andre norske dialekter. For eksempel oppfatter jeg formen *ei nese* som nokså vanlig omkring Oslo. Jeg kan imidlertid ikke gå nøyere inn på andre dialekters genustilordning i denne oppgaven. Det er en oppgave for framtidig genusforskning (jfr. 5.4). Kandidatene *frase, runde, kjevle, klase, kongle, krampe, kvote, plombe, tube, pulje, skranke, bunke* og *palme* er ikke tidligere presentert i genuslitteraturen som ord med spesielt genus i dialekten. Undersøkelsen redegjør her for genusforskjeller i dialekten som er nye for genuslitteraturen. Vi har dermed fått ny innsikt i

dialektens genustilordning. Hvorvidt dialektens genus for kandidatene har vært slik lenge, er et annet spørsmål. For å finne disse tilfellene brukte jeg egen intuisjon for å tenke ut ord som kunne ha forskjellig genus fra nynorsk.

Tabellen viser at informantene stort sett er helt enige om genustilordningen for de 17 kandidatene. Dette sannsynliggjør at informantsvarene gjenspeiler dialektens reelle genus. Ved noen få kandidater er det likevel noe uenighet blant informantene, noe som i utgangspunktet gjør det mer problematisk å si noe om ordenes genus i dialekten. Ved fire av ordene (*kongle*, *tube*, *palme* og *torne*) er ett av informantsvarene m og ved *kjevle* svarer én informant n. Enkelte av disse svarene kan trolig forklares. Når det gjelder den ene informantens tilordning av m til *torne*, kan det muligens forklares med at flere av informantene ikke brukte formen *torne*, men *torn*. Dette tilsier at det eksisterer ulike former av substantivet i dialekten. Dette kan igjen ha innvirkning på hvor sterkt e-regelen virker på ordet, siden én form ikke oppfyller kriteriene til tilordningsregelen. Samtidig mister forklaringen litt av sin kraft i og med at enkelte av informantene som brukte formen *torn* tilordnet substantivet f. Når det gjelder genuset til *palme*, ville fire av informantene tilordne det femininum. Én informant klarte ikke å bestemme seg for om det var f eller m, og av den grunn står ordet oppført med 6 informantsvar i tabellen. Det er den samme informanten som tildeler *kongle* maskulinum, og også ved dette ordet noterte jeg at han først var usikker på om han sa *ei* eller *en*. Usikkerheten rundt genusene til *palme* og *kongle* kan dermed kanskje avskrives som individuell usikkerhet. Dette sannsynliggjøres ytterligere av at de øvrige informantene, samt min intuisjon, tilordner begge ordene femininum. Usikkerheten ved de fire kandidatenes genus er så liten at undersøkelsen indikerer at de er femininum i dialekten.

Man kan derfor si at undersøkelsen viser 17 genusforskjeller som indikerer at e-regelen har større gjennomslagskraft i dialekten enn i nynorsk. Kandidatene styrker dessuten evidensen fra 4.2.2.1 for at kristiansandsmålets genus er regelstyrt.

4.2.2.3 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk
Som jeg var inne på i 4.2.2.1, inneholder undersøkelsen noen få ord som er f i nynorsk, som jeg mistenkte var m i dialekten. Dette er de seks ordene *gave*, *kjempe*, *lunge*, *verge*, *glede* og *føde*. Informantsvarene i tabell 1 viser at mistanken ser ut til å stemme for ordene *gave*, *kjempe*, *glede* og *føde*, og delvis for *verge* – men ikke for *lunge* (jfr. 4.2.2.1). Selv om informantene ikke er helt samstemte, antyder empirien at de fem førstnevnte ordene er m i kristiansandsdialekten. Kandidatene må derfor regnes som unntak fra e-regelen i dialekten. Denne empirien er problematisk for hypotesen min (jfr. 4.2.1), og ser ut til å svekke

betydningen av funnene i 4.2.2.2. I tillegg kan denne tilordningen tilsynelatende brukes som evidens for at genus er tilfeldig. Men er dette empiri som tilbakeviser regelens sterke stilling i dialekten? Og er kandidatene evidens for at kristiansandsdialektens genus er arbitrær? Som vi skal se, er det stor sannsynlighet for at svaret på begge spørsmålene er nei. For å vise dette må vi se nærmere på de konkrete kandidatene.

Ordene *glede* og *føde* har en interessant fellesnevner som gir en potensiell forklaring på genustilordningen deres. De er begge såkalte ”bok-ord”, noe som medfører at ordene har leseuttale. Substantivene kommer fra de norrøne ordene *gleði* og *fæða*, som inneholder den norrøne bokstaven *ð*. I moderne norsk skriftspråk har denne bokstaven blitt til en *d*. Men denne *d*-en, uttales vanligvis ikke i norsk⁹, jamfør uttalen av *blod* /*blu:/*, *rød* /*rø:/* og *reid* /*rei:/*, som også hadde *ð* i norrønt. Når bokstaven faktisk uttales ved ordene *glede* og *føde*, skyldes det innflytelse fra skriftspråket eller en svært nærstående talemålsvariant. Denne innflytelsen fra skriftspråket har ofte sammenheng med at ”bok-ord” har lav frekvens i dagligtale. Når taleren først benytter seg av et slikt ord, assosierer han derfor uttalen til hvordan han har lest det. I sammenheng med observasjonen om uttalen til *glede* og *føde* er det mulig at ordets genus kan ha fulgt med fra skriftspråket. Dette vil i så fall være en løsning som kan forklare hvorfor disse ordene, i strid med Trosteruds e-regel, tilordnes m.¹⁰ Dersom man aksepterer en slik forklaring, vil man også svekke argumentasjonen for at dialektens genus er tilfeldig, da disse unntakene har en språkhistorisk forklaring. Beito (1954) viser flere paralleller på dette. Samtidig kan man si at det er noe problematisk å bruke en språkhistorisk forklaring i dette tilfellet, ettersom barn som skal lære genus ikke har tilgang til språkhistorien, og derfor ikke vet hva slags genus ordene har hatt.

Genusene til *kjempe* og *verge* ser også ut til å ha en forklaring, i og med at det er substantiv som også faller inn i spesielle semantiske kategorier. Én betydning til ordet *kjempe* er ‘stor, sterk mann’, ifølge *Nynorskordboka*. Men ordet har ikke en egen hunkjønnsversjon og kan for talere derfor bety stor, sterk person av begge kjønn. *Kjempe* faller da under den semantiske tilordningsregelen for nynorsk som sier at ”Ord som refererer til person utan kjønnsspesifisering, er m” (Trosterud 2001:35). Den samme forklaringen gjelder for *verge*, dersom betydningen, i tråd med *Nynorskordboka*, er en person av begge kjønn som er ‘oppnevnt til å styre sakene (særlig formuen) for en umyndig person’. I bokmål har man to forskjellige ord for *verge*, og genuset er n hvis betydningen er ‘(forsvars)våpen’. Hvis

⁹ Det finnes noen få talemål i Sunnmøre og Nordfjord som uttaler *d*-en i alle ord.

¹⁰ Samtidig kan det stilles spørsmål ved om talere med kristiansandsmål oppfatter *glede* som er bok-ord. Mitt inntrykk er at de gjør det, men dersom de ikke gjør det blir forklaringen mer problematisk.

informantene tenkte på denne betydningen, blir det mer problematisk å forklare informantenes tilordning av m. Det er likevel mitt inntrykk at førstnevnte betydning er rådende i talemålet. *Kjempe* og *verge* sin avvikende genustilordning kan derfor forklares med en semantisk tilordningsregel, en regeltype som ifølge Corbett (jfr. 2.2) har forrang ved genustilordning. Kandidatene er av den grunn også interessante å diskutere i forhold til spørsmålet om hva som skjer ved genustilordningskonflikter. Dette skal jeg komme tilbake til senere i kapittelet (4.7).

En kan for ordene *glede*, *føde*, *kjempe* og *verge* finne forklaringer som godt på vei tilbakeviser at genustilordning er tilfeldig, til tross for at ordene ikke følger e-regelen. Kandidatene er i tilfelle mindre problematiske for hypotesen om e-regelens gjennomslagskraft i dialekten. Ordet *gave* er ikke like enkelt å bortforklare dersom man forfekter Corbetts tanke om regelstyrt genustilordning. Ved dette substantivet fremstår informantenes tilordning av m som tilfeldig. Men selv den mest dedikerte Corbett-tilhenger vil nok akseptere at det finnes enkelte unntak fra reglene (jfr. Corbett 1991:8). Tilfeldigheter må man ifølge Enger (2010:679) regne med: "gender does not have to do only with assignment rules, but also with some degree of conventionalisation and arbitrariness." Dette synet finner han støtte for hos Fraurud (2000) og Poplack et al. (1982). Enger er dermed enig i Langackers syn på "rule/list-fallacy" (jfr. 2.2.1). Genuset til *gave* kan rett og slett være et unntakstilfelle, et tilfelle hvor genus er lagret i leksikon, slik Conzett hevder (jfr. 2.5.2). Det å bruke *gave* som evidens for at kristiansandsdialektens genus er tilfeldig, holder ikke mål så lenge det ikke finnes mange liknende eksempler blant de undersøkte kandidatene.

4.2.3 Oppsummering

Undersøkelsen av e-regelen gir oss flere relevante svar på spørsmålene i 1.1. For det første antyder empirien at det finnes en del genusvariasjon mellom varietetene. Informantsvarene tilsier at 17 substantiv som ikke følger e-regelen i nynorsk, har genus som stemmer med regelen i kristiansandsdialekten (jfr. 4.2.2.2). Dette indikerer at e-regelen har større gjennomslagskraft i dialekten enn i nynorsk. I tillegg taler det for at dialektens genus er regelstyrt. Noen få kandidater virker å bare være unntak i dialekten (4.2.2.3), men her finnes det ofte mulige forklaringer på hvorfor de ikke er f.

Under undersøkelsen gjorde jeg dessuten noen interessante observasjoner som trolig underbygger at regelen er plausibel i dialekten. For det første kommenterte én av informantene etter intervjuet at han følte han hadde mange ord med *ei* foran, og at det spesielt gjaldt når ordet sluttet på *-e*. Dette var en refleksjon han gjorde uten at jeg hadde kommentert hva jeg undersøkte. En annen informant beklaget seg nærmest underveis i intervjuet fordi han

bare tilordnet ordene hunkjønn. Med tanke på at flesteparten av kandidatene i undersøkelsen er m i nynorsk, er dette interessant. Uten at jeg vil vektlegge utsagnene for mye, kan det at språkbrukere uoppfordret trekker linjer mellom et ords fonologiske egenskaper og dets genus, brukes som argument for at e-regelen er godt etablert i dialekten.

Finnes det så noen forklaring på hvorfor e-regelen er spesielt sterk akkurat i Kristiansands talemål? Slike spørsmål er ofte vanskelige, om ikke umulige, å gi svar på. Jeg vil i dette tilfellet likevel presentere en hypotese som virker sannsynlig. I dialekter med såkalt a-mål, som på Sørvestlandet, skiller svake femininer seg ut ved å ende på -a (*ei dama*). Da ligner ikke ord som *salme* og *bunke* like mye på ”typiske” femininer. I enkelte østlandske dialekter vil en del maskuliner tradisjonelt ha -a, og en del svake femininer ha -u (*stæga, maga, flugu, stugu*). Noen svake femininer slutter også på -e (*bikkje, jente*). Endelsene på Østlandet varierer med andre ord. I e-mål derimot, slik som vi finner i Kristiansand, ender de svake femininene på -e. Følgelig er det i e-mål at de formelle vilkårene for genusskifter av typen *nota di, salma di* ligger best til rette. Dette skyldes at ord som *salme* og *tone* har fonologiske likheter med ”typiske” femininer i e-mål, slik som *kone, jente* og *dame*. Disse ”typiske” svake femininene fungerer trolig som modeller, og påvirker genuset til enkelte tradisjonelle hankjønnsord. Det er dog usikkert om det er hele ordet eller kun den fonologiske likheten i utlyden som ordene tar etter. Siden Kristiansand er den sørlandske hovedstaden for e-mål, kan en slik hypotese forklare genusskiftet ved ord som *salme, bunke, palme* og *krampe*. Kristiansandsdialekten er dessuten et bymål, og det er i slike mål man kan vente språklig innovasjon. Dette kan forklare hvorfor det skjer så mange genusskifter akkurat her.

4.3 Biologisk kjønn

4.3.1 Regelen i genuslitteraturen

Den andre regelen jeg har undersøkt, er en regel som går igjen i mange genussystem (jfr. Corbett 1991, Dahl 2000b). Den sier at når et substantivs referent har et biologisk kjønn, tilordnes ordet det tilsvarende genus. Eksempelvis gjelder regelen i tysk, hvor *Mann* 'mann' tilordnes m, og *Frau* 'kvinne' tilordnes f. Et annet eksempel er tamilsk, hvor *aan* 'mann' er m, og *pen* 'kvinne' er f (Corbett 1991:9). På grunnlag av empiri fra over 200 språk hevder Corbett at det å skille genustilordningen mellom de to naturlige kjønnene er et tilbakevendende mønster i de mange genussystemene i verdens språk (Corbett 1991:30). En som deler oppfatningen om at biologisk kjønn er viktig ved genustilordning, er Nessel, som sier at "rules referring to biological sex take precedence in gender assignment" (Nessel 2006:1386). Dette "kjernesemantiske overstyringsprinsippet" fremhever denne semantiske egenskapen som viktigere enn andre, og mener den overstyrrer andre eventuelle tilordningsregler.

For norsk genustilordning står regelen sterkt både i genuslitteraturen og blant språkbrukere. I mine intervjuer var det tre informanter som kommenterte deler av genustilordningen sin i forhold til ordenes biologiske kjønn. Det klareste eksempelet var en godt voksen dame som kommenterte at hun faktisk sa *en diva*, selv om hun visste at det var hunkjønn. Det var også et par andre tilfeller hvor informantene mer indirekte kommenterte at tilordningen deres gikk på tvers av ordets biologiske kjønn. Aasen (1965 [1864]:117f), Beito (1954:21), Trosterud (2001:35) og *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund m.fl 1997:153f) hevder alle at biologisk kjønn er styrende for genustilordning i norsk. Regelen er så akseptert at ingen norske språkforskere benekter sammenhengen mellom biologisk og grammatisk genus. I min undersøkelse av regelen har jeg basert meg på Trosteruds formulering: "Der det er ulike ord for referentane med ulikt biologisk kjønn, har orda tilsvarande genus" (Trosterud 2001:35).

Det er ikke vanskelig å finne klare eksempler på sammenhengen mellom biologisk kjønn og grammatisk genus i *Nynorskordboka*. Eksempelvis er *gut*, *mann*, *onkel*, *son*, *brudgom*, *okse*, *hingst*, *råne* og *bukk* maskuliner i nynorsk. På samme måte er *jente*, *dotter*, *mor*, *kone*, *ku*, *kvinne*, *tante*, *frøken*, *sugge*, *binne* og *merr* femininum. Det finnes med andre ord mye evidens for regelen i nynorsk. De få unntakene som nevnes i litteraturen, er *viv* (n), *kvende* (n), *fruentimmer* (n) og *ludder* (n), samt *kvinn-/mannfolk* (n) når de brukes i entall (Faarlund et al. 1997:154, Aasen 1965 [1864]:118). Flere av unntakenes genusene kan

imidlertid trolig forklares. *Kvinnfolk* og *mannfolk* er for eksempel sammensetninger, og i norsk er regelen at det siste ordet, her *folk* (n), styrer sammensetningens genus (Faarlund et al. 1997:155). Og selv om de to kandidatene karakteriserer enkeltindivider, er den opprinnelige betydningen til det språklige uttrykket et flertall av kvinner/menn. Flertall reduserer substantivets grad av individuering (jfr. Enger og Nessel (under utg.)). Som vi har sett (jfr. 2.5.3), er graden av individuering en tilsvarende parameteren som graden av animathet. Når *kvinnfolk* og *mannfolk* i liten grad fremstår som et individ for språkbrukere, tilsier det at ordene er lavt på animathetshierarkiet. Teleman (1987) viser at graden av animathet har sammenheng med genus, og dette kan muligens forklare hvorfor *kvinnfolk* og *mannfolk* får n, på lik linje med mange inanimater. En annen forklaring kan tenkes for ordene *fruentimmer* og *ludder*. Begge ordene er nemlig nedsettende kallenavn på kvinner. Conzett tar utgangspunkt i kvantitativ empiri for genustilordning i nynorsk, og viser at en del unntak fra regelen om biologisk kjønn er negativt ladete ord som tilordnes nøytrum (Conzett 2007:86). Trosterud opererer også med en regel som sier at "Ord som refererer til personar og har nedsetjande tyding, og ord for avkjønna vesen, er n" (Trosterud 2001:36). Når det gjelder unntakene *viv* og *kvende*, er det vanskelig å finne åpenbare forklaringer. Ordet *kvende* brukes normalt sett bare på flertall av kvinner, så dette kan ha en liknende forklaring som ved *kvinnfolk* og *mannfolk*.

Alt i alt er det snakk om svært få unntak fra den biologiske regelen i nynorsk, og relativt sett er det liten tvil om at denne regelen er gyldig for nynorsk genustilordning. Empirien fra *Nynorskordboka* peker veldig klart i retning av dette. Av de få unntakene som finnes, kan de fleste forklares.

En viktig grunn til at jeg undersøkte denne regelen, var at den er så kjerne-semantisk. Dersom man har noen som helst tro på at semantiske kriterier har betydning for genustilordning, er biologisk kjønn, sammen med animathet (jfr. Dahl 2000b), helt grunnleggende. Dermed ville regelen trolig gi evidens for at genus er regelstyrt i dialekten. En annen grunn til at den var interessant å se nærmere på, er at annen genuslitteratur hevder at *okse* avviker fra denne regelen i dialekten, noe som er svært bemerkelsesverdig (Enger 2009:1288, Beito 1954:40). Jeg håpte derfor at undersøkelsen ville avdekke flere slike oppsiktsvekkende eksempler på genusforskjeller.

Til undersøkelsen valgte jeg ut 24 kandidater til regelen. Jeg tok med fire av kandidatene som er unntak i nynorsk (*viv*, *kvinnfolk*, *fruentimmer* og *ludder*), for å se om de var unntak i dialekten òg. Resten av substantivene er ord som i nynorsk tilordnes grammatisk

genus tilsvarende deres biologiske kjønn. Resultatene av undersøkelsen er presentert i tabellen under.

Tabell 2: Informantenes genustilordning ved ord der referenten har biologisk kjønn

Biologisk kjønn	M	F	N	NN
Mamma	4	1	0	F
Madam	5	0	0	F
Diva	5	0	0	F
Bitsj	1	4	0	?
Beib	4	1	0	?
Okse	3	2	0	M
Homse	3	2	0	M
Viv	3	2	0	N
Kvinnfolk	0	0	5	N
Fruentimmer	1	0	3	N
Ludder	0	0	5	N
Mann	5	0	0	M
Gutt (<i>gut</i>)	5	0	0	M
Hingst	5	0	0	M
Hane	5	0	0	M
Kar	5	0	0	M
Råne	1	4	0	M
Kvinne	0	5	0	F
Jente	0	5	0	F
Tante	0	5	0	F
Merr	0	5	0	F
Binne	0	5	0	F
Søster	0	5	0	F
Brud (<i>brur</i>)	3	4	0	F

4.3.2 Analyse: Genus ved ord der referentene har biologisk kjønn

4.3.2.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk

Da genustilordning basert på biologisk kjønn er veldokumentert både i norsk og internasjonal genuslitteratur (jfr. 4.3.1), forventet jeg at mange av ordene fulgte regelen også i kristiansandsdialekten. Også intuisjonen min tilordnet genus i tråd med regelen i de aller fleste tilfeller, og jeg hadde derfor stor tro på at informantene ville bekrefte at regelen var plausibel for kristiansandsdialekten.

Som vi ser i tabell 2, er det mange ord i dialekten som virker å ha genus i tråd med referentenes biologiske kjønn. Samtlige informanter tilordner genus som stemmer med regelens prediksjoner til kandidatene *kar*, *mann*, *gutt*, *hingst*, *hane*, *kvinne*, *jente*, *tante*, *merr*, *binne* og *søster*. Denne tilordningen er som i nynorsk. Vi ser at alle disse kandidatene ligger nærme kjernebetydningen av de biologiske kjønnene, og det er derfor ikke overraskende at vi ikke finner tilfeller av genusvariasjon. Empirien taler her for at regelen predikerer genus i dialekten, og gir samtidig evidens for at dialektens genus er regelstyrt. En kan videre merke seg at de fleste av ordene ligger høyt på animathetshierarkiet (jfr. 2.5.3). Denne observasjonen stemmer godt med Dahl (2000b:102) som sier at biologisk kjønn er det dominerende semantiske tilordningsprinsippet høyt på animathetshierarkiet. De nevnte ordene er klar evidens for at regelen om biologisk kjønn er plausibel også i dialektens genustilordning, spesielt fordi de representerer de mest ”typiske” og frekvente biologiske hun- og hankjønnsordene i norsk.

Ved ordet *brud* er informantene mer usikre på genus. Her var det to informanter som sa f, én som sa m, og to som kunne bruke både f og m. Det forklarer at *brud* er oppført med syv informantsvar i tabell 2. Muligens skyldes usikkerheten at *brud* kan være både m og f i bokmålsnormen, mens man i nynorsk også har formen *brur*, som er f. En annen forklaring på usikkerheten kan være at dialekten opererer med to genus for kandidaten. Rabb (2007:185–186) ser en slik tendens i den finsk-svenske Kvevlax-dialekten, hvor ordet som tilsvarende *brandslanga* i svensk, har tre genus.

Flertallet av informanter sier videre at *bitsj* er femininum, i tråd med ordets biologiske kjønn. Med ett perspektiv kan dette være overraskende, da *bitsj* er et enstavelsesord lånt fra engelsk, og derfor ofte er maskulinum i norsk (Faarlund et al. 1997:159). Tilordningen stemmer heller ikke med Parkkonen (under arbeid) sin undersøkelse av norsk, som viser at nyord som refererer til personer ofte er m. For øvrig ser ikke genustilordningen ut til å påvirkes av at ordet er negativt ladet. Dette stemmer ikke med Conzettts (2007:86)

observasjoner eller Trosteruds (2001:36) tilordningsregel om nedsettende betegnelser. Det at *bitsj* tilordnes f på tross av disse faktorene, vitner om den biologiske regelens styrke. Tar vi utgangspunkt i Corbett (1991), er det heller ikke uventet at regelen vinner. Som vi så i 2.2, mener han at semantiske regler har forrang ved genustilordning, og dette eksempelet underbygger denne tesen. Corbetts syn problematiseres likevel av at fire av fem informanter tilordner *beib* m. Her predikerer ikke den kjerne-semantiske regelen genuset, og lånord-tendensen ser ut til å gjelde. Det er altså ikke lett å si noe om den biologiske regelens gjennomslagskraft i lånord, eller å forklare hvorfor *bitsj* og *beib* oppfører seg ulikt.

4.3.2.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk

Ifølge tidligere genusforskning er *okse* oppsiktsvekkende nok femininum i kristiansandsdialekten (Beito 1954:40, Enger 2009:1288). Det som gjør genustilordningen så spesiell, er at et substantiv så høyt på animathetshierarkiet ikke følger den biologiske regelen. I tillegg ser den fonologiske e-regelen ut til å vinne over den sentrale semantiske regelen, noe som kan være problematisk for både Corbetts og Nessets sterke tro på kjerne-semantikkens rolle (jfr. 2.2.4 og 2.4) For å se om dialekten har flere slike eksempler, undersøkte jeg liknende substantiv.

Tabell 2 viser oss mange interessante resultater som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med den i nynorsk. Informantene er stort sett samstemte om å tilordne *mamma*, *madam* og *diva* m, på tross av deres biologiske kjønn. Informanten som tilordnet f til *mamma*, kan trolig sees bort fra, da de øvrige informantene var helt sikre på tilordningen av maskulinum. Intuisjonen min støtter også opp om denne tilordningen. Empirien på disse ordene er i utgangspunktet problematisk for synet om semantikkens forrang i genustilordning, samt for regelens gyldighet i dialekten. Spesielt *mamma* er et problematisk eksempel, da det nærmest er så typisk kjernen av femininum som man kommer (Enger 2009:1288). Forklaringen på at *mamma*, *madam* og *diva* ikke følger regelen, kan være at de er lånord fra andre språk. Som vi har sett i 4.3.2.1 er ofte lånord maskulinum i norsk. Enger (2009) ser også nærmere på at *mamma* er m, med utgangspunkt i østlandske mål med kløyvd infinitiv. Han hevder at genuset antakelig skyldes en fonologisk regel for tostavede ord som ender på -a (Enger 2009:1288). Forklaringen kan være at *mamma* likner på *maga* og *stæga*, og henter genuset fra disse typiske hankjønnsordene i østlandske mål. Da kristiansandsdialekten er et e-mål, er ikke forklaringen holdbar her. Men selv om *mamma*, *madam* og *diva* er eksempler på genusforskjeller fra nynorsk, er det verdt å nevne at kandidatene er m også i bokmål. Dermed er ikke dialektens genustilordning fullt så oppsiktsvekkende. Liknende genustilordning finner

vi også i Parkkonen (under arbeid) som undersøker nyord i norsk. Her kommer hun frem til at de fleste nyord i norsk som refererer til personer, er m. Dette kan muligens forklare hvorfor *madam* og *diva* er m i dialekten. Det er uansett interessant at substantiv som befinner seg så høyt på animathetshierarkiet bryter med kriteriet om biologisk kjønn.

Informantsvarene for kandidatene *okse*, *homse* og *råne* er også interessante. For det første ser de ut til å ha genusforskjeller fra nynorsk. Men substantivene deler også et par klare likhetstrekk som gjør dem interessante for diskusjonen om tilordningskonflikter: (1) de er alle biologiske hankjønn og (2) de er tostavede og slutter på -e. Dette skal vi komme tilbake til i 4.7. Vi skal nå se nærmere på hvorfor kandidatenes genusvariasjon er interessant. Tabell 2 viser en uenighet blant informantene om hvilket genus *okse* og *homse* har. Flertallet av informantene sier begge kandidatene er maskulinum, noe som stemmer med deres biologiske kjønn. Informantenes genustilordning for *okse* stemmer imidlertid ikke med annen empiri på ordet, som sier f (Beito 1954:40). Samtidig var to av informantene som svarte m, veldig usikre på hvilket genus de ville bruke i dagligtalen. Én av informantene kommenterte etter noe betenkningstid at han trodde han ville si *en okse* siden *okse* er hankjønn. Dette er trolig et eksempel på at informantens kjennskap til det grammatisk riktige i norsk skriftnorm og logikken bakom, overstyrer den naturlige talen. Det er fristende å tenke at den lange betenkningstiden indikerer at informanten faktisk sier *ei okse*. Det er likevel vanskelig å slå fast noe om kristiansandsdialektens genus ut fra min empiri. Muligens viser variasjonen blant informantene at *okse* har to mulige genus i talemålet. Det finnes evidens for at noen ord har flere genus i samme dialekt (jfr. Rabb 2007). Men hvis man skal anta at *okse* har ett og bare ett genus i dialekten, velger jeg å tro at det er f. Det begrunner jeg med følgende argumenter: (1) at tidligere empiri tilsier det, (2) at min empiri i dette tilfellet er usikker og muligens påvirket av skriftnormens grammatikk, samt (3) at min egen intuisjon tilsier at *okse* er f. I så tilfelle er *okse* et spennende eksempel på genusvariasjon. Usikkerheten hos informantene gjenspeiler trolig drakampen mellom to tilordningsregler med sterk gjennomslagskraft. Biologisk kjønn er en klart formulert genusregel i mange grammatikkbøker, mens e-regelen har stor gjennomslagskraft i kristiansandsdialekten (jfr. 4.2).

Ved kandidaten *homse* er uenigheten liknende den vi så ved *okse*. Det er ikke mulig å fastslå dialektens genus ut fra informantsvarene, selv om flertallet tilordner m. I dette tilfellet var ikke usikkerheten hos den enkelte informant veldig stor, men det er likevel en klar uenighet dem imellom. Det faktum at *homse* ikke følger regelen om biologisk kjønn entydig, er i seg selv interessant. Kanskje er dette nok et tegn på e-regelens gjennomslagskraft i kristiansandsmålet.

Vi ser at genustilordningen er mer samstemt ved kandidaten *råne*. Tabell 2 viser at fire av fem informanter sier at *råne* er femininum – i motsetning til ordets biologiske kjønn. Dette funnet er svært interessant og kan sidestilles med Beitos (1954) empiri på *okse*. Bade *råne* og *okse* er høyerestående dyr på animathetshierarkiet, noe som i mange genussystem innebærer skille mellom biologisk kjønn. Likevel hevder fire av fem informanter at *råne* er f. Begge ordene er samtidig kandidater til e-regelen, og denne ser ut til å styre ordenes genus. Kandidatenes genus er tilsynelatende problematiske for Corbetts teori om semantikkens forrang ved genustilordning (2.2), og Nessets kjernesemantiske prinsipp (jfr. 2.4). Hvordan kan de forklare at en fonologisk regel (e-regelen) tilsynelatende dominerer denne kjernesemantiske regelen i kristiansandsdialekten?

Östen Dahl (2000b) gir oss et mulig svar på dette (jfr. 2.5.3). Corbett (1991) hevder at alle genussystem har en semantisk kjerne. Samtidig påpeker Dahl (2000b:101) at Corbett ikke sier hvordan denne kjernen ser ut. Dahl omformulerer utsagnet til å si at alle genussystem har to poler – en semantisk og en ikke-semantisk, hvor sistnevnte er formell eller arbitrær (Dahl 2000b:101). Han hevder polene forholder seg til animathetshierarkiet – at animater tilordnes normalt sett genus ut fra semantiske regler, mens det for inanimater varierer. Dahl mener derfor at det universelle trekket ved alle språks genussystem er at et semantisk basert prinsipp tilordner genus til animate substantiv og substantivfraser. Men hvilken gruppe animater som tilordnes genus ut fra semantiske regler ”may be cut off at different points of the animacy hierarchy: between humans and animals, between higher and lower animals or between animals and inanimates” (Dahl 2000b:101). Dahl hevder altså at de semantiske reglene er gjeldende for ulike nivåer av animathetshierarkiet i ulike språk, eksempelvis de indo-europeiske: ”In many Indo-European languages, humans and also, to a varying extent, higher animals, are assigned masculine or feminine gender on the basis of their sex, while inanimates and lower animals get their genders by lexeme-specific or formal criteria” (Dahl 2000b:101). Empirien viser at den semantiske regelen om biologisk kjønn kanskje er gyldig på ulike nivå av animathetshierarkiet i kristiansandsdialekten og nynorsk. På bakgrunn av genustilordningen til *okse* og *råne* vil jeg derfor foreslå at ”cut-off point” for regelen om biologisk kjønn går mellom mennesker og dyr i kristiansandsdialekten. Dette forklarer i så fall hvorfor *okse* og *råne* domineres av den formelle e-regelen, og redder Corbetts syn på semantisk forrang. Uavhengig av om tesen min er gyldig eller ei, reflekterer begge ordene trolig den sterke posisjonen til e-regelen i kristiansandsdialekten.

Ser vi på den øvrige empirien, svekkes tesen noe av at *hane* tilordnes maskulinum av alle informantene. *Hane* er i samme gruppe som *okse* og *råne* og burde derfor vært

femininum, ifølge tesen. Samtidig er vel *hane* er et lite hakk lenger ned på animathetshierakiet. Muligens klassifiseres substantivet som en fugl fremfor et dyr, eller kanskje dekkes det av en tilordningsregel som ikke er identifisert. Vi kan derfor ikke avvise tesen på grunnlag av dette ene funnet. For å finne ut om tesen om dialektens ”cut-off point” stemmer, trengs det derfor ytterligere empiri fra andre tilsvarende animater, samt en fullstendig oversikt over dialektens tilordningsregler.

4.3.2.3 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk

Genuslitteraturen nevner *viv*, *kvinnfolk*, *mannfolk*, *fruentimmer*, *ludder* og *kvende* som regelunntak i nynorsk (jfr. 4.3.1). Jeg mistenkte at disse kandidatene ville være unntak i kristiansandsdialekten også, men inkluderte ordene *viv*, *kvinnfolk*, *fruentimmer* og *ludder* i undersøkelsen for å se etter genusvariasjon. Informantsvarene vil uansett gi en større forståelse av regelens gjennomslagskraft i kristiansandsdialekten.

Tabell 2 levner liten tvil om at regelen om biologisk kjønn ikke predikerer genus for *kvinnfolk*, *ludder* og *fruentimmer* i dialekten. Som i nynorsk virker de også i dialekten å være n. Samtlige informanter tilordner de to førstnevnte n, noe som gjør genustilordningen reliabel. *Fruentimmer* er nok også n i kristiansandsmålet, selv om det kun er fire informanter som har svart. Tabellen mangler her ett informantsvar fordi ordet var ukjent for den ene informanten. Alle informantene som kjente til ordet, sier det er n. Undersøkelsen tilsier derfor at disse tre kandidatene ikke har genusforskjeller mellom dialekten og nynorsk. Som vi var inne på i 4.3.1 skyldes genustilordningen trolig at det er nedsettende kallenavn på kvinner.

Videre ser vi tabell 2 at det trolig er genusforskjeller ved ordet *viv*. Her tilordner alle fem informantene andre genus enn det ordet har i nynorsk. Samtidig er informantene uenige om ordet er m eller f, og dette gjør det svært vanskelig å fastslå hvilket genus som faktisk brukes i Kristiansands talemål. En forklaring på uenigheten kan være at ordet er uvanlig i dagligtale. Noen informanter har kanskje kjennskap til ordet fra skriftnormen, og henter dermed genus herfra (*viv* er m/n i bokmål). Vi har også vært inne på at dialekter liksom skriftspråk, iblant kan operere med flere genus på samme ord. Et eksempel på dette er ordet for *brandslang* i Kvevlax-dialekten (Rabb 2007).

Genustilordningen for de fire kandidatene fremstår som problematiske for kriteriet om biologisk kjønn i begge varieteter. Likevel er det snakk om et lite antall, og noen unntak man må regne med i genustilordning (jfr. Enger 2010). I tillegg har vi sett at det finnes mulige forklaringer på de fleste unntakenes genus. Dermed kan ikke denne empirien brukes som evidens for at dialektens genustilordning er tilfeldig.

4.3.3 Oppsummering

Undersøkelsen viser liten grad av genusvariasjon mellom kristiansandsdialekten og nynorsk. Empirien antyder kun noen få genusforskjeller, men enkelte av disse er til gjengjeld interessante. Særlig interessant er det at informantene sier at *råne* er f. Setter vi dette sammen med tidligere empiri på *okse* (f) (Beito 1954) aner vi en interessant tendens i dialekten: regelen om biologisk kjønn ser bare ut til å gjelde ved substantiv øverst på animathetshierarkiet. Kristiansandsdialektens genussystem og det nynorske genussystemet har i så fall ulike ”cut-off points” i animathetshierarkiet. Substantivene *mamma*, *madam* og *diva* har også forskjellig genus i kristiansandsmålet.

I lys av undersøkelsen synes regelen om biologisk kjønn å predikere mange genus i kristiansandsdialekten. Flertallet av substantivene med referenter som har biologisk kjønn får tilsvarende grammatisk genus: *mann*, *gutt*, *kvinne*, *jente*, *tante*, *søster* osv. Som i mange genussystem (jfr. 4.3.1) virker biologisk kjønn å være et viktig kriterium for grammatisk genus i kristiansandsdialekten. I de få tilfellene det ikke er dominerende, kan genus ofte forklares med andre regler (jfr. 4.3.2.3). Empirien gir oss dermed et godt grunnlag for å hevde at dialektens genus er regelmessig.

4.4 Navn på dyr, fugler, fisker og andre levende skapninger uten kjønns spesifisering

4.4.1 Regelen i genuslitteraturen

Navn på dyr, fugler og andre levende skapninger uten kjønns spesifisering er utgangspunktet for en nynorsk tilordningsregel: ”Ved Navne paa Dyr, Fugle, Fiske og andre levende Skabninger (...) i de fleste Tilfælde har man kun eet Navn for en enkelt Slægt eller Art, og disse Navne, som altsaa omfatte baade Han og Hun, ere for det meste Hankjønnsord; (...)” (Aasen 1965 [1864]:118). Som vi forstår, er det en omfattende regel som spenner over flere nivåer i animathetshierarkiet. Vi har tidligere vært inne på at animathet fremstår som en sentral parameter innenfor genustilordning (jfr. 2.5.3). Regelens utgangspunkt i animathet taler derfor til dens fordel. Det finnes også evidens på at enkelte av regelens semantiske kategorier spiller en rolle i andre genussystem. Corbett nevner eksempelvis det nord-kaukasiske språket Archi, hvor én genusklasse inneholder ord for store dyr, fugler og insekter, samt noen inanimater (Corbett 1991:27). Han nevner også rikvani-dialekten i Andi – et annet nord-kaukasisk språk. Denne dialekten inneholder et genus som består hovedsakelig av navn på insekter (Corbett 1991:26). Genusforskningen taler derfor for at dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger har en rolle å spille i genustilordning.

I den norske genuslitteraturen er regelen relativt utbredt. Både Aasen (1965 [1864]:118) og *Norsk referansegrammatikk (NRG)* (Faarlund et al. 1997:155) hevder regelen gjelder for norsk. Også Beito kommenterer gruppen av dyr, fugler og fisk med ett artsnavn, og sier at de har ”(...) oftere maskulint enn feminint genus” (Beito 1954:22). I likhet med Beito påpeker Aasen og *NRG* at det finnes en del unntak som ikke er m. Trosterud (2001) nevner ingenting om en slik semantisk regel. Dette kan tyde på at han forkaster regelen, da han etter all sannsynlighet kjenner til dens eksistens. Trosteruds tilnærming har trolig å gjøre med at han opererer med en default-regel som sier at alle norske ord er m (Trosterud 2001:35), så sant de ikke styres av spesifikke regler. Med en slik tilnærming blir den semantiske regelen om dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger, overflødig. På dette punktet er imidlertid Trosterud (2001) tydelig inkonsekvent, ettersom han unntaksvis formulerer noen regler som tilordnes m (Enger 2002:145). I denne oppgaven vil jeg ikke ta default for gitt, ettersom mye enda er usikkert i genus. Det er da metodologisk tryggest å anta regelen til Aasen – iallfall i første omgang.

Undersøkelsen min tar utgangspunkt i regelen som sier at navn på dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger, med kun ett navn for en enkelt slekt eller art, er for det meste

hankjønnsord (Aasen 1965 [1864]:118). Jeg bruker denne formuleringen fordi Aasen var den første som foreslo at disse semantiske kategoriene hadde betydning for norsk genustilordning. Formuleringen virker videre å være den som øvrig norsk genuslitteratur bygger på (eksempelvis Beito 1954:22). I litteraturen finnes det en god del empiri som er forenlig med regelen. Både Aasen (1965 [1864]) og *NRG* (Faarlund et al. 1997) nevner slike eksempler, deriblant *ulv, oter, hare, sel, kval, ramn, maur, klegg, krabbe, hest, elg, hjort, sau, aure, måse, bjørn* og *snigel*. Samtlige av disse substantivene tilordnes m i *Nynorskordboka*. Aasen og Faarlund et al. nevner også en god del unntak, deriblant nøytrumsordene *svin, kje, lam, fe, ekorn, lemen, krek, fivrelde* – og feminine *gaupe, rotte, geit, løve, ku, mus, kråke, skjor, due, rype, trane, erle, svale, and, gås, svane, terne, skate, kveite, flyndre, brosme, sild, gjedde, padde, fluge, humle, lus, og loppe*. Aasen poengterer at det er en del unntak, særlig blant kategoriene fugler, fisker og vannfugler (Aasen 1965 [1864]:119). Man kan da spørre seg hvorfor han ikke utelot nettopp disse fra regelen. For egen del finner jeg det også foruroligende at Aasen (1965 [1864]:118–119) nevner flere unntak fra regelen enn regelrette ord. Det reiser med ett spørsmålet: finnes det belegg for å hevde at regelen er gyldig i norsk?

Et mulig svar på dette får vi hos Enger (2009). Han er en av få som formulerer et forslag til kriterier for å avgjøre hvilke semantiske tilordningsregler som kan være gyldige (Enger 2009:1290–94). Kriteriene er hovedsakelig ment for regler som ikke har med kjerne-semantikken å gjøre. Jeg mener likevel det er interessant å se kriteriene opp mot Aasens regel. Vi så i starten av kapittelet at det finnes liknende regler i andre genussystem (jfr. 4.4.1). Enger (2009:1291) sier at dette er en fordel når man skal fastslå om en regel er gyldig. Et mer grunnleggende kriterium er at: ”A plausible rule should cover a reasonable share of the possible candidate nouns” (Enger 2009:1290). Det er vanskelig å fastslå hva en ”rimelig andel kandidater” innbefatter. Enger gjør heller ingen anslag for oss. Siden det ikke foreligger noen oversikt over hvor mange kandidater som finnes til regelen, er det vanskelig å si noe om andelen unntak. Antallet unntak som nevnes i litteraturen er bemerkelsesverdig. Samtidig har nok regelen en stor gruppe kandidater, og unntakene utgjør trolig ikke en dominerende gruppe.¹¹ En viss grad av tilfeldighet må man ifølge Enger (2010) og Fraurud (2000) regne med i genussystem. Unntakene kan også være evidens for at genus er lagret i leksikon ved en del ord, slik Conzett (2006) hevder. Man kan ikke avskrive regelen bare fordi det finnes noen

¹¹I et forsøk på å liste opp noen kandidater som ikke er nevnt tidligere i oppgaven, kommer jeg frem til følgende ord: *hund, hamster, gris, rev, torsk, sei, makrell, sporv, dompap, trost, gauk, hauk, kanin, terrier, katt, grevling, leopard, tiger, gepard, sjakal, puma, sebra, bøffel, gasell, steinbit, mink, mår, rein, falk, frosk, orm, antilope, ørn* og *sleve*. Alle utenom de tre sistnevnte er m i nynorsk.

unntak.

Så ettersom regelen baserer seg på den velkjente paramateren animathet, bruker kategorier som benyttes i andre genussystem, og predikerer en god del av kandidatenes genus – er den ikke uten videre urimelig for nynorsk genustilordning. Jeg stiller likevel spørsmål ved formuleringen av regelen. Man burde trolig utelate problematiske kategorier som fugler og fisk. Animathetshierarkiet er muligens fin-inndelt i det nynorske genussystemet. Muligens deler man dyr inn i ulike underkategorier, og rangerer fugler og fisk lavere på hierarkiet enn en del andre dyr. Animathetshierarkiet betegnes iblant som et empati-hierarki, og vi har mer empati med pattedyr og temmede dyr enn med fisk og fugl. Det er ikke utenkelig at Aasens regel bare gjelder for høyerestående dyr. Blant de nevnte kandidatene som er m, ser flertallet ut til å være nettopp slike dyr.

Det er uansett interessant å se om kristiansandsdialektens genustilordning er forskjellig, eller om den viser liknende tendenser. Undersøkelsen gir oss nemlig en større forståelse av det norske genussystemet. Muligens har varietetene ulike ”cut-off points” i animathetshierarkiet, slik vi så antydninger til i regelen om biologisk kjønn (4.3.2.2). Ut fra egen observasjon hadde jeg en antagelse om at navn på insekter kunne være en spesiell underkategori for genustilordning i dialekten. I tabell 3 ser vi hvilke genus informantene ga de aktuelle kandidatene.

Tabell 3: Informantenes genustilordning ved ord for dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger med ett artsnavn

Navn på dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger	M	F	N	NN
Maur	1	4	0	M
Veps	0	5	0	M
Møll	1	4	0	M
Aure	2	3	0	M
Bie	0	5	0	F
Reke	0	5	0	F
Igle	0	5	0	F
Krabbe	0	5	0	F
Flue (fluge)	0	5	0	F
Humle	0	5	0	F
Skate	1	4	0	F
Svane	0	5	0	F
Måke	0	5	0	F/M
Padde	0	5	0	F
Gaupe	0	5	0	F
Mus	0	5	0	F
Bille	1	4	0	F
Lus	0	5	0	F
Flyndre	0	5	0	F
Manet	5	0	0	F
Kråke	0	5	0	F
Hyene	3	2	0	M
Siriss	4	1	0	M
Papegøye	3	2	0	M
Mygg	3	2	0	M

4.4.2 Analyse: Genus ved ord for dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger

4.4.2.1 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk

Til undersøkelsen valgte jeg ut 17 ord som tilordnes f i nynorsk. Informantsvarene i tabell 3 indikerer at 16 av disse 17 ordene er f i dialekten. Det er påfallende stor enighet blant informantene om denne genustilordningen, noe som styrker sannsynligheten for at empirien gjenspeiler dialektens faktiske genus. Kun *bille* og *skate* viser en svak uenighet blant informantene, der én informant tilordner maskulinum. Det er flere ting som taler for at dette er snakk om et individuelt avvik. For der første var de øvrige informantene svært sikre i sin tilordning av f – noe min intuisjon også taler for. I tillegg er det samme informant som skiller seg ut i begge tilfellene. Mye taler derfor for at man kan se bort fra disse avvikene. Undersøkelsen viser da at 16 av de 17 ordene er unntak fra Aasens regel også i kristiansandsdialekten.

Manet er den eneste kandidaten av de 17 hvor genus virker å være forskjellig i kristiansandsdialekten. Dette substantivet er f i nynorsk, men tilordnes m av alle informantene mine. Ett av de undersøkte ordene som er unntak i nynorsk virker altså å stemme med regelen i kristiansandsdialekten. Men hvorfor akkurat *manet* skiller seg ut, finner jeg ingen god forklaring på.

Empirien indikerer at det er få genusforskjeller blant unntakene fra tilordningsregelen. Dialekten ser altså ut til å ha minst like mange unntak fra regelen som nynorsk. Dette tilsier i utgangspunktet at regelen er ugyldig eller at genustilordningen er tilfeldig. Det er da verdt å merke seg at hele 11 av unntakene er tostavede og ender på -e (*bie, reke, igle, krabbe, skate, svane, måke, padde, gaupe, flyndre* og *kråke*). I disse tilfellene kan det se ut som den sterke e-regelen sørger for at ordene er f. Dette er interessant fordi disse kandidatene havner i en tilordningskonflikt mellom Aasens regel og den gjennomgåtte e-regelen. Denne diskusjonen skal vi komme tilbake til i 4.7, men det viser at unntakene kan ha en mulig forklaring.

4.4.2.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk

Resten av de undersøkte ordene følger Aasens semantiske regel i nynorsk. Men noen av kandidatene ser ut til å være unntak i dialekten. Vi ser ut fra tabell 3 at dette gjelder *maur*, *veps*, *møll* og *aure*. Et flertall av informantene svarer noe oppsiktsvekkende at de ville sagt *ei* foran disse ordene. Genustilordningen til *maur*, *veps*, *møll*, og *aure* ser dermed ut til å være ytterligere unntak fra regelen til Aasen. Dette har vi mest belegg for å hevde ved *veps*, *maur* og *møll*, hvor informantene i stor grad er enige om å tilordne f. Avvikene som tilordner m ved ordene *maur* og *møll* (jfr. tabell 3), kommer fra samme informant som mente *bille* og *skate*

var m i forrige avsnitt. Vi kan dermed trolig se bort fra disse to informantsvarene. Det blir mer og mer åpenbart at denne informanten kanskje ikke gir så troverdig empiri for alle deler av kristiansandsdialekten.

Ut fra informantsvarene kan vi ikke være sikre på hvilket genus *aure* tilordnes i Kristiansands talemål. Igjen er den ovenfor nevnte informanten én av dem som tilordner m, men her er det enda en informant som støtter opp om dette. Det er igjen vanskelig å si hva denne usikkerheten skyldes. Kanskje påvirkes tilordningen av m av at det finnes et annet ord for samme art som er m i norsk, nemlig *ørret*, som konkurrerer med e-regelens tilordning av f. Ellers kan det igjen være en mulighet at dialekten opererer med to ulike genus ved et ord (jfr. Rabb 2007).

Alt i alt ser vi at *maur*, *veps*, *møll* og (muligens) *aure* virker å ha et annet genus i kristiansandsmålet (f) enn i nynorsk (m). I kristiansandsmålet stemmer ikke kandidatenes genus med Aasens regel, mens de gjør det i nynorsk. En kan se disse informantsvarene som evidens for at en regel som innbefatter dyr, fugler, fisk og andre skapninger, predikerer genus for færre kandidater i dialekten. Når vi legger disse unntakene i dialekten sammen med de 16 ordene vi nevnte i forrige avsnitt, får vi et ganske betydelig antall ord som ikke følger regelen. Men det at informantene tilordner *maur*, *veps* og *møll* f, er ikke bare interessant fordi ordene er problematiske for Aasens dyre-regel. Fellestrekket for disse kandidatene er nemlig at de er navn på insekter. Som nevnt i 4.4.1 hadde jeg mistanke om at mange insekter er f i dialekten. Empirien underbygger denne mistanken. Ordene har ikke andre åpenbare fellestrekk som forklarer at de er f, og genuset predikeres ikke av andre nynorske tilordningsregler. Blant kandidatene i 4.4.2.1 finner vi flere insekter som tilordnes f av informantene: *lus*, *bille*, *humle*, *flue* og *bie*. Informantsvarene kan langt på vei brukes som evidens for at insekter er f i dialekten. I lys av empirien foreslår jeg derfor at insekter er en semantisk kategori for genustilordning i kristiansandsdialekten. Regelen eller tendensen kan lyde slik: ”Navn på insekter er femininum”. Vi har allerede sett (jfr. 4.4.1) at en genusklasse i rikvani-dialekten i språket Andi stort sett består av insekter. En regel basert på denne semantiske kategorien vil dermed ikke være enestående. Dermed oppfyller den Engers typologiske kriterium for å bestemme om en semantisk regel er gyldig (Enger 2009:1291).

Insektsregelen virker også å kunne oppfylle kriteriet om å dekke en rimelig andel kandidater (Enger 2009:1290). Empirien er ikke omfattende nok til å si noe sikkert, men av kandidatene i undersøkelsen er andelen substantiv som dekkes av regelen, overveiende stor. Regelen predikerer genus for kandidatene *maur*, *veps*, *møll*, *lus*, *bille*, *humle*, *flue* og *bie*. Tabell 3 viser kun to ord som virker problematiske, nemlig *siriss* og *mygg*. Informantsvarene

antyder at disse er m i dialekten. Samtidig er det noen faktorer som gjør dem mindre problematiske. *Siriss* var eksempelvis et ord som tre av fem informanter ikke hadde hørt om. Av disse tre var det to som sa at de assosierte ordet med blomsten *iris* (m i nynorsk). Én av disse informantene kommenterte til og med at hun ville si *en siriss* på grunn av denne assosiasjonen. Dette kan forklare hvorfor enkelte av informantene ikke tilordner *siriss* f. Informantsvarene er da av liten verdi. For dersom en semantisk regel ikke predikerer genus på grunn av at informantene ikke kjenner ordets betydning, har vi i praksis ikke vist noe som helst.

Når det gjelder ordet *mygg*, finnes det også en mulig forklaring på tilordningen av m. Aasen sier nemlig at ”(...) de Ord, hvis Rod slutter med en dobbelt Konsonant (især tt, ss, ll, pp, bb, kk, gg), ere sædvanlig Hankjønsord, naar Ordet slutter med Konsonanten, (...)” (Aasen 1965 [1864]:122). Denne tendensen stemmer overens med *mygg*, som slutter på en dobbeltkonsonant og tilordnes m. En skal ikke se bort ifra at informantenes genustilordning påvirkes av denne konsonantendelsen. Problemet med denne forklaringen er at genuset til *møll* ikke ser ut til å være påvirket av denne endelsen (jfr. tabell 3). Et annet poeng er at man ikke kan dra noen konklusjoner av empirien på *mygg*. Det er uenighet blant informantene, og det er ikke utenkelig at dialektens reelle genus er f. Hovedpoenget er at *siriss* og *mygg* ikke nødvendigvis er tungtveiende evidens mot en insektsregel i kristiansandsdialekten. Det er mye som gjør at denne semantiske regelen virker lovende.

Det er verdt å merke seg at den semantiske kategorien ”insekt” er mer spesifikk og avgrenset enn kategorien ”dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger med ett artsnavn”. Regelen kan derfor underbygges av det lingvistiske prinsippet Elsewhere Condition (jfr. Kiparsky 1982). Det innebærer at mer spesifikk kunnskap vinner over mer generell kunnskap – dersom en regel A er en spesifisert undergruppe av substantivene i regel B, vinner regel A (Neset 2006:1379). I vårt tilfelle kan det forklare hvorfor insektskandidatenes genus ikke predikeres av Aasens regel, men domineres av en eventuell egen insektsregel.

En annen løsning på å forklare insektenes genus i dialekten, er å si at de er ute av Aasens gruppe. Dette kan man begrunne med parameteren animathet. Det kan være at kristiansandsdialekten opererer med et annet skjæringspunkt på animathetshierarkiet enn nynorsk. Som vi vet, har animathetshierarkiet sammenheng med empati. De fleste vil nok ha mindre empati med insekter enn med dyr som fugler og fisk, noe som betyr at de er lenger nede på hierarkiet. Insektene kan være så lavtstående animater at de faller utenfor Aasens dyre-regel i dialekten. I nynorsk faller insektene i større grad innenfor, noe som indikerer at

”cut-off point” i animathetshierarkiet er lavere. En slik løsning kan til dels ”forklare” genusforskjellene i de to varietetene.

4.4.2.3 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk

Tabell 3 antyder at *hyene*, *siriss*, *papegøye* og *mygg* følger Aasens dyre-regel i dialekten. Som vi så i 4.4.2.2, er det grunnlag for å betvile dette ved kandidatene *mygg* og *siriss*. Det er tilsvarende usikkert om *hyene* og *papegøye* faktisk er m i dialekten. Informantene er ganske så uenige, selv om et knapt flertall tilordner ordene m. Det er derfor farlig å dra slutninger av denne empirien. Men med velvilje kan empirien brukes som evidens for Aasens semantiske regel i dialekten. En annen løsning er å hevde at informantsvarene er evidens for at dialekten opererer med flere genus for samme ord. Dette går imot tradisjonen i norsk dialektologi og generell genusforskning, som tenker at et substantiv kun har ett genus. Empiri fra den finsk-svenske kvevlax-dialekten antyder likevel at dette er en mulighet (Rabb 2007). Her fastslår Rabb at ordet som tilsvarende *brandslanga* i svensk, kan tilordnes alle tre genus i talemålet.

Undersøkelsen viser kun *hyene*, *siriss*, *papegøye* og *mygg* er regelrette i begge varieteter. Dette betyr ikke at det ikke finnes flere ord som er regelrette i dialekten. De fleste ordene som nevnes som evidens for regelen i nynorsk, er ifølge intuisjonen min m (eks. *ulv*, *oter*, *hare*, *sel*, *hval*, *ravn*, *hest*, *elg*, *hjort*, *sau*, *bjørn* og *snegle*). Dette dreier seg stort sett om høyerestående dyr på animathetshierarkiet – noe som underbygger inntrykket av dialektens ”cut-off point” (jfr. 4.4.2.2). Men siden ett av siktemålene med oppgaven er å finne genusforskjeller i dialekten, valgte jeg å ikke inkludere så mange av kandidatene som jeg trodde ville være regelrette i både kristiansandsmålet og nynorsk. De få genusforskjellene mellom varietetene taler også for at regelen i hovedsak er gjeldende i dialekten.

4.4.3 Oppsummering

Hvilke svar sitter vi så igjen med etter å ha undersøkt regelen om dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger? For det første ser det ut til at genusvariasjonen mellom dialekten og nynorsk er liten. Det er bare *maur*, *veps*, *møll*, *aure* og *manet* som ser ut til å ha forskjellig genustilordning i dialekten. Til gjengjeld indikerer kandidatene at det finnes en egen regel for insekter i dialekten, eller at varietetene opererer med ulike ”cut-off points” i animathetshierarkiet (jfr. 4.4.2.2). Dette vitner om en interessant forskjell i dialektens regelsett. Ifølge undersøkelsen er det en del ord som er unntak fra den undersøkte regelen både i kristiansandsdialekten og nynorsk. 16 av 17 substantiv som er f i nynorsk, er ifølge informantene f i dialekten også. I tillegg er *maur*, *veps*, *møll* og *aure* tilsynelatende unntak i dialekten. Vi kan likevel ikke forkaste gyldigheten til regelen. Aasens formulering sier at slike

ord ”er for det meste hankjønnsord” (Aasen 1965 [1864]:118). Sannsynligvis er det riktig at regelen predikerer genus for de fleste aktuelle kandidatene. Samtidig kan en stille spørsmålstegn ved hvor mange unntak det kan være for at en regel skal ha en nytteverdi. De fleste kandidatene som er unntak i dialekten, er fugler, fisker og insekter. Disse kategoriene kan derfor trolig utelates fra regelen. Undersøkelsen har etter min oppfatning vist at dialektens genus i stor grad virker å være regelstyrt for dyrenavn.

Alternativet til Aasens regel er å bruke regelen om default-genus. En del språkforskere, inkludert Trosterud, vil mene at Aasens regel er overflødig, og at ordene bare følger default-regelen, som sier at alle norske ord er m (Trosterud 2001:35). Et resonnementet om at mer detaljerte regler som predikerer m ikke trengs, er psykolingvistisk lite sannsynlig, ifølge Enger (2002:145). Han mener det er lite trolig at talere ikke bryr seg om spesifikke regler, så lenge de har den default-regel. Det er dessuten et utbredt prinsipp i språkvitenskapen at spesifikk kunnskap dominerer mer generell kunnskap – såkalt Elsewhere Condition.

4.5 Funksjonelle hulrom

4.5.1 Regelen i genuslitteraturen

Trosterud (2001) foreslår at nynorsk opererer med en semantisk tilordningsregel som baserer seg på kategorien funksjonelle hulrom. Han sier at ord som refererer til denne kategorien er n (Trosterud 2001:41). Regelen skiller seg fra de vi tidligere har undersøkt, da den er uavhengig av kjernesemantikken. Enger omtaler denne typen regler som "crazy rules": "A semantic assignment rule is crazy if it is arbitrary in relation to the semantic core for gender, which is words for humans and animates, (...)" (Enger 2009:1290). Betegnelsen "crazy" er ikke ment negativt, men skal understreke at regelens semantiske kategori er uavhengig av kjernesemantikken. Bruken av slike "crazy rules" finner man igjen i litteraturen om flere av verdens genussystemer (jfr. Enger 2009), og formuleres først og fremst av teoretikere som hevder at semantikken ikke har forrang ved genustilordning (eksempelvis Rice 2006, Steinmetz 2006, Zubin & Köpcke 1984). Corbett, som hevder semantikken har forrang, forholder seg til færre og mer velkjente semantiske regler, som f. eks. biologisk kjønn, eller regler basert på animatethet. Som Enger (2009:1283) sier, har dette trolig sammenheng med at jo flere semantiske regler som blir postulert, desto større er sannsynligheten for genuskonflikter med formbaserte regler – noe som gjør det vanskeligere å forsvare påstanden om at semantiske regler alltid vinner. Regelen om funksjonelle hulrom kan dermed indirekte indikere at Trosterud mener regler er likeverdige og at tilordning er avhengig av et markerthetshierarki. Men som vi allerede har vært inne på (2.5.1), sier Trosterud selv at han ikke tar stilling til regelinteraksjon.

Enkelte av Trosteruds såkalte "crazy rules" er omdiskuterte (jfr. Enger 2002). Og gyldigheten til slike semantiske regler er gjerne svært varierende og vanskelig å fastslå. Noen kategorier virker nærmest å være tatt ut av luften. For de fleste språkbrukere vil det være langt mer påfallende at kategorier som melkeprodukter, alkoholholdige drikker, hjemlige trær og biler har betydning for tilordningen av genus, enn at kategorien biologisk kjønn har det. Det finnes likevel evidens for at en del "crazy rules" er plausible i ulike genussystem. Navn på hjemlige trær virker for eksempel å tilordnes f i sørlandsmål (Vollan 2006). Denne regelen underbygges av Beito (1954:22), som påpeker at mange trenavn over tid har skiftet genus til hunkjønn. Som vi var inne på i 4.2.1, er slik diakron produktivitet et godt argument for at regelen er gyldig (jfr. Enger 2009, Zubin og Köpcke 1984). Et annet eksempel på en plausibel "crazy rule" finner vi i italiensk, hvor navn på biler tilordnes f (Thornton 2009:25). Denne regelen er god blant annet fordi den bestemmer genus for en rekke kandidater som

ifølge de fonologiske endelsene skulle vært m. Regelen om funksjonelle hulrom hører hjemme blant de mer spesielle ”crazy rules”, fordi det ikke er selvsagt hva kategorien innbefatter. Dette er det første vi må klargjøre, før vi kan se om regelen er gyldig.

Kategorien funksjonelle hulrom finner vi igjen hos Steinmetz (2006). Han formulerer en regel basert på kategorien i det tyske genussystemet, som også predikerer n. Trosterud har hentet regelen fra Steinmetz, og omtaler den som en robust regel fra tysk som òg fungerer i norsk (Trosterud 2001:41). I prinsippet er ikke en slik overføring urimelig, da tysk og norsk er to nærliggende germanske språk. Det er også vanlig å anta at det to språkene opererer med samme genushierarki (Enger 2009:1285). Hos Steinmetz får vi kjennskap til hva kategorien funksjonelle hulrom innbefatter. Han definerer kategorien på følgende måte: ”A functional hollow refers to a disk or to a complete or partial enclosure, whereby the hollow portions thereof are functional in that they are criterial for defining the object in question” (Steinmetz 2006:1434). Definisjonen er enda ganske vag, men vi har i det minste fått et utgangspunkt for å kunne diskutere regelen til Trosterud.

Som evidens for at regelen er gyldig i nynorsk, nevner Trosterud ordene *andlet*, *hjul*, *røyr*, *øyre* og *åk*. Steinmetz (2006) nevner stort sett de tilsvarende ordene på tysk som evidens for sin regel, men nevner ikke *røyr* og har med *egg*. Rice (2006:1412) nevner i tillegg *Uhr* ’ur’ som et funksjonelt hulrom i tysk. Den norske regelens fem kandidater er ikke tungtveiende evidens for en plausibel regel. Man kan lure på hvilket grunnlag Trosterud har for å hevde at regelen predikerer genus i norsk. I tilknytning til den tyske parallellen presenterer Enger noen substantiv med problematisk genustilordning (Enger 2009:1291). Det viser seg at de tilsvarende ordene på norsk er problematiske for den norske regelen: *mun* (*m*), *mage* (*m*), *sekk* (*m*) og *hals* (*m*). For min del virker dette som klare kandidater til Steinmetz sin definisjon av funksjonelle hulrom. Til regelens forsvar kan en si at *mage* faller innunder regelen som sier at ord på -e for kroppsdel er m (Trosterud 2001:37). *Munn*, *sekk* og *hals* kan imidlertid ikke bortforklares, og er ord som sår tvil ved regelens plausibilitet i norsk. Kandidaten *mun* fremstår som spesielt problematisk. Den må karakteriseres som noe av det mest funksjonelle hulrommet mennesker og dyr har, med tanke på hvordan vi kommuniserer eller tilegner oss mat og drikke. Vi kan ikke avskrive regelen på grunnlag av denne empirien, men vi ser i det minste at den er problematisk i nynorsk.

Vi skal videre konsentrere oss om regelens gyldighet i kristiansandsdialekten. Jeg mistenkte før undersøkelsen at genustilordningen ville være omtrent som i nynorsk. Intuisjonen min tilordnet nemlig n til kandidatene som nevnes som evidens for regelen i norsk og tysk (*ansikt*, *hjul*, *rør*, *øre*, *åk*, og *egg*). Den samsvarte også med nynorsk genustilordning

ved *ur, munn, mage, sekk* og *hals*. For å se klarere tendenser ved regelen, fant jeg frem til flere substantiv som var kandidater til regelen. Dette var utfordrende, ettersom definisjonen av funksjonelle hulrom er så lite distinkt. Jeg kom til slutt frem til 13 ord som jeg mener stemmer med Steinmetz (2006) sin definisjon: *krus, skap, kopp, bolle, bag, pose, brønn, bølge, boks, ransel, skuff(e), flaske, gryte*. Substantivene er ikke nevnt i sammenheng med kategorien i tidligere litteratur. I tabellen nedenfor ser vi informantenes genustilordning.

Tabell 4: Informantenes genustilordning ved ord for funksjonelle hulrom

Funksjonelle hulrom	M	F	N	NN
Ansikt (<i>andlet</i>)	0	0	5	N
Hjul	0	0	5	N
Rør (<i>røyr</i>)	0	0	5	N
Øre (<i>øyre</i>)	0	0	5	N
Åk	0	0	5	N
Ur	0	0	5	N
Egg	0	0	5	N
Krus	0	0	5	N
Skap	0	0	5	N
Kopp	5	0	0	M
Munn	5	0	0	M
Bolle ¹²	4	4	0	M
Mage	5	0	0	M
Sekk	5	0	0	M
Bag	5	0	0	M
Pose	5	0	0	M
Hals	5	0	0	M
Brønn	5	0	0	M
Boks	3	2	0	M
Ransel	5	0	0	M
Bølge	0	5	0	F
Skuff(e)	0	5	0	M (F hvis -e)
Flaske	0	5	0	F
Gryte	0	5	0	F

¹² Her ga tre av informantene to svar: *bolle* er f dersom betydningen er 'lite, rundt bakverk' og m dersom betydningen er 'rund, djup skål'. Dette gir tre registreringer til hvert genus i tabellen.

4.5.2. Analyse: Genus ved ord som er funksjonelle hulrom

4.5.2.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk

Svarene i tabell 4 bekrefter mistanken jeg hadde om ordene som følger regelen om funksjonelle hulrom i norsk eller tysk (jfr. 4.5.1). Ifølge samtlige av informantene er *ansikt*, *hjul*, *rør*, *øre*, *åk*, *ur* og *egg* nøytrum i kristiansandsdialekten, akkurat som de er i nynorsk. Den store enigheten om tilordningen styrker empiriens troverdighet. Vi ser altså ingen genusvariasjon mellom kristiansandsmålet og nynorsk blant disse kandidatene, og empirien viser at regelen predikerer genus for minst like mange ord i kristiansandsdialekten som i nynorsk. Men syv ord er stadig lite evidens å basere en regel på. Det er mer interessant å se hvorvidt det finnes ytterligere evidens for regelen blant de nye, egnevurderte kandidatene.

Blant de 13 egnevurderte kandidatene til regelen (se 4.5.1) er det kun *krus* og *skap* som er nøytrum i nynorsk. Informantsvarene taler for at dette er tilfellet i kristiansandsdialekten også. Empirien gir dermed ny evidens for regelen både i nynorsk og i dialekten. Men vi ser samtidig at regelen bare predikerer rett genus for to av de 13 nye kandidatene. Vi kan allerede slå fast at de øvrige 11 kandidatene er problematiske for regelen – noe vi kommer tilbake til i de følgende avsnittene. Totalt viser undersøkelsen at ni substantiv har genus i samsvar med regelen, både i nynorsk og dialekten.

4.5.2.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk

I 4.5.1 så vi på noen ord som er unntak fra regelen i nynorsk (*mun*, *mage*, *sekk* og *hals*).

Disse ordene er m nynorsk. Av tabellen ser vi at disse substantivene trolig har identisk genus i kristiansandsdialekten. Fem av fem informanter svarer at ordene er m. *Munn*, *mage*, *sekk* og *hals* er dermed problematiske for regelen i begge varietetene, og kritikken som baserer seg på disse ordene (jfr. 4.5.1), er aktuell også for dialektens genussystem. Vi ser samtidig at antallet unntak er for lavt til å forkaste tilordningsregelen. Av den grunn er det særlig interessant å se genustilordningen for ordene jeg vurderte som nye kandidater. Her finner vi rimelig omfattende resultater for å dementere regelen.

Genuset til de egnevurderte kandidatene peker i en klar retning. For det første er 11 av de 13 substantivene ikke n i nynorsk. *Nynorskordboka* sier at *bøtte*, *flaske* og *gryte* er f, mens *kopp*, *bolle*, *bag*, *pose*, *brønn*, *boks* og *ransel* er m i nynorsk. Ordet *skuff(e)* er ifølge *Nynorskordboka* m dersom det skrives uten -e, men f dersom man inkluderer den siste bokstaven. Genustilordningen viser en tydelig tendens, som gjør det mulig å argumentere for at funksjonelle hulrom ikke er en plausibel regel i det nynorske genussystemet. Grunnet en

noe ullen definisjon av kategorien funksjonelle hulrom, er det ikke sikkert at alle de 13 kandidatene er selvsagte kandidater til regelen. Jeg ser for eksempel at *renne* er en diskutabel kandidat, fordi renner generelt er veldig åpne. *Veske*, *eske* og *koffert* kan nok heller ikke karakteriseres som ”typiske” hulrom. Samtidig synes jeg ikke de er svakere kandidater enn Trosteruds *hjul* og *ansikt*. Tendensen er uansett at bemerkelsesverdig mye evidens taler imot regelen. Som vi nå skal se, er dette tilfellet også i kristiansandsdialekten.

Ifølge undersøkelsen er det så godt som ingen genusforskjeller blant de egnevurderte kandidatene. Det meste tyder på at ordenes genus er helt like i de to varietetene. Vi kan starte med å se på *skuff(e)*, *flaske*, *gryte* og *bøtte*. Informantsvarene i tabell 4 indikerer at disse substantivene er f i kristiansandsdialekten, akkurat som i nynorsk. Denne tilordningen er problematisk for regelen om funksjonelle hulrom. Men ved disse kandidatene er det mulig å skissere en forklaring som forsvaret regelen. OGAT, som opererer med denne typen ”crazy rules”, kan nemlig forklare disse unntakene med prinsippet om likeverdige regler og markerthetshierarki (jfr. 2.3.2 og 2.3.3). De fire kandidatene står i en balansert regelkonflikt mellom (1) regelen om funksjonelle hulrom (n), og (2) e-regelen (f). I en slik konflikt bestemmer markerthetshierarkiet at ordet tildeles det minst markerte genuset, noe som i dette tilfellet er f (jfr. 2.3.2). Det finnes altså en teoretisk forklaring som kan ta regelen i forsvar. Samtidig vet vi at Trosterud ikke tar stilling til regelinteraksjon (jfr. 2.5.1).

Det er for øvrig interessant å merke seg at flertallet av mine informanter bruker formen *skuff* og ikke *skuffe*, og likevel tilordner f. *Skuff* dekkes ikke av e-regelen, og er derfor ikke lenger en balansert konflikt. Det er heller ingen andre regler som tilsier at ordet skal være f, bare regelen om funksjonelle hulrom som tilsier n. Det er ikke utenkelig at *skuff* overfører genuset fra utgangspunktet *skuffe*. Muligens indikerer dette at femininum er ”sterkere” i kristiansandsmålet? Jeg har ingen god forklaring på tilordningen, men vi kan slå fast at eksempelet er problematisk for denne semantiske regelen.

Vi kan videre ta for oss substantivene *kopp*, *bolle*, *bag*, *pose*, *brønn*, *boks* og *ransel*. Med utgangspunkt i tallene fra undersøkelsen er disse problematiske for tilordningsregelen. Alle de syv kandidatene tilordnes stort sett m av informantene (tabell 4). Jeg kan ikke se noen åpenbar grunn til hvorfor kandidatene ikke skal følge regelen og tilordnes n. Empirien gir oss dermed ytterligere evidens for at regelen om funksjonelle hulrom ikke er plausibel for dialekten. Samtidig er dette samme genus som ordene tilordnes i nynorsk. Som vi ser av tabellen, er informantenes genustilordning ikke helt samstemt ved et par av kandidatene. Nedenfor skal vi se nærmere på disse variable resultatene.

I tabell 4 står *bolle* oppført med fire tilordninger av både f og m. Dette betyr ikke at

jeg har undersøkt åtte informanter. Resultatene skyldes simpelthen homonymi.¹³ Det vil si at det er to likelydende språklige uttrykk for *bolle* i norsk, som har ulik betydning. *Bolle* kan ifølge *Nynorskordboka* være: I *bolle* ‘rund, djup skål’, så vel som II *bolle* ‘lite, rundt bakverk’. Jeg vurderte her førstnevnte betydning som et funksjonelt hulrom, i motsetning til sistnevnte.¹⁴ Dette ga meg mulighet til å se om semantikk hadde innvirkning på tilordningen av genus. Interessant nok ser det slik ut. Én informant tilordnet m uansett betydning, mens en annen tilordnet f på tilsvarende vis. De to genusene ble da registrert med én stemme hver i tabellen. For tre av informantene spilte det imidlertid en rolle hvilken betydning ordet refererte til. Dersom *bolle* refererte til ‘rund, djup skål’, tilordnet informantene nemlig ordet m – men hvis det refererte til ‘lite, rundt bakverk’, mente de ordet var f. Tabellen ble da markert med tre svar i begge genus, noe som forklarer hvorfor *bolle* står oppført med fire svar i hvert genus. Det at I *bolle* og II *bolle* tilordnes ulike genus hos tre informanter, gir oss dessverre få klare svar. Det er forventet at II *bolle* er f, siden dette språklige uttrykket bare dekkes av e-regelen. I beste fall kan dette antyde en viss genusvariasjon mellom dialekten og nynorsk, siden *bolle* bare er m i *Nynorskordboka*. Men hvorfor I *bolle* virker å være m i dialekten er vanskeligere å forklare, ettersom den ifølge tilordningsreglene skal være enten n eller f. Dette genuset fremstår som tilfeldig. Men uansett om kandidaten tilordnes m eller f, stemmer det ikke med genuset som regelen om funksjonelle hulrom predikerer. Vi kan derfor slå fast at dialektens genus på ordet *bolle* er problematisk for regelen.

Det neste variable tilfellet i tabellen er substantivet *boks*. Her er det et knapt flertall (3 av 5) informanter som tilordner m, slik tilordningen er i nynorsk. Resten sier at ordet er f. Denne uenigheten er såpass stor at det er vanskelig å fastslå hvilket genus som benyttes i kristiansandsmålet. En kan se informantsvarene som evidens for at *boks* opererer med flere genus i dialekten. Selv om det tradisjonelt er ønskelig å si at substantiv har ett genus, ser vi eksempler i Kvevlax-dialekten på at ord som *brandslang* opererer med tre genus på samme tid (Rabb 2007). Men uansett hvilken av de løsningene som gjenspeiler *boks* sitt genus i dialekten, er det ingenting i undersøkelsen som tilsier at *boks* er n. Vi kan derfor si at *boks* er evidens imot regelen til Trosterud.

For de fem siste egenvurderte kandidatene som er m i nynorsk (*kopp, bag, pose, brønn* og *ransel*), ser det ut til at dialekten har identisk genustilordning. Alle de fem informantene

¹³ *Nynorskordboka* kommenterer at II *bolle* egentlig er samme som I *bolle*. I så fall kan det diskuteres om *bolle* egentlig er polysemisk – at de ulike betydningene springer ut av samme grunnbetydning.

¹⁴ Det er mulig å problematisere at II *bolle* ‘lite, rundt bakverk’ ikke regnes som funksjonelt hulrom, når Steinmetz (2006) regner *egg* som det i tysk. Jeg mener imidlertid det er en avgjørende forskjell, fordi *egg* har noe ”inni” seg.

svarer at kandidatene er m, noe som sannsynliggjør at dette er kristiansandsmålets reelle genus. En kan dermed bruke disse kandidatene også for å problematisere regelen om funksjonelle hulrom. Det er mulig å ta regelen i forsvar ved ordet *bag*, ettersom det er et enstavet lånord fra engelsk. Slike lånord er ofte m i norsk (Faarlund et al. 1997:159). Dette kan imidlertid ikke forklare de øvrige unntakene, *kopp*, *pose*, *brønn* og *ransel*. Videre kan en spørre hvorfor denne ”regelen” skal bestemme genus for *bag*, men ikke for f.eks *lan* (n). Jeg mener derfor det er mest holdbart å regne alle de fem kandidatene som problematiske for den aktuelle regelen.

Til sammen ser vi at det er 15 av 24 kandidater som ikke følger regelen i både dialekten og nynorsk. Av disse er 11 tilfeller ny evidens. Vurderer vi regelen opp mot Engers (2009) kriterier for plausible regler, er det grunn til å stille spørsmål ved regelens gyldighet. Regelen er for eksempel problematisk i forhold til at en plausibel regel bør dekke en rimelig andel kandidater, et poeng Enger holder mot den tyske regelen (Enger 2009:1290–1291). Et annet problem er at regelen refererer til en kategori vi ikke kjenner igjen fra andre områder av det norske språkssystemet. Det finnes ingen andre språkstrukturelle trekk hvor funksjonelle hulrom har innvirkning. Det er dessuten uklart akkurat hvilke substantiv kategorien dekker, noe som bryter med Engers fjerde kriterium (Enger 2009:1292) for en plausibel semantisk regel.

4.5.3 Oppsummering

Vi har i dette kapittelet fått noen relativt klare svar på enkelte av oppgavens spørsmål (jfr. 1.1). Tabell 4 tilsier at ingen av de undersøkte ordene har forskjellig genus i dialekten og i nynorsk. I 22 av 24 tilfeller er informantenes genustilordning helt samstemt, og dette forsterker empiriens troverdighet. Regelen basert på funksjonelle hulrom virker i det hele tatt ikke å være plausibel. Hele 15 av 24 kandidater har genus som ikke predikeres av regelen. *Munn*, *mage*, *sekk*, *hals*, *kopp*, *bolle*, *bag*, *pose*, *brønn*, *boks*, *ransel*, *bøtte*, *skuff*, *flaske* og *bøtte* er etter min oppfatning klare funksjonelle hulrom, som ikke tilordnes n. Det kan diskuteres hvorvidt enkelte kandidater overensstemmer med Steinmetz (2006) sin definisjon, men regelen oppfyller heller ikke andre kriterier for en plausibel regel (jfr. 4.5.2.2), og jeg mener derfor regelen kan forkastes. For øvrig kan Trosterud basere regelen på ord jeg ikke har kjennskap til, men han presenterer oss ikke for en mer detaljert empiri. Som en følge av at regelen virker ugyldig, gir oss empirien lite evidens for at kristiansandsdialektens genus er regelstyrt. Den gir likevel ikke belegg for å hevde at genus er tilfeldig. Genustilordningen til de undersøkte kandidatene er identisk i nynorsk, uten at man stiller spørsmål ved dette

genussystemets regelmessighet. Jeg vil derfor si at empirien verken gir evidens for å si at genus er regelstyrt eller tilfeldig.

4.6 Fonologiske regler

4.6.1 Reglene i genuslitteraturen

Det finnes flere eksempler på både fonologisk og morfologisk baserte regler hos Trosterud (2001). E-regelen, som vi allerede har sett på (4.2), er en slik formbasert regel, men er spesiell fordi den karakteriseres som en overordnet regel. Hva som gjør at akkurat denne regelen karakteriseres som overordnet, sier ikke Trosterud noe om. Kanskje mener han at regelen dekker et særlig stort antall ord, og derfor står over de øvrige spesifiserte reglene. I kapittel 4.2 så vi at det er svært mange ord i norsk som er tostavede og ender på *-e*, og at mange av disse stemmer med regelen. Dette underbygger én mulig forklaring på karakteristikken overordnet. Vi skal i dette kapittelet se på noen av de mindre, formbaserte reglene til Trosterud. Gjelder disse for kristiansandsdialektens genus, eller eksisterer det genusvariasjon mellom dialekten og nynorsk?

Som vi leser hos Corbett (1991), spiller formbaserte regler en viktig rolle i mange genussystem. Det er et fåtall av systemene som er rent semantiske, slik som eksempelvis tamilsk og diverse dravidiske språk er (Corbett 1991:8). Det er konsensus i genuslitteraturen om at det norske genussystemet er et blandingssystem, bestående av både semantiske og formbaserte regler (Enger 2001, Trosterud 2001, Aasen 1965 [1864], Faarlund et al. 1997, Rice 2006). Aasen hevder faktisk at de nynorske ordenes genus avhenger mer av form og avledning enn av betydning (Aasen 1965 [1864]:121). I det følgende kapittelet skal vi se nærmere på noen fonologiske regler. Skillet mellom fonologiske og morfologiske regler er ikke alltid like klart, men jeg benytter definisjonen som sier at fonologiske regler baserer seg på formelle trekk ved en enkeltform av ordet (Corbett 1991:51). For å få en mest mulig helhetlig forståelse av kristiansandsdialektens genussystem, slik denne oppgavens ønsker, er det nødvendig å se på noen formbaserte regler også.

Jeg valgte å ta for meg noen fonologiske regler som baserer seg på sluttkonsonantsekvenser. Reglene består av 13 ulike sluttkonsonantsekvenser som er sammenfattet til én stor regel (Trosterud 2001:47). De tretten sekvensene det er snakk om, er: *-idd*, *-emd*, *-erd*, *-Cn¹⁵*, *-rg*, *-ft*, *-o:d*, *-vd*, *-pt*, *-kt*, *-V[+høg]:l¹⁶*, og enstavede ord på *-gd* og *-V:¹⁷*. Trosterud hevder at substantiv om ender på en av disse sekvensene i nynorsk, er f (Trosterud 2001:47). Av disse 13 valgte jeg ut tre som jeg ville undersøke i kristiansandsdialekten: *-rg*, *-pt* og *-kt*. Sekvensene ble valgt ut ifra hvilke jeg antok det kunne

¹⁵ Cn = en fritt valgt konsonant og n.

¹⁶ V[+høg]:l = lang, høy vokal og l.

¹⁷ -V: = lang vokal.

være genusforskjeller i, og ut ifra hvilke sluttkonsonantsekvenser som forekommer i kristiansandsdialekten. Jeg luket for eksempel bort sekvensen *-emd* fordi substantiv med denne sekvensen ikke forekommer i Kristiansands talemål (jfr. ord som *verksemd* og *skjemd*). Videre valgte jeg å undersøke de tre sekvensene som tre distinkte regler. Dette gjorde jeg for å få mer empiri på hver enkelt sekvens. Reglene jeg i praksis undersøkte, lyder derfor som følger: (1) ”Ord på *-rg* er f”, (2) ”Ord på *-pt* er f” og (3) ”Ord på *-kt* er f”. Videre i oppgaven vil jeg presentere og diskutere sekvensenes empiri som individuelle regler, da jeg finner det mest oversiktlig. Disse fonologiske reglene nevnes omtrent ikke i annen norsk genuslitteratur. Den eneste referansen jeg finner er hos Aasen, som nevner at de fleste ord som ender på *-kt*, er f (Aasen 1965 [1864]:122). Dette er dog ikke noen stor overraskelse, da det finnes lite norsk litteratur som foreslår konkrete tilordningsregler. Substantivene Trosterud (2001:47) bruker som evidens for de fonologiske reglene i nynorsk, er som følger:

-rg: *berg, bjørg, borg, dorg, horg, korg, sorg* (7)

-pt: *djupt, dypt* (2)

-kt: *akt, bukt, drakt, flukt, frakt, frukt, frykt, fukt, gerikt, gikt, hekt, jakt, jekt, kløkt, lukt* (15)

Det første en legger merke til, er at Trosterud presenterer lite evidens for de to første reglene. Syv og to ord er lite å generalisere en regel ut ifra. Av den grunn bestemte jeg meg for å finne frem til alle substantiv¹⁸ i *Nynorskordboka* med de tre aktuelle sluttkonsonantsekvensene. Dette skulle gi meg flere kandidater å undersøke i dialekten, slik at jeg kunne si noe mer sikkert om reglene. Substantivene fra *Nynorskordboka* er i teorien samtlige kandidater i norsk med de aktuelle sekvensene. I undersøkelsen tok jeg for meg et utvalg av kandidatene jeg fant her. Det er nemlig et åpenbart problem at en del av kandidatene i *Nynorskordboka* ikke forekommer, eller har ulik form, i kristiansandsdialekten. Noen av ordene er dessuten svært uvanlige å benytte i dialekten. For eksempel benyttes ikke de nynorske ordene *bjørg* ‘berging, hjelp(eråd)’ og *djupt* ‘djupn’ i dialekten og de er derfor ikke relevante å undersøke. I undersøkelsen har jeg sortert ut ordene som forekommer og er mest aktuelle i kristiansandsmålet. Tabellene nedenfor viser hvilke genus informantene tilordner disse substantivene. Tabell 5 og 6 inneholder samtlige kandidatene som er aktuelle for reglene i dialekten. Tabell 7 er et utvalg kandidater med sluttkonsonantsekvensen *-kt*. I den påfølgende analysen skal vi først se på rg-regelen (4.6.2), deretter pt-regelen (4.6.3), før vi til sist ser på kt-regelen (4.6.4).

¹⁸ Med alle substantiv mener jeg alle substantiv i *Nynorskordboka* som ikke er sammensetninger med samme ord til slutt.

Tabell 5: Informantenes genustilordning for ord på -rg

Ord på -rg	M	F	N	NN
Borg	1	4	0	F
Dorg	5	0	0	F
Korg	0	5	0	F
Sorg	4	1	0	F
Marg	5	0	0	M
Varg	5	0	0	M
Dverg	5	0	0	M
Kirurg	5	0	0	M
Liturg	5	0	0	M
Berg	0	0	5	N
Torg ¹⁹	0	0	5	N

Tabell 6: Informantenes genustilordning for ord på -pt

Ord på -pt	M	F	N	NN
Krypt	1	2	2	F/M
Resept	5	0	0	M
Aksept	4	0	1	M
Skript	1	0	4	M
Konsept	0	0	5	N
Manuskript	0	0	5	N
Ekserpt	0	0	5	N

¹⁹ Usikkert om man bruker formen *torg* eller *torv* i kristiansadsmålet (jfr. 4.6.2.3).

Tabell 7: Informantenes genustilordning for ord på -kt

Ord på -kt	M	F	N	NN
Arkitekt	5	0	0	M
Knekt	5	0	0	M
Konfekt	5	0	0	M
Kontrakt	4	1	0	M
Konflikt	5	0	0	M
Effekt	5	0	0	M
Respekt	5	0	0	M
Abstrakt	0	0	5	N
Subjekt	0	0	5	N
Intellekt	0	0	5	N
Aspekt	0	0	5	M/N
Slakt	0	0	5	N
Vakt ²⁰	2	3	0	F
Voldtekt	4	1	0	F
Drakt	0	5	0	F
Jakt	0	5	0	F
Frakt	0	5	0	F
Vekt	0	5	0	F
Lukt	1	4	0	F
Plikt	3	2	0	F
Vakt ²¹	0	5	0	F
Frukt	4	1	0	F
Inntekt	1	4	0	F
Flukt	3	2	0	F
Lykt	0	5	0	F

²⁰ I betydningen 'person som holder vakt; vaktmann'.

²¹ I betydningen 'tidsrom da en holder vakt, vaktørn'.

4.6.2 Analyse: Genus ved ord som ender på *-rg*

4.6.2.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk

I tabell 5 er det bare listet fire ord som er regelrette kandidater i nynorsk – *borg*, *dorg*, *korg* og *sorg*. Det å generalisere en regel basert på fire ord fremstår som merkelig. En må derfor merke seg at det totalt er ni kandidater i *Nynorskordboka* som er f, men at fem av disse ordene ikke forekommer i kristiansandsdialekten.²² Dermed er bare de fire nevnte kandidatene relevante for undersøkelsen. Av disse fire mener informantene bare *korg* og *borg* er f. Her er de fem informantene bortimot samstemte, med unntak av én informant som tilordner m til *borg*. Hva det konkrete tilfellet skyldes, er vanskelig å si. Det kan skyldes at man i bokmål kan velge mellom m og f, og at det nok er mye mer vanlig å bruke førstnevnte genus. Min egen intuisjon støtter oppunder å tilordne f, og jeg ser det derfor som sannsynlig at avviket er en form for individuell variasjon hos informanten. Jeg velger derfor å vektlegge denne tilordningen mindre. Informantenes store grad av enighet om å tilordne *korg* og *borg* f sannsynliggjør at det er dialektens reelle genus. Vi kan derfor si at det finnes en viss evidens for rg-regelen i kristiansandsmålet. Det å basere en tilordningsregel på to kandidater er likevel urimelig. Regelen avhenger derfor av at vi finner mer evidens blant kandidatene som ikke er regelrette i nynorsk.

4.6.2.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk

De andre to kandidatene som er regelrette i nynorsk, ser ikke ut til å være det i dialekten. Både *dorg* og *sorg* er m, ifølge flertallet av mine informanter. Undersøkelsen vitner dermed om noe genusvariasjon mellom varietetene blant substantiv som ender på *-rg*. Det er i utgangspunktet ikke lett å se noen spesiell semantisk eller formavhengig årsak til at nettopp *dorg* og *sorg* ikke følger den fonologiske regelen. Empirien setter dermed spørsmålstegn ved rg-regelen, og viser at vi ikke kan overføre den nynorske evidensen selv om varietetene er nært beslektet. Det er samtidig for tidlig å dementere rg-regelen. *Dorg* og *sorg* kan være to særegne unntakstilfeller i kristiansandsdialekten, der genus er lagret i leksikonet. Som vi så i 2.5.3, mener Conzett (2006) at genus ofte er lagret i leksikonet. Etter flere teoretikers syn må man dessuten forvente en viss grad av tilfeldighet i genustilordning (jfr. Fraurud 2000, Enger 2009). Vi er nødt til å se nærmere på de resterende kandidatenes genus for å kunne si noe om regelen med godt belegg.

²² Disse fem er *borg* 'trygd', *berg* 'hjelp, berging', *horg* 'bergknaus, fjeltopp', *bjørg* 'rad av låge berg', *bjørg* 'berging, hjelp(eråd)'.

4.6.2.3 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i norsk

Tabell 5 viser at det er totalt elleve kandidater som ender på *-rg* i kristiansandsdialekten. Vi har til nå sett på de fire kandidatene som er *f* i nynorsk. De neste syv kandidatene som finnes i dialekten, har i nynorsk genus som ikke stemmer med regelen. I nynorsk er *marg*, *varg*, *dverg*, *kirurg* og *liturg* *m*, mens *berg* og *torg* er *n*. Undersøkelsen vitner om at disse kandidatene har tilsvarende genus i kristiansandsmålet. Alle fem informantene er enige om å tildele substantivene samme genus som de har i nynorsk, noe som tilsier at det er troverdig empiri. Vi finner dermed ingen genusforskjeller her. Dette er imidlertid ikke oppsiktsvekkende.

De syv unntakene fra regelen er likevel interessante, fordi de er problematiske for Trosteruds fonologiske *rg*-regel. For nynorsk finnes det minimum syv unntak som er unntak fra regelen, mot de ni substantivene som ifølge ordboka stemmer med den.²³ I kristiansandsdialekten er de syv unntakskandidatene enda mer problematiske. For sammen med unntakene *dorg* og *sorg* indikerer undersøkelsen at ni av elleve mulige kandidater ikke følger regelen. Med en slik empiri kan man argumentere ganske sterkt for at den fonologiske *rg*-regelen ikke er plausibel i dialekten. Regelen dekker ikke en rimelig andel av mulige kandidater (jfr. Enger 2009:1290).

Det finnes samtidig noen mulige forklaringer for enkelte av unntakene, som vi nå skal se nærmere på. Dette gjelder for eksempel substantivene *varg*, *dverg*, *kirurg* og *liturg*. Fellestrekket deres er at alle er høyerestående animater – en semantisk kategori som tilordnes *m* i mange genussystem (jfr. Corbett 1991). Som vi tidligere har vært inne på, er animathet en av de mest gjennomgående parameterne som styrer genus (jfr. 2.5.3). *Dverg*, *kirurg* og *liturg* er dessuten substantiv som refererer til personer uten kjønns spesifisering, og er dermed *m* ifølge en av Trosteruds semantiske regler (Trosterud 2001:35). *Varg* tilhører for øvrig den gjennomgåtte regelen om dyr, fugler, fisk og andre levende vesen (4.4) – noe som også tilsier *m*. Vi ser altså at det er flere forklaringer som forsvaret *rg*-reglen, og forklarer hvorfor ikke *varg*, *dverg*, *kirurg* og *liturg* er *f*. Kandidatene er dermed ikke fullt så problematiske. Vi skal for øvrig komme tilbake til disse kandidatene i 4.7, i forbindelse med diskusjonen om hva som skjer ved tilordningskonflikter.

Videre gir Trosterud indirekte en forklaring på hvorfor *marg* ikke er *f*. I tilknytning til kroppsdelers genustilordning sier han nemlig at: ”Indre organ inngår heller ikke i dette feltet som genusinversjonen konstituerer; her er det normale reglar som gjeld: Ord på *-C* er *m*”

²³ Nynorskordboka viser at det finnes flere unntak: *ferg* (*n*), *metallurg* (*m*).

(Trosterud 2001:37). Han nevner så *marg* som et spesifikt eksempel. Ut ifra dette ser vi at Trosterud begrunner *marg* sitt genus med default-regelen. Denne forklaringen finner jeg oppsiktsvekkende. Trosterud (2001) har postulert en default-regel (-C -> m) og en ”minor rule” (-rg -> f), og har samtidig sagt at Elsewhere-prinsippet (jfr. 2.5.1) ser ut til å gjelde (Trosterud 2001:34). Elsewhere-prinsippet tilsier at den mest spesifikke regelen skal overstyre den mer generelle. Når han sier at dette prinsippet gjelder, kan han derfor ikke gripe til den mest generelle regelen (default) for å forklare at *marg* ikke følger den mer spesifikke rg-regelen. Forklaringen på hvorfor genuset til *marg* ikke er f, blir derfor ikke holdbar.

De to unntakene som tilordnes n (*berg* og *torg*), har også potensielle forklaringer. *Berg* tilhører ifølge Trosterud det semantiske feltet ”geografiske steder”, et felt han har formulert en regel ut ifra (Trosterud 2001:38). Denne regelen predikerer genuset n. Dersom vi antar at sistnevnte regel er plausibel i kristiansandsmålet, er det mulig å forsvare rg-regelen i dette tilfellet. Samtidig ser vi at *berg* står i en balansert tilordningskonflikt med rg-regelen, og vi skal se ytterligere på kandidaten i 4.7. Ved *torg* er det vanskelig å se noen semantisk eller formbasert forklaring på hvorfor det er et unntak fra den fonologiske rg-regelen. Det er samtidig verdt å nevne at det i kristiansandsdialekten er vanlig å bruke formen *torv*. *Torg* er i sterkere grad et formelt bok-ord her. Da jeg spurte informantene om genustilordningen for *torg*, glemte jeg å spørre hvorvidt de brukte formen *torv*. Det var først i ettertid jeg kom på at sistnevnte trolig er vanligere å bruke. Kanskje kan dette ha innvirkning på svarene som informantene ga. Vi må derfor være forsiktig med å vektlegge dette unntaket for mye, ettersom den undersøkte formen av ordet ikke er den vanlige i dialektens dagligtale.

4.6.2.4 Oppsummering

Undersøkelsen avdekker lite evidens for at den fonologiske rg-regel er plausibel i kristiansandsmålet. Kun to av elleve kandidater tilordnes f av informantene. Vi ser dermed en viss genusvariasjon fra nynorsk, hvor to andre kandidater også er f. Det er enda mulig å hevde at regelen predikerer genus i dialekten, fordi fem av unntakene kan bortforklares med andre semantiske regler (jfr. 4.6.2.3). Likevel stiller jeg spørsmålstegn ved å operere med en regel som dekker så få kandidater. Bybee (2001:29) foreslår ut fra informantempiri at det må være et minimum på rundt seks tilfeller før man kan ha et produktivt skjema.²⁴ For rg-regelen har vi bare to tilfeller i dialekten. Selv om vi skal være meget forsiktige med å bruke prosenter på et så lavt antall ord, kan vi si at 18 % (to av elleve) av ordene i denne gruppen er f. Ifølge

²⁴ Skjema er her en kognitiv lingvistisk betegnelse på det oppgaven omtaler som regel.

Conzett (2007:117) skal 23 % av usammensatte substantiv i nynorsk være f. Dermed er det ikke urimelig å tenke at de undersøkte kandidatenes genus kun gjenspeiler ”normalfordelingen” av norske genus. Vi finner iallfall begrenset med støtte for den påståtte regelen. Enkelte ord ser likevel ut til å være styrt av andre regler, noe som vitner om en viss regelmessighet i dialektens genus.

4.6.3 Analyse: Genus ved ord som ender på -pt

4.6.3.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk

Antallet substantiv som ender på -pt i nynorsk, er lavt. Det finnes totalt bare 14 substantiv i *Nynorskordboka* som er kandidater til Trosteruds regel.²⁵ I utgangspunktet er idealet at en regel skal kunne generalisere over et stort antall ord – noe som hverken er tilfellet ved rg- eller pt-regelen. Etter å ha undersøkt kandidatenes genus i *Nynorskordboka*, viser det seg at bare tre av dem er f i nynorsk: *dypt* ‘djupn’, *djupt* ‘djupn’ og *krypt* ‘underjordisk grotte’. *Krypt* kan dessuten være både m og f. Denne observasjonen er noe overraskende, da det er vanskelig å se noe poeng med å formulere en regel som dekker så få kandidater. Tre av fjorten er ca. 21,5 %, mens det generelt er slik at 23 % av substantivene i nynorsk er f (Conzett 2007:117). Det er ikke åpenbart at man trenger regelen når ”normalfordelingen” ville gitt det samme resultatet.

Av disse tre substantivene er det kun ordet *krypt* som etter min intuisjon forekommer i kristiansandsmålet. Tabell 6 viser at informantene er uenige om hvilket genus *krypt* har. De varierende informantsvarene gjør det vanskelig å identifisere hvilket genus som brukes i kristiansandsdialekten. Én informant sier substantivet er m, to sier f, mens de to siste sier n. Empirien kan enten leses som syltynn evidens for at dialekten opererer med flere ulike genus samtidig, eller som lite reliabel empiri med mye variasjon. Jeg vil ikke vurdere hvorvidt ordet stemmer med regelen ut fra mine informantsvar. Det er problematisk nok i seg selv at det maksimalt er én kandidat som kan være evidens – men informantsvarene styrker ikke pt-regelens sak.

4.6.3.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk

Av de resterende elleve pt-kandidatene i *Nynorskordboka* vurderte jeg seks som aktuelle for kristiansandsdialekten. Ordene *resept*, *aksept*, *skript*, *konsept*, *manuskript* og *ekserpt* ble vurdert som aktuelle fordi jeg trodde informantene ville kjenne til ordene og deres betydning.

De tre førstnevnte substantivene er m i nynorsk, og derfor problematiske for pt-

²⁵ Her ser jeg bort fra sammensetninger hvor samme sluttord benyttes flere ganger.

regelen. Som vi ser av tabell 6, følger heller ikke informantenes tilordning den fonologiske regelen ved *resept*, *aksept* og *skript*. *Resept* og *aksept* er m blant majoriteten av informanter, akkurat som i det nynorske genussystemet. Kandidaten *skript* indikerer imidlertid genusvariasjon mellom kristiansandsmålet og nynorsk. Ifølge tabellen sier fire av fem informanter at dette substantivet er n. Dette er potensielt svært interessant, ettersom *Nynorskordbokas* denotative betydning av ordet er ‘assistent hos ein filminstruktør’. Dette er altså et ord som refererer til person uten kjønns spesifisering, og skal ifølge Trosterud (2001:35) tilordnes m. Når dialekten tilordner n til substantiv så høyt på animathetshierarkiet, er det oppsiktsvekkende. Sannsynligvis er det likevel en mindre interessant forklaring på kandidatens genus. Betydningen jeg legger i ordet *skript*, er nemlig liknende den for *manuskript* (en form for skriftlig tekst).²⁶ Videre ser vi at *manuskript* tilordnes n av alle informantene. Ettersom jeg først i etterkant av undersøkelsen fant ut *Nynorskordbokas* definisjon, poengterte jeg ikke denne betydningen for informantene. Da assistenter av filminstruktører er en lite kjent jobb i Norge, finner jeg det usannsynlig at mine informanter benytter *skript* i denne betydningen. Tilordningen av n kan derfor forklares med en overføring av genus fra ordet *manuskript*, eller ved at *skript* og *manuskript* begge er nøytrer av samme grunn. Det er svært vanskelig å si hvilken opprinnelig faktor som i så fall sørger for at begge kandidatene er n.

Det er videre slik at *konsept*, *manuskript* og *ekserpt* er n i nynorsk. Ifølge undersøkelsen min er genustilordningen identisk i kristiansandsdialekten. Samtlige informanter svarer at disse tre kandidatene er n, stikk i strid med det pt-regelen predikerer. Vi står da totalt med seks ord som ikke stemmer med den foreslåtte regelen. En merker seg samtidig at ordene *konsept* og *ekserpt* er relativt abstrakte ord, som figurerer langt nede på animathetshierarkiet. Det er mulig å forklare dette med at ord langt nede på animathetshierarkiet er nøytrer. Teleman (1987) viser at det i svensk er en sammenheng mellom animahet og inanimahet og hvilket genus ordene får. Det er ikke utenkelig at ordene er n fordi de er abstrakter, og i liten grad oppfattes som individer av talerne. Det viktigste poenget for denne oppgaven er at *konsept*, *manuskript* og *ekserpt* ikke har genus i tråd med pt-regelen i kristiansandsmålet, og at kandidatene har samme genus i nynorsk.

²⁶ En annen betydning av *skript* er ”dataprogram som består av en serie instruksjoner til et brukerprogram eller til et hjelpeprogram” (<http://www.snl.no/skript/IT>). I et slikt tilfelle er ordet n.

4.6.3.3 Oppsummering

Det ser ut til å være lite genusvariasjon mellom kristiansandsdialekten og nynorsk blant kandidatene til den fonologiske pt-regelen. Kun *skript* har trolig et annet genus enn i nynorsk. I utgangspunktet ser dette ut som et interessant unntak i dialekten, siden det har høy grad av animathet. Men trolig skyldes genusforskjellen simpelthen ulike betydninger av ordet (jfr. 4.6.3.2). Vi finner videre lite evidens for en fonologisk regel basert på sluttkonsonantsekvensen *-pt* i kristiansandsdialekten. Samtidig gjør ikke dette dialektens genus mindre regelmessig enn det nynorske. I nynorsk omfatter pt-regelen to (eventuelt tre²⁷) av 14 kandidater, i Kristiansands talemål maksimalt én av syv. Henholdsvis 21 % og 14 % av de aktuelle kandidatene dekkes dermed av regelen. Dette er mindre enn normalfordelingen for genus i norsk skulle tilsi (ca. 23% (Conzett 2007:117)). Derfor kan pt-regelen etter mitt skjønn strykes i begge varieteter.

4.6.4 Analyse: Genus ved ord som ender på *-kt*

Den siste sluttkonsonantsekvensen er den med klart flest kandidater i nynorsk. Trosterud (1991:47) nevner femten kandidater som evidens for kt-regelen (jfr 4.6.1). Jeg finner totalt over 90 substantiv i *Nynorskordboka* med sluttkonsonantsekvensen *-kt*, noe som er betydelig flere kandidater enn ved rg- og pt-regelen. Dette er muligens grunnen til at sekvensen er nevnt også hos Aasen (1965 [1864]:122). Det store antallet kandidater som finnes, både i nynorsk og kristiansandsdialekten, gjør regelen interessant å undersøke. Jeg valgte ut 25 av kandidatene fra *Nynorskordboka* til undersøkelsen. I dette utvalget tok jeg med noen kandidater som stemmer med den foreslåtte regelen og noen som er unntak. Dette gjorde jeg for å se etter genusforskjeller mellom kristiansandsmålet og nynorsk, både på et overordnet plan og på ordnivå. Enkelte ord ble tatt med for å belyse diskusjonen om hva som skjer ved tilordningskonflikter. Disse vil bli drøftet i 4.7.

4.6.4.1 Ord som stemmer med regelen i dialekten og i nynorsk

Vi skal starte med å se på kandidater hvor kt-regelen predikerer rett genus i både kristiansandsdialekten og nynorsk. Det er i utgangspunktet stor sannsynlighet for en del slike tilfeller, ettersom kristiansandsdialektens genussystem er nært beslektet det nynorske. Totalt tok jeg med 13 kandidater i undersøkelsen som er f i nynorsk.²⁸ Åtte av disse 13 er f i kristiansandsdialekten, ifølge min undersøkelse. Som vi kan se av tabell 7, mener alle informantene at *drakt*, *jakt*, *frakt*, *vekt*, *vakt* og *lykt* er f. Kun ved *lukt* og *inntekt* er det snakk

²⁷ *Dypt* og *djupt* kommer ifølge *Nynorskordboka* av samme grunnbetydning.

²⁸ *Vakt*, *voldtekt*, *drakt*, *jakt*, *frakt*, *vekt*, *lukt*, *plikt*, *vakt*, *frukt*, *inntekt*, *flukt*, *lykt*, *vakt*.

om én avvikende genustilordning. I begge tilfellene er det snakk om én og samme informant som tilordner m, noe som sannsynliggjør at avviket skyldes individuell variasjon. I tillegg er det den samme informanten som hadde avvikende genustilordning ved *bille* og *skate* (se 4.4.2.1). Dette indikerer at denne informantens svar kan tillegges mindre vekt. Vi ser uansett at informantsvarene er såpass samstemt ved disse åtte kandidatene at de trolig gjenspeiler dialektens genusbruk. Dermed finnes det en viss evidens for at kt-regelen er gyldig i kristiansandsmålet også.

Videre er det mange kandidater som stemmer med regelen i nynorsk, som jeg av hensyn til oppgavens omfang ikke har undersøkt. Trolig er flere av disse kandidatene f også i kristiansandsdialekten. Gruppen av ord som er regelrette i begge varieteter, er trolig større i realiteten.

4.6.4.2 Ord som er unntak fra regelen i dialekten, men stemmer med regelen i nynorsk

I tillegg til de åtte regelrette substantivene i forrige avsnitt undersøkte jeg fem andre kandidater som er f i nynorsk: *voldtekt*, *vakt*, *plikt*, *frukt* og *flukt*. Informantenes genustilordning til disse fem ordene skiller seg fra ordenes genus i *Nynorskordboka*. Dette indikerer en viss genusvariasjon mellom kristiansandsmålet og nynorsk. I det følgende skal vi se nærmere på hvilket genus kandidatene får i dialekten og hva dette kan skyldes.

For det første ser vi av tabellen at *voldtekt* og *frukt* er m, ifølge 4 av 5 spurte informanter. Igjen er det sammenheng mellom de to avvikene, da det er snakk om én og samme informant i begge tilfeller. Min intuisjon støtter flertallet av informanter, og det spørs nok derfor om ikke avvikene er tilfeller av individuell dialektvariasjon. Informanten uttrykte også usikkerhet ved tilordningen for ordet *frukt* – og vurderte lenge å gi det m. Jeg er på bakgrunn av dette ganske trygg på at *voldtekt* og *frukt* er m i kristiansandsdialekten, noe som betyr at kandidatene har et annet genus enn i nynorsk. Dessuten betyr det at vi har mindre evidens for en kt-regel i dialekten.

Det er større usikkerhet rundt informantsvarene for *vakt*, *plikt* og *flukt*. Tabell 7 viser at informantene er uenige i om kandidatene er f eller m, og det er vanskelig å fastslå noe sikkert om genustilordningen i kristiansandsdialekten. Samtidig er det interessant i seg selv at denne usikkerheten forekommer. Den kan indikere en generell usikkerhet om kandidatenes genus i dialekten. Det kan også leses som evidens for at dialekten her opererer med flere parallelle genus ved ord, slik Rabb (2007) avdekket tilfeller av i Kvevlax-dialekten.

Den mest interessante observasjonen i forbindelse med denne gruppen kandidater er usikkerheten rundt genuset til *vakt*. Dette ordet inkluderte jeg i undersøkelsen for å belyse

diskusjonen om semantikkens rolle i genustilordning. Den observante vil legge merke til at *vakt* er oppført to ganger i tabellen – med ulike informantsvar. Her er det snakk om to polyseme betydninger i *Nynorskordboka*, med utgangspunkt i samme grunnbetydning 'vake'. Den øverste oppføringen i tabellen refererer til 'person(ar) som held vakt', mens nederste har betydningen 'tidsrom da ein held vakt, vaktørn'. Som vi ser i tabell 7, er det to informanter som tilordner den øverste betydningen av *vakt* m, og tre som tilordner f. Dette vitner om en interessant usikkerhet, som kanskje skyldes at referenten er et menneske, og har høyeste grad av animatitet. Dette medfører ofte tilordning av m (jfr. Corbett 1991). Usikkerheten kan også knyttes til en av Trosteruds tilordningsregler: "Ord som refererer til person utan kjønsspesifisering, er m" (Trosterud 2001:35). Videre underbygges usikkerheten av at informantene som sa f, var veldig usikre på om kandidaten kanskje var m. De brukte lang betenkningstid, og klarte ikke bli helt komfortable med tilordningen av f. Ser vi på *vakt* i betydningen 'vaktørn', eksisterer ikke denne usikkerheten. Alle informantene er enige om at ordet med denne betydningen er f. Jeg ser dette som evidens for at semantikken spiller en rolle i dialektens genussystem – at informantene blir styrt av dette i tilordningen av genus. Dette er i tråd med Corbetts (1991) syn om en semantisk kjerne i alle genussystem. Men som Enger (2002:144) sier, er det ikke alltid lett å si hva som er den "sentrale betydningen" ved polysemi, og derfor heller ikke hva som motiverer genus. Derfor må vi være forsiktige med å dra slutninger om *vakt* sitt genus. Avslutningsvis kan vi si at *vakt* gir evidens for at dialektens genussystem har en semantisk kjerne, og at det muligens eksisterer visse genusforskjeller ved ordet.

4.6.4.3 Ord som er unntak fra regelen i dialekten og i nynorsk

Som nevnt ovenfor (4.6.4) inkluderte jeg en del ord som er unntak fra kt-regelen i nynorsk. Ved å gjøre det håpte jeg å finne empiri som viste genusforskjeller i de to varietetene. Som man kan se i tabell 7, er *arkitekt*, *knekt*, *konfekt*, *kontrakt*, *konflikt*, *effekt* og *respekt* maskulinum i nynorsk, mens *abstrakt*, *subjekt*, *intellekt*, *aspekt* og *slakt* er nøytrum. Når det gjelder genusforskjeller mellom nynorsk og kristiansandsdialekten, gir informantene oss et tydelig svar: genustilordningen er identisk i de 12 substantivene. Tendensen er spesielt tydelig fordi informantene er helt enige om genustilordningen, med unntak av *kontrakt*, hvor én informant svarer f. Men til tross for at undersøkelsen ikke avdekker noen forskjeller, er genustilordningen for de tolv ordene interessant. Vi sitter nemlig igjen med tolv kandidater hvor genus ikke predikeres av kt-regelen. Antallet kandidater som ikke stemmer med regelen er i utgangspunktet foruroligende for regelens plausibilitet. Men når vi ser nærmere på noen

av de aktuelle substantivene, finnes det en del genusforklaringer som forsvarer regelen.

Arkitekt og *knekt* er m ifølge samtlige av mine informanter. Her aner vi en ganske åpenbar forklaring på genustilordningen. Substantivene refererer til mennesker, og befinner seg derfor øverst på animathetshierarkiet. Som vi vet, er dette en tilbakevendende kategori i genustilordning (jfr. Corbett 1991), som ofte tilordnes m. I tillegg faller de under Trosteruds (2001:35) regel om personer uten kjønns spesifisering, som tilser m. Forklaringene gjør *arkitekt* og *knekt* uproblematisk for kt-regelen. Dette viser dessuten at kandidatenes genus er regelmessige selv om de ikke stemmer med kt-regelen, noe som underbygger tesen om at kristiansandsdialektens genus er regelstyrt.

Når det gjelder de fem øvrige unntakene som er m (*konfekt*, *kontrakt*, *konflikt*, *effekt* og *respekt*), finner jeg ingen åpenbare forklaringer på hvorfor de ikke følger kt-regelen. Samtidig er det en utbredt oppfatning at genussystem ikke er fullstendig regelmessige, og at enkelte kandidater derfor kan ha arbitrær genustilordning (Enger 2010, Fraurud 2000, Poplack et al. 1982). De fem unntakene gir ikke belegg for å si dialektens genus er tilfeldig, men indikerer snarere en grad av arbitraritet i kristiansandsdialektens genussystem.

Unntakene som ifølge informantene er n i kristiansandsdialekten, er *abstrakt*, *subjekt*, *intellekt*, *aspekt* og *slakt*. I utgangspunktet ser også dette ut til å være evidens for arbitraritet i genustilordningen. Men dersom man tar de fire førstnevnte substantivene for seg, ser man noen interessante fellestrekk. Det er nemlig påfallende at *abstrakt*, *subjekt*, *aspekt* og *intellekt* er abstraksjoner – noe som plasserer dem i bunnen av animathetshierarkiet, ved siden av inanimater. Med tanke på at animathetshierarkiet gjerne har sammenheng med empati (jfr. 4.4.1), er det ikke utenkelig at det forklarer hvorfor ordene er abstrakter. Det er samtidig vanskelig å forklare hvorfor ikke abstrakter som *respekt* også er n i dialekten. Genustilordningen til *slakt* er interessant fordi det ifølge *Nynorskordboka* kan bety ‘dyr som skal slaktast eller er slakta’, og dermed ligger i grenseland mellom animat og inanimat. En sannsynlig forklaring på tilordningen av n er at talerne oppfatter *slakt* som noe dødt, og en masse fremfor et individ. En død masse føler man lite empati til, noe som plasserer det i gruppen med abstraksjoner og inanimater.

Som vi nå har sett, finnes det en del forklaringer som kan ”redde” kt-regelens gyldighet i dialekten. De tolv unntakskandidatene er ikke nødvendigvis prov på at kt-regelen ikke er plausibel. Vi ser også at en del av unntakene har forklaringer som taler for at talemålets genus er regelstyrt, selv om genusene ikke predikeres av den foreslåtte regelen.

4.6.4.4 Oppsummering

Vi ser av undersøkelsen at det trolig finnes enkeltord på *-kt* med genusvariasjon mellom kristiansandsmålet og nynorsk. Undersøkelsen antyder at *voldtekt*, *plikt*, *frukt* og *flukt* har andre genus i dialekten. Forskjellene er imidlertid små, og *kt*-regelen ser ut til å være plausibel i begge varietetene. Åtte av de tretten ordene som har regelrett genus i nynorsk, har genus som stemmer med *kt*-regelen i kristiansandsdialekten også. Dessuten er det sannsynligvis mange flere slike tilfeller blant kandidatene som ikke er undersøkt. Vi så videre på 12 kandidater hvor genuset i nynorsk ikke stemmer med den foreslåtte regelen.

Undersøkelsen sier at disse ordene har samme genus i dialekten som de har i nynorsk (se tabell 7). Nærmere iaktakelse viser likevel forklaringer for mange av unntakenes genus, og de fremstår derfor ikke som veldig problematiske for *kt*-regelen. Forklaringene viser også at dialektens genus er regelstyrt på andre vis. Man kan også trekke frem et annet argument for at den foreslåtte regelen trolig er plausibel i dialekten. Genusforskjellene viser seg nemlig å være små i undersøkelsen. Og med tanke på at ca. 50 av de rundt 90 (ca. 55%) kandidatene i *Nynorskordboka* er *f*, er det ikke utenkelig at en lignende andel gjelder i dialekten òg. I så tilfelle er det godt over det Conzett (2007:117) sier er ”normalfordelingen” av *f* i norsk (23%). En stor andel av ordene som ender på *-kt* er da *f*, og dette tyder på en form for regelmessighet.

4.7 Hva skjer ved balanserte tilordningskonflikter?

4.7.1 Innledning

I de foregående underkapitlene har vi sett på genusforskjeller mellom kristiansandsdialekten og nynorsk, og undersøkt hvorvidt dialektens genus er regelstyrt – to av oppgavens siktemål (jfr. 1.1). Vi skal nå se på det siste spørsmålet oppgaven stiller, nemlig hva som skjer ved tilordningskonflikter. Med utgangspunkt i kristiansandsempirien skal vi drøfte hvilken av teoriene til Corbett (2.2), Rice (2.3) og Nessel (2.4) som løser balanserte tilordningskonflikter best. En del kandidater har likeartede tilordningskonflikter, og disse vil bli drøftet som en gruppe. Vi kommer til å se på kandidatene i kronologisk rekkefølge, etter hvilken regel de tilhører.

4.7.2 Drøfting av empiriens balanserte tilordningskonflikter

De første substantivene vi skal se på, er *kjempe* og *verge*, og er kandidater til e-regelen (jfr. 4.2). De står i en tilordningskonflikt mellom to av Trosteruds (2001) tilordningsregler: (1) ord som refererer til person uten kjønns spesifisering, er m, og (2) tostavede substantiv som ender på trykklett -e, er f. Som vi så i 2.2.4, er Corbetts løsning at semantiske regler dominerer ved en tilordningskonflikt. Hans løsning er derfor at den semantiske regel (1) tilordner *kjempe* og *verge* m. Dette stemmer med kristiansandsempirien i tabell 1 (jfr. 4.2.1). OGAT mener på sin side at markerthetshierarkiet overstyrer reglene ved balanserte tilordningskonflikter (jfr. 2.3.2). Det er vanlig å anta at markerthetshierarkiet i norsk er $m \ll f \ll n$ (jfr. 2.3.2). Ettersom m er mindre markert enn f i dette hierarkiet, sier også OGAT at *kjempe* og *verge* skal være m. Løsningen til den bruksbaserte modellen beror på graden av konseptuell overlapping (overlappingsprinsippet), samt hvilken regel som dekker flest kandidater (forskanningsprinsippet) (jfr. 2.4). I dette tilfellet ser vi at regel (1) har to trekk til felles med kandidatene – de er personer, og de har ikke kjønns spesifisering. Regel (2) deler også to trekk med kandidatene – de er tostavede, og de ender på trykklett -e. Begge reglene har derfor like stor grad av konseptuell overlapping med kandidatene. Går vi videre til forskanningsprinsippet, er det slik at regel (1) trolig dekker flest substantiv i dialekten. Regel (1) er dermed mest forskanset, og den bruksbaserte modellen peker derfor mot regel (1) sitt genus, m. Vi ser dermed at alle de tre teoriene løser denne konflikten med rett genus.

En annen balansert tilordningskonflikt fra e-regelens empiri er *nese*. Dette substantivet dekkes også av to av Trosteruds (2001) foreslåtte regler for nynorsk: (1) ord på -e for kroppsdel, er m, samt (2) tostavede substantiv som ender på trykklett -e, er f. Ettersom regel

(1) primært er semantisk, tilsier Corbetts teori at den vil dominere konflikten og gi *nese* genuset m. Dette genuset stemmer dog ikke med informantsvarene i tabell 1 (se 4.2.1), som sier at *nese* er f. Corbetts løsning predikerer ikke rett genus for denne kandidaten. Vender vi oss til OGAT, vil markerthetshierarkiet si at *nese* burde være m, siden m er mindre markert enn f. OGAT tar dermed enda klarere feil i dette tilfellet. I forhold til den bruksbaserte modellen kan vi først slutte at begge reglene har to fellestrekk med *nese*, og dermed har like stor grad av konseptuell overlapping. E-regelen dekker imidlertid flere kandidater i kristiansandsmålet enn regelen om kroppsdelar på *-e*. I tråd med forskningsprinsippet til den bruksbaserte modellen, skal da regel (2) bestemme genuset. Den bruksbaserte modellen predikerer derfor at *nese* er f, noe som stemmer med informantenes tilordning. Interessant nok er det kun den bruksbaserte modellen til Nettet som løser denne konflikten riktig.

Blant de undersøkte kandidatene til regelen om biologisk kjønn finner vi fire balanserte tilordningskonflikter (*råne*, *okse*, *homse* og *hane*). Som vi så i 4.3.2.2, ser det ut til at *råne* og *okse* er f i kristiansandsmålet. Vi slo da fast at det er oppsiktsvekkende at dyr så høyt oppe i animathetshierarkiet ikke har genus tilsvarende deres biologiske kjønn. Kandidatenes konflikt står mellom to av Trosteruds (2001) regler: (1) der det er ulike ord for referentene med ulikt biologisk kjønn, har ordene tilsvarende genus, og regel (2) tostavede substantiv som ender på trykklett *-e*, er f. Det som gjør de særlig interessante, er at den fonologiske regelen ser ut til å dominere, ettersom ordene er f i dialekten. Dette utfordrer teorien til Corbett, siden den semantiske regelen ikke bestemmer ordets genus. Dessverre for Rice predikerer heller ikke OGAT riktig genus ved disse tilfellene. Markerthetshierarkiet tilsier nemlig at ordene skal være m, siden det genuset er mindre markert enn alternativet f. Ved disse kandidatene trer Nettet CSOP i kraft for den bruksbaserte modellen (jfr. 2.4). Den sier at kjernesemantiske regler som gjelder biologisk kjønn skal favoriseres. CSOP overstyrer de øvrige prinsippene til den bruksbaserte modellen, og Nettet mener følgelig at regel (1) skal vinne, noe som ikke stemmer med kristiansandsempirien. Ingen av teoriene gir oss dermed en løsning som kan forklare det noe uventede genuset. Det er likevel mulig å forsvare teoriene dersom vi forutsetter at dialekten har et høyere ”cut-off point” på animathetshierarkiet enn nynorsk, slik jeg foreslo i 4.3.2.2. I så fall har ikke kandidatene en tilordningskonflikt, og genuset kan forklares med e-regelen.

Tilordningskonflikten til *homse* og *hane* er den samme som den ved *råne* og *okse*. Men ved *homse* og *hane* mener flertallet av informantene at substantivene er m. Som diskusjonen ovenfor har vist, samsvarer en slik genustilordning både med Corbetts

semantiske forrang (2.2.4), OGATS markerthetshierarki (2.3.3) og Nessets bruksbaserte modell (2.4). Ved kristiansandsempirien for biologisk kjønn ser vi at enten alle eller ingen av teoriene gir rett genus ved balanserte tilordningskonflikter. *Råne, okse, homse* og *hane* fører oss dermed ikke nærmere et svar på hvilken teori som løser dem best.

Aasens regel om dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger (4.4) inneholder 12 eksempler på balanserte tilordningskonflikter. *Bie, reke, igle, krabbe, skate, svane, måke, padde, gaupe, flyndre, kråke* og *aure* står alle i en konflikt mellom Aasens regel (1) navn på dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger, med kun ett navn for en enkelt slekt eller art, er for det meste hankjønnsord, og Trosteruds (2001) regel (2) tostavede substantiv som ender på trykklett *-e*, er f. Siden alle ordene står i en likeartet konflikt og tilordnes f av de fleste informantene, skal vi drøfte dem som en helhetlig gruppe. Corbetts løsning er som alltid å la den semantiske regelen ha forrang. Vi kan trygt si at Aasens regel er semantisk, og at den etter Corbetts syn skal bestemme genus. Ifølge ham bør derfor kandidatene være m. Dette er dog ikke forenlig med kristiansandsempirien, som sier f (se tabell 3 i 4.4.1). De 12 kandidatene fremstår da som relativt omfattende evidens mot semantikkens forrang ved tilordningskonflikter. Dette betyr likevel ikke at de andre teoriene løser konfliktene på en bedre måte. For heller ikke OGAT vil si at de aktuelle tilordningskonfliktene skal ende med f. Igjen vil hierarkiet foretrekke det minst markerte genuset m, i stedet for f. Kandidatene er derfor problematiske for OGAT som for Corbett. Rice kan imidlertid lettere modifisere analysene sine ved å ta inn nye regler som gir flertall til det riktige genuset – men så kan man lure på om det er av det gode. Når det gjelder den bruksbaserte modellen, ser vi at både regel (1) og (2) inneholder to trekk som overlapper med kandidatene. Dermed sier ikke overlappingsprinsippet noe om hvilket genus modellen vil tildele. Videre er det noe vanskelig å fastslå hvilken av reglene som er mest forskanset. Det virker imidlertid sannsynlig at det finnes flere navn på dyr med ett artsnavn enn tostavede ord på *-e*. Forskansningsprinsippet peker da på regel (1), og den bruksbaserte modellen tilsier at kandidatene skal være m. Det at ingen av teoriene predikerer riktig genus til de 12 kandidatene, er i seg selv interessant. Det stemmer overens med resultatene til Korsæth (2010), som viser at ingen av modellene løser alle konfliktene, og at de er rimelig jevn gode på å forklare genus.

Den neste regelen vi så på i analysen, var regelen om funksjonelle hulrom (4.5). Her kom jeg frem til at dette trolig ikke er en plausibel regel for genustilordning i kristiansandsdialekten eller nynorsk (jfr. 4.5.3). Med utgangspunkt i denne slutningen finnes det ingen balanserte tilordningskonflikter blant de aktuelle kandidatene. Vi skal derfor gå

videre til de fonologiske reglene.

Vi skal til sist se nærmere på tilordningskonfliktene fra de fonologiske reglenes empiri (jfr. 4.6). For rg-regelen gjelder dette blant annet kandidatene *varg*, *dverg*, *kirurg*, *liturg* og *berg*. *Varg* dekkes av reglene: (1) navn på dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger, med kun ett navn for en enkelt slekt eller art, er for det meste hankjønnsord, og (2) ord på -rg er f. *Dverg*, *kirurg* og *liturg* er i konflikt mellom: (1) ord som refererer til person uten kjønnsspesifisering, er m, og (2) ord på -rg er f. Undersøkelsen viser at alle de fire substantivene er m i dialekten (se tabell 5 i 4.6.1), og en kan se dette som evidens for at de semantiske reglene har forrang, slik Corbett hevder (jfr. 2.2.4). I alle tilfellene stemmer nemlig dialektens genus med de semantiske reglenes prediksjoner. Men selv med den semantiske forrangens suksess tilbakeviser ikke dette OGATs løsning med markerthetshierarki (jfr. 2.3.2). Konflikten dreier seg nemlig om man skal gi m eller f. Siden m er mindre markert enn f i det norske markerthetshierarkiet, forklarer også dette hvorfor *varg*, *dverg*, *kirurg* og *liturg* er m i dialekten. Hva så med den bruksbaserte modellen? Først og fremst ser vi at regel (1) har størst grad av konseptuell overlapping ved *varg*. Den inneholder to fellestrekk med kandidaten, mot ett i regel (2). Ifølge overlappingsprinsippet (1) da bestemme genus. Det samme utfallet tilsier overlappingsprinsippet ved *dverg*, *kirurg* og *liturg*. Videre ser vi at den bruksbaserte modellens forskansningsprinsipp også peker på regel (1) i begge tilfeller. Både Aasens dyre-regel og regelen om personer uten kjønnsspesifiseringer er klart mer forskanset enn rg-regelen. Den bruksbaserte modellens løsning er dermed m, og en kan derfor slutte at alle modellene gir riktig genus. Dette er i seg selv positivt, men hjelper oss ikke i jakten på hvilken teori som løser balanserte tilordningskonflikter best.

Rg-regelens siste tilordningskonflikt er *berg*. Her står konflikten mellom (1) ord på -rg er f, og (2) ord for steder er n (Trosterud 2001:38). Det at *berg* er n i kristiansandsempirien, er i utgangspunktet evidens for at den semantiske regelen dominerer den fonologiske (jfr. Corbett 1991). Eksempelet er særlig interessant fordi genuset er uforenlig med markerthetshierarkiet, siden n er et mer markert genus enn f i norsk. *Berg* fremstår altså som et tilfelle hvor Corbetts modell løser konflikten, og OGAT ikke gjør det. Samtidig er regel (2) en ikke-kjernesemantisk regel – en såkalt ”crazy rule”. Corbett legger ikke vekt på denne typen semantiske regler i sin teori, og en kan derfor velge å se det som en tilfeldighet at den semantiske regelen i dette tilfellet dominerer. Det er iallfall ikke uproblematisk å bruke *berg* som evidens til fordel for Corbett. Når det gjelder den bruksbaserte modellens løsning, ser vi

at begge reglene har ett trekk til felles med kandidatene. Overlappingsprinsippet gir dermed ikke noen klar vinner. Men ettersom regel (2) dekker flere substantiv enn regel (1), tilsier forskningsprinsippet at ordet skal tilordnes n. Dermed kan en trygt hevde at den bruksbaserte modellen til Nessel gir rett genus til *berg*.

Blant kandidatene til pt-regelen (4.6.3) er det kun ett substantiv som har en balansert tilordningskonflikt. Det er ordet *skript* – så sant vi tar utgangspunkt i *Nynorskordboka*s betydning: 'assistent hos ein filminstruktør'. Her står konflikten mellom regel (1) ord som ender på *-pt*, er f, og (2) ord som refererer til person uten kjønns spesifisering, er m. Interessant nok er kandidaten n i dialekten, noe ingen av tilordningsreglene predikerer. Ingen av teoriene klarer da å forklare dette genusutfallet. Som vi så i 4.6.3.2, skyldes genuset trolig betydningsforskjeller mellom kristiansandsdialekten og nynorsk. Premissene for genustilordningen er i så fall ikke reelle. Ut fra betydningen som ordet har i kristiansandsdialekten (jfr. 4.6.3.2), mener jeg at det ikke er snakk om en balansert tilordningskonflikt. Hva som gir *skript* genuset n og ikke f, er da vanskelig å si.

De siste kandidatene vi skal drøfte, er kt-regelens *arkitekt*, *knekt* og *vakt*. *Arkitekt* og *knekt* står i en balansert tilordningskonflikt mellom to av Trosteruds (2001) tilordningsregler: (1) ord som refererer til personer uten kjønns spesifisering, er m, og (2) ord på *-kt* er f. Ifølge Corbetts teori vil utfallet være at den semantiske regelen dominerer, og tilordner genuset m. Som vi ser av tabell 7 (jfr. 4.6.1), stemmer informantenes genustilordning med denne løsningen. Men heller ikke disse kandidatene gir oss et entydig svar på hvilken teori som løser tilordningskonflikter best. Genuset kan nemlig forklares med markerthetshierarkiet i OGAT også. Som vi vet, er m mindre markert enn f, og OGAT tilsier dermed at kandidatene skal være m. Ser vi kandidatene i lys av den bruksbaserte modellen, har regel (1) størst grad av konseptuell overlapping, samtidig som den er den mest forskansede av de to reglene. Modellens løsning er dermed at *arkitekt* og *knekt* er m, akkurat som de andre to teoriene. Igjen ser vi at teoriene er like gode på å løse de balanserte tilordningskonfliktene.

I samme tabell kan vi se at 3 av 5 informanter tilordner *vakt* f, når betydningen er 'person(ar) som held vakt'. Dette til tross for at substantivet har samme konflikt som *arkitekt* og *knekt*. Vi kan fort slutte at tilordningen av f er problematisk for samtlige teorier, ettersom alle ville tildele m til *arkitekt* og *knekt*. Samtidig ser vi at informantene er uenige i hva som er dialektens genus. Man må derfor være forsiktig med å bruke denne empirien som evidens for at ingen av teoriene er gode til å løse tilordningskonflikter.

4.7.3 Oppsummering

I dette kapitlet har vi drøftet empiriens balanserte tilordningskonflikter i lys av Corbetts teori (2.2), OGAT (2.3) og den bruksbaserte modellen (2.4). Dette for å belyse spørsmålet om hva som skjer ved tilordningskonflikter (jfr. 1.1). Resultatene av drøftingen viser at det er vanskelig å gi noe klart svar på dette – en konklusjon som likner på den vi finner i Korsæth (2010). Av de 27 balanserte tilordningskonfliktene predikerer Corbetts teori rett genus for 11 kandidater, OGAT for 10 kandidater og den bruksbaserte modellen for 12 kandidater.²⁹ I 15 av tilfellene klarer ingen av teoriene å forklare utfallet. Kristiansandsempirien gir altså ikke noe klart svar på hvilken teori som løser balanserte tilordningskonflikter best. Dette harmonerer med Korsæth (2010), som heller ikke finner de store skilnadene mellom teoriene, enda dette er et sentralt spørsmål for henne (jfr 2.5.2). Andre teoretikere har imidlertid funnet visse skilnader. For eksempel hevder Thornton (2009:25) på grunnlag av italiensk empiri, at semantiske forrang er en bedre løsning ved tilordningskonflikter enn Rices OGAT.

²⁹ Jeg ser bort ifra *skript*, da det trolig ikke er en balansert tilordningskonflikt i kristiansandsdialekten.

5.0 Oppsummering

Eksisterer det genusvariasjon mellom kristiansandsdialekten og nynorsk? Det har vært et av siktemålene for denne oppgaven å finne ut av. Med utgangspunkt i et utvalg av foreslåtte regler for nynorsk har jeg undersøkt genustilordningen i dialekten. Gjennom informantintervjuer har jeg sett om reglene som er foreslått for nynorsk, også gjelder for kristiansandsdialekten. Oppgaven har videre reist spørsmålet om kristiansandsdialektens genus er regelstyrt, arbitrært, eller en mellomting. Til sist har jeg, med utgangspunkt i kristiansandsempirien, forsøkt å belyse hva som skjer ved tilordningskonflikter. I dette kapitlet skal jeg oppsummere svarene empirien gir oss på disse tre spørsmålene som jeg stilte i 1.1.

5.1 Genusvariasjon mellom kristiansandsdialekten og nynorsk

Et overordnet mål med undersøkelsen har som nevnt vært å finne eksempler på genusvariasjon – tilfeller hvor kristiansandsdialektens genustilordning skiller seg fra den nynorske. Siden kristiansandsdialekten og nynorsk er nærliggende varieteter, vil man forvente at genussystemene har store likheter. Nettopp derfor er det interessant å se etter avvikende tilfeller. Det viser oss bredden i det norske språkssystemet. Det er også interessant å se på kristiansandsdialekten fordi vi får innblikk i genussystemet til et talespråk – språkvitenskapens ”egentlige” forskningsobjekt.

Grovt sagt gir undersøkelsen av kristiansandsdialekten oss følgende tendenser: Genustilordningen i kristiansandsdialekten er ganske lik den i nynorsk. Flesteparten av substantivene har samme genus i de to varietetene, og mange regler som har vært foreslått for nynorsk, ser også ut til å gjelde i dialekten. Empirien viser likevel noen interessante tendenser hvor genus er ulik den nynorske skriftnormen. Et av undersøkelsens mest interessante funn er at Trosteruds regel om tostavede ord som ender på *-e*, ser ut til å være særlig sterk i kristiansandsdialekten (jfr. 4.2.3). I tillegg vil jeg dra frem *råne* og *okse*, som oppsiktsvekkende nok ser ut til å være *f* i dialekten – i skarp kontrast til skriftnormens grammatikk (jfr. 4.3.3.2). Dette kan antyde at de to varietetene opererer med det Dahl (2000b) kaller ulike ”cut-off points” i animathetshierarkiet (4.3.3.2), og at regelen om biologisk kjønn fungerer noe forskjellig. Et annet funn jeg vil fremheve, er at kristiansandsdialekten, til forskjell fra nynorsk, ser ut til å ha en tilordningsregel som sier at navn på insekter er *f* (4.4.2.2). Dette er bare noen av genusforskjellene som undersøkelsen viser. Vi skal videre ta for oss

funnene for hver enkelt regel, slik at vi får oversikt over genusvariasjonen i de to genussystemene.

Som nevnt ser e-regelen ut til å være særlig sterk i kristiansandsdialekten. Undersøkelsen antyder at det er flere kandidater til regelen som er f i kristiansandsdialektens genussystem, enn i det nynorske. Vi ser i 4.2.2.2 at 17 kandidater som ikke følger e-regelen i nynorsk, gjør i kristiansandsdialekten. Av disse er *frase, runde, kjevle, klase, kongle, krampe, kvote, plombe, tube, pulje, skranke, bunke* og *palme* særlig interessante funn, da deres spesielle tilordning i dialekten ikke er dokumentert i tidligere litteratur. De fremstår dermed som ny evidens for e-regelen gjennomslagskraft i dialekten. Funnene er i tråd med tidligere observasjoner av dialektens genustilordning (Johnsen 1942), og annen genuslitteratur (Enger 2001:171, 2009:1288). Undersøkelsen av e-regelen viser også fem eksempler på ”motsatt” genusvariasjon – kandidater som er unntak fra regelen i dialekten, men er stemmer med den i nynorsk (*gave, kjempe, verge, glede* og *føde*). Likevel svekker trolig ikke denne variasjonen e-regelens gyldighet i dialekten, ettersom kandidatene dekkes av andre tilordningsregler, eller har språkhistorisk forklaring (jfr. 4.2.2.3). Det er vanskelig å forklare hvorfor e-regelen predikerer genus for flere kandidater i dialekten, men vi har sett at én mulighet er at tostavede ord på -e påvirkes av typiske femininer fordi kristiansandsmålet er et e-mål (jfr. 4.2.3)

”Der det er ulike ord for referentane med ulikt biologisk kjønn, har orda tilsvarende genus”, sier Trosterud (2001:35). Dette er en tilordningsregel som tradisjonelt har en sterk posisjon, og informantsvarene viser at det her er store genuslikheter i de to varietetene (jfr. 4.3.2.1 og 4.3.2.3). Vi ser likevel at dialekten har noen interessante genusforskjeller fra nynorsk (4.3.2.2). *Råne* og *okse* ser for eksempel ut til å ha genus som strider mot deres biologiske kjønn. Det samme gjelder *mamma, madam, beib, diva*, men deres genustilordning er ikke eksklusiv for dialekten (jfr. Parkkonen (under arbeid)). De seks kandidatenes genus er relativt oppsiktsvekkende – noe enkelte informanter uoppfordret kommenterte (jfr. 4.3.2.2). Alle disse kandidatene ligger nemlig nær den semantiske kjernen. Den sterke rettskrivingsnormen ved kandidater med biologisk kjønn gjorde imidlertid noen av informantsvarene usikre, f.eks. ved *homse* og *okse* (se tabell 2 i 4.3.1). Som vi var inne på i starten av kapittelet, antyder genuset til *okse* og *råne* at dialektens genussystem har ulikt ”cut-off point” i animathetshierarkiet, som bestemmer hvor regelen er gyldig (4.3.2.2). Det at *okse* og *råne* ser ut til å være f i dialekten, viser at dette skillet muligens går mellom mennesker og øvrige animater i dialekten. I nynorsk virker regelen å gjelde for animater lenger ned på animathetshierarkiet. Variasjon i såkalte ”cut-off points” er tidligere påpekt mellom ulike

språk (Dahl 2000b). Min empiri indikerer at slike grenser kan variere også i ulike varianter av det norsk språket.

For Aasens regel om ord for dyr, fisk og andre levende skapninger (4.4) er det store likheter i varietetenes genustilordning. *Manet* er ett av få tilfeller hvor dialekten og nynorsk har forskjellig genus, uten at jeg finner noen forklaring på det. Mer interessant er genusvariasjonen ved ordene *maur*, *veps*, *møll* og *aure*. Empirien tilsier at disse kandidatene er f i kristiansandsmålet, mens de er m i nynorsk. Ser vi kandidatene i sammenheng med øvrige insekter i undersøkelsen (*bie*, *flue*, *humle*, *bille* og *lus*), oppdager vi at de fleste insekter tilordnes f i kristiansandsdialekten (4.4.2.2). Vi har dermed muligens avdekket en ny semantisk tilordningsregel i dialekten, som ikke ser like plausibel ut for nynorsk. For øvrig bør trolig betegnelser på fugler og fisker utelates fra regelen i begge varietetene, grunnet mange unntak fra regelen i disse kategoriene (4.4.1).

Kandidatene til regelen om ”funksjonelle hulrom” har langt på vei samme genus i kristiansandsmålet som i nynorsk. De eneste tilfellene hvor genus muligens varierer, er ved ordene *boks* og *bolle*. Ved *bolle* gjelder dette kun dersom betydningen er ’lite, rundt bakverk’ (4.5.2.2). De store genuslikhetene vitner om den nære tilknytningen mellom de to variantene av norsk. I 4.5.3 hevder jeg at regelen om funksjonelle hulrom ikke er plausibel for kristiansandsdialektens genus. De få genusforskjellene tilsier at regelen er like problematisk i nynorsk.

De siste reglene vi har sett på, er noen av Trosteruds (2001) fonologiske tilordningsregler. Vi har sett nærmere på bestemte sluttkonsonantsekvenser (-*rg*, -*pt* og -*kt*) som forekommer i begge varietetene, og har sett at genustilordningen i kristiansandsdialekten ikke skiller seg nevneverdig fra nynorsk for disse kandidatene. I ord med sluttsekvensen -*rg* er det finnes det første noen nynorske ord som ikke brukes i Kristiansands talemål (jfr. 4.6.2.1). Av de 11 kandidatene som finnes i begge varietetene, har kun *sorg* og *dorg* tilsynelatende forskjellig genus i dialekten. I nynorsk er disse ordene f, mens de i dialekten ser de ut til å være m. Genusforskjellene gjør at rg-regelen fremstår mindre plausibel i i dialekten enn i nynorsk. I kristiansandsdialekten predikerer regelen rett genus for to av elleve (18%) kandidater, mens tallene i nynorsk er ni av seksten (56%) (4.6.2.4). Selv om man skal være svært forsiktig med å operere med prosenter i så kvalitative undersøkelser, antyder de at regelens evne til å predikere genus varierer i de to genussystemene.

Det eksisterer totalt 14 kandidater i *Nynorskordboka* som ender på -*pt*, men bare syv av disse er aktuelle for kristiansandsdialekten (4.6.3.1). For disse syv kandidatene er

genusvariasjonen mellom varietetene liten. Kun *skript* tilordnes et annet genus av informantene (n) enn det som står *Nynorskordboka* (m) (se tabell 6 i 4.6.1). Denne variasjonen er trolig et resultat av at ordets betydning er ulik i de to tilfellene (se 4.6.3.2). Pt-regelen predikerer genus for ett av syv substantiv (14 %) i dialekten, mens tallene i nynorsk er tre av 14 (21%) (4.6.3.3). Forskjellen virker ubetydelig, og etter min oppfatning kan regelen kan strykes i begge varietetene (4.6.3.3).

Kt-regelen har flere kandidater enn de to foregående fonologiske reglene, og tilfellene av genusvariasjon er noen flere. Det ser nemlig ut til at *frukt*, *flukt*, *plikt* og *voldtekt* har et annet genus i kristiansandsdialekten enn i nynorsk (4.6.4.2). Vi så også tendenser til et annet genus for kandidaten *vakt* dersom betydningen var 'person(ar) som held vakt' (4.6.4.2). Informantsvarene kan muligens sees som evidens for at *plikt* og *flukt* opererer med flere genus i dialekten (4.6.4.2). Samtidig er det vanskelig å dra noen slutninger av så få og varierende informantsvar. Tradisjonelt har synet vært at et substantiv har ett genus, men Rabb (2007) har med dialektempiri vist at ord kan ha flere genus i samme talemål. I de resterende 20 av 25 undersøkte kandidatene til kt-regelen er genustilordningen lik i varietetene. Regelen virker derfor å ha lik gjennomslagskraft i de to varietetene.

Undersøkelsen viser altså at det finnes noen tilfeller av genusvariasjon mellom kristiansandsdialekten og nynorsk, selv om genussystemene i hovedsak er ganske like. Enkelte funn underbygger tidligere forskning, mens andre funn gir oss ny innsikt i det norske og det kristiansandske genussystemet.

5.2 Er kristiansandsdialektens genustilordning regelstyrt?

Vi så i kapittel 2 at det finnes ulike syn på hvordan substantiv tilordnes genus, men at de fleste språkforskere i dag mener at genus er regelmessig. Undersøkelsen i denne oppgaven tar utgangspunkt i reglene til Trosterud (2001), som mener at norsk genustilordning er regelstyrt. Et naturlig utgangspunkt for oppgaven har derfor vært at kristiansandsdialektens genus er regelstyrt. Dette kunne jeg argumentere for dersom de foreslåtte reglene for nynorsk predikerte riktig genus i dialekten, eller dersom genustilordningen viste seg å følge andre regler eller prinsipper.

Resultatene av undersøkelsen indikerer i hovedsak at genus i Kristiansands talemål er regelmessig. De fleste reglene ser ut til å predikere rett genus for en rimelig andel kandidater, akkurat som i det nynorske genussystemet. Undersøkelsen viser samtidig en del problematiske kandidater som ikke har genus i tråd med reglene. En del av disse tilfellene kan

forklares ut fra andre tilordningsregler. Dette taler også genus er regelstyrt, bare av andre regler enn de jeg undersøkte. Noen unntak fremstår som mer uforståelige og tilfeldige. Jeg mener likevel ikke at det antyder at genustilordningen i dialekten er arbitrær. De fleste av disse unntakene er unntak også i nynorsk, men det rådende synet i norsk genusforskning er likevel at nynorsk genus er regelmessig (se f.eks. Trosterud 2001, Enger 2009, Beito 1954). Som flere påpeker kan genustilordning dessuten være regelstyrt selv om det finnes en viss grad av tilfeldighet (jfr. Fraurud 1999, Enger 2010, Poplack et al. 1982). Vi skal nå se nærmere på de konkrete reglene.

I 4.2 så vi at regelen om tostavede ord som ender på *-e*, ser ut til å predikere genus for flere kandidater i kristiansandsdialekten enn i nynorsk. 20 av de 25 undersøkte kandidatene er f, ifølge informantene. Av de fem kandidatene som ikke stemmer med regelen er det bare *gave* som virker å ha en tilfeldig genustilordning (m). Genusene til *glede* og *føde* har en språkhistorisk forklaring, mens det trolig er semantiske årsaker som gjør at *kjempe* og *verge* er m (4.2.2.3). Som vi har sett (jfr. 4.2.2.3), er det visse svakheter ved å forklare unntak med språkhistorisk evidens. Empirien indikerer likevel at tilordningsregelen er plausibel for dialektens genus, og de fleste genustilordningene taler for at dialektens genus er regelstyrt.

Når det gjelder regelen om biologisk kjønn, virker substantivene stort sett å ha genus tilsvarende referentenes biologiske kjønn i kristiansandsmålet (4.3.3). Men regelen ser først og fremst ut til å slå til ved animater høyest på animathetshierarkiet (4.3.3). Biologisk kjønn er et sterkt kriterium for genus blant informantene – så sterkt at det uoppfordret ble kommentert av en informant at det føltes unaturlig å tilordne genus som gikk på tvers av biologisk kjønn (se 4.3.2.2). Enkelte ord i dialekten har genus som ikke stemmer med regelen om biologisk kjønn (4.3.2.2). Dialektens genustilordning fremstår likevel ikke tilfeldig. I flesteparten av tilfellene finnes det mulige forklaringer på disse unntakene, som for eksempel: *diva* og *madam* (nyord på personer (Parkkonen (under arbeid))); *okse* og *råne* (ulike ”cut-off point” i animathetshierarkiet (Dahl 2000b)); *fruentimmer* og *ludder* (nedsettende kallenavn på kvinner (Conzett 2007, Trosterud 2001)). Men hvorfor *viv* ikke tilordnes f, fremstår som relativt uforklarlig. Igjen støtter jeg meg til Fraurud (2000), som sier at en viss arbitraritet ikke ekskluderer regelmessighet. Alt i alt taler det meste av empirien for at dialektens genus er regelmessig.

I 4.4 så vi nærmere på regelen for dyr, fugler, fisk og andre levende skapninger med ett artsnavn. Den fremstår ved første øyekast som ikke helt plausibel i dialekten. Empirien viser i alt 20 kandidater som ikke stemmer med regelen (4.4.2.1 og 4.4.2.2). Samtidig påpeker

at Aasen (1965 [1864]:119) at det finnes en del unntak også i nynorsk. Flere av unntakene i dialekten kan dessuten forklares med andre tilordningsregler. Eksempelvis er mange av unntakene tostavede ord som ender på *-e* (4.4.2.1). Alle disse kandidatene er *f*, og ser dermed ut til å styres av den sterke *e*-regelen. En annen interessant tendens blant kandidatene, er at mange ord for insekter er *f* i dialekten. Jeg presenterer derfor en tese om at det kan være en egen regel i dialekten for insekter, som på grunn av "Elsewhere Condition" (Kiparsky 1982) overstyrer Aasens mer generelle tilordningsregel (4.4.2.2). Med disse forklaringene blir de 20 unntakene mindre problematiske for Aasens regel. Sannsynligvis vil denne regelen predikere rett genus for mange av kandidatene som ikke er undersøkt (4.4.2.3). Trolig bør man også ekskludere kategoriene fugler, fisk og insekter fra tilordningsregelen, grunnet mange unntak herfra. Regelen kan for eksempel være at "ord for høyerestående dyr er *m*".

Kristiansandsempirien indikerer uansett at dialektens genus er regelstyrt, siden 23 av 25 substantiv dekkes av enten Aasens dyre-regel, *e*-regelen eller insekts-regelen.

En annen regel vi har sett på baserer seg på den semantiske kategorien funksjonelle hulrom – en såkalt "crazy rule" (jfr. 4.5.1). Informantenes genustilordning fremstår her mer tilfeldig enn ved andre regler. 15 av 24 undersøkte kandidater tilordnes ikke *n* i dialekten, slik regelen predikerer (4.5.2.2). Vi ser at fire av disse tilfellene kan forklares med *e*-regelen (*skuffe*, *flaske*, *gryte* og *bøtte*), men de resterende elleve kandidatene er klart problematiske for regelen (4.5.2.2). Ut fra Enger (2009) sine kriterier for "crazy rules" mener jeg at den foreslåtte regelen trolig ikke er plausibel for kristiansandsmålets (4.5.3). Enger trekker i samme artikkel nettopp regelen om funksjonelle hulrom i tvil, bare for nynorsk genus. Vi finner lite støtte for å si at regelen er plausibel, men ettersom regelen er like tvilsom for nynorsk, gir den heller ikke grunnlag for å si at talemålets genus er arbitrært.

Til sist så vi på noen fonologiske reglers gyldighet i kristiansandsmålet (4.6). Her så vi tendenser til at dialektens genus er regelstyrt, men samtidig inneholder en viss grad av arbitraritet. Ved *rg*- og *pt*-reglene er det få kandidater som stemmer med reglenes prediksjoner, og genuset ser ofte ut til å være tilfeldig. *Berg*, *dverg*, *varg*, *kirurg* og *liturg* er blant de få unntakene hvor genus kan forklares med andre tilordningsregler, og dermed vitner om en viss regelmessighet. Undersøkelsen antyder dermed at reglene som baserer seg på sluttsekvensene *-rg* og *-pt*, trolig ikke er plausible for kristiansandsdialektens genus (4.6.2.4 og 4.6.3.3). Det er dog snakk om såpass få kandidater at dette ikke sår tvil ved at genussystemet stort sett er regelmessig. Empirien til *kt*-regelen viser en større grad av regelmessighet. Mange av ordene er her *f*, i tråd med den foreslåtte regelen (4.6.4.1).

Dessuten finnes det mulige forklaringer for genusene til en del av kandidatene som ikke stemmer med regelen – eksempelvis for *knekt*, *arkitekt*, *abstrakt*, *subjekt*, *intellekt*, *aspekt* og *slakt* (4.6.4.3). Kristiansandsempirien for kt-regelen indikerer derfor at kristiansandsdialektens genus er regelstyrt, og at regelen er plausibel i dialekten.

I sum virker et flertall av genustilordningsreglene for nynorsk å predikere rett genus også i kristiansandsdialekten. Det er imidlertid tvilsomt om regelen om funksjonelle hulrom, samt de fonologiske rg- og pt-reglene, er plausible i dialekten. Et par av disse er imidlertid noe tvilsomme for nynorsk også. Videre har vi sett at det ofte finnes forklaringer ved unntakene fra de plausible reglene. Så selv om empirien inneholder noen arbitrære genustilfeller, virker det å være lite tvil om at kristiansandsdialektens genus i hovedsak er regelmessig. En liknende slutning finner vi i en nylig publisert artikkel av Visser (2011), som har sammenlignet genustilordningen i den vestfrisiske dialekten og nederlandsk. Han kommer frem til at det virker å være en regelmessighet bak ordene som har et annet genus i vestfrisisk enn i nederlandsk, samtidig som en del enkeltord med ulik genustilordning i dialekten virker å være tilfeldige (Visser 2011:54).

5.3 Hva skjer ved tilordningskonflikter?

Det siste store spørsmålet denne oppgaven har sett på, er hva som skjer ved balanserte tilordningskonflikter. Hva skjer når en kandidat dekkes av et likt antall regler som predikerer forskjellige genus? Som vi så i kapittel 2, finnes det ulike teorier for hvordan slike konflikter løses. Vi har i 4.7 drøftet hvilken teori som løser empiriens tilordningskonflikter best. Konklusjonen fra denne drøftingen er at kristiansandsempirien ikke gir noe klart svar på hvilken teori som best forklarer hva som skjer ved slike konflikter. I 10 av 27 konflikter predikerer både Corbetts teori (2.2), OGAT (2.3) og den bruksbaserte modellen (2.4) rett genus. Den bruksbaserte modellen gir rett genus ved to andre tilfeller (*nese* og *berg*), mens Corbetts teori har rett ved ett annet (*berg*). I de resterende 15 tilfellene klarer ingen av teoriene å predikere riktig utfall av tilordningskonfliktene. Vi må derfor slå fast at teoriene er nokså like gode til å løse balanserte tilordningskonflikter. En liknende konklusjon finner vi hos Korsæth (2010), som har undersøkt teoriene mot empiri fra nynorsk og svensk. Hun kommer frem til at ingen av de tre teoriene predikerer riktig genus i alle tilfeller, men at Corbetts modell kanskje er marginalt bedre (jfr. 2.5.2).

5.4 Avsluttende ord

I denne oppgaven har vi fått innsikt i kristiansandsdialektens genustilordning – slik siktemålet i 1.1 var. Jeg har blant annet kommet frem til noen interessante empiriske funn. Empirien indikerer for eksempel at kristiansandsdialekten har flere f enn nynorsk. Informantsvarene antyder at e-regelen har større gjennomslagskraft i kristiansandsmålet enn i nynorsk, og at navn på insekter stort sett er f i dialekten. Dermed ser det ut til å være litt ulikheter i tilordningsreglene til de to varietetene. Utover dette presenterer oppgaven noen interessante teoretiske resultater. Jeg argumenterer blant annet for at vi kan forkaste tilordningsregelen som baserer seg på funksjonelle hulrom, både i kristiansandsmålet og i nynorsk. De fonologiske rg- og pt-reglene fremstår videre som svært tvilsomme for dialektens genustilordning, og sistnevnte regel virker også tvilsom for nynorsk genustilordning. Men enda så interessant som kristiansandsdialektens genustilordning er, hadde det vært spennende å se hva slags genusvariasjon som eksisterer i andre norske dialekter. Dette vil være en oppgave for videre genusforskning å se på.

Litteratur

- Beito, Olav T. (1954). *Genusskifte i nynorsk*. Oslo: Jacob Dybwad
- Bloomfield, Leonard (1933). *Language*. New York: Holt
- Braunmüller, Kurt (2000). "Gender in North Germanic. A Diasystematic and Functional Approach". I Unterbeck, Barbara og Rissanen, Matti (red.). *Gender in Grammar and Cognition*. Berlin: Mouton de Gruyter, 25–53
- Bybee, Joan L. (2001). *Phonology and Language Use*. Cambridge: Cambridge University Press
- Conzett, Phillip (2006). "Gender assignment and the structure of lexicon". I *Sprachtypologie und Universalienforschung* 59, 223–240
- Conzett, Phillip (2007). *Genus i norrønt og nynorsk. Ein komparativ studie*. Masteroppgåve i nordisk språkvitenskap. Universitetet i Tromsø
- Comrie, Bernard (1992). *Language universals and linguistic typology*. Oxford: Blackwell Publishers
- Corbett, Greville G. (1991). *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press
- Corbett, Greville G. og Fraser, Norman M. (2000). "Gender assignment: a typology and a model". I Senft, G. (red.). *Systems of Nominal Classification*. Cambridge: Cambridge University Press, 293–325
- Croft, William (1990). *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Östen (2000a). "Elementary gender distinctions". I Unterbeck, Barbara og Rissanen, Matti (red.). *Gender in Grammar and Cognition*. Berlin: Mouton de Gruyter, 577–594.
- Dahl, Östen (2000b). "Animacy and the notion of semantic gender". I Unterbeck, Barbara og Rissanen, Matti (red.). *Gender in Grammar and Cognition*. Berlin: Mouton de Gruyter, 99–115
- Doleschal, Ursula (2000). "Gender assignment revisited". I Unterbeck, Barbara og Rissanen, Matti (red.). *Gender in Grammar and Cognition*. Berlin: Mouton de Gruyter, 117–165
- Enger, Hans-Olav og Kristoffersen, Kristian Emil (2000). *Innføring i norsk grammatikk – morfologi og syntaks*. Oslo: Landslaget for norskundervisning/Cappelen akademisk forlag
- Enger, Hans-Olav (2001). "Genus i norsk bør granskes grundigere". I *Norsk Lingvistisk*

- Tidsskrift* 19, 163–185.
- Enger, Hans-Olav (2002). ”Stundom er ein sigar berre ein sigar: problem i studiet av leksikalsk genus”. I *Maal og Minne*, 135–151
- Enger, Hans-Olav (2009). ”The role of core and non-core semantic rules in gender assignment”. I *Lingua* 119, 1281–1299
- Enger, Hans-Olav (2010). ”Partial and competing motivations in gender assignment”. I *Germanistische Linguistik* 206, 673–692
- Enger, Hans-Olav og Nessel, Tore (Under utgivelse). ”Constraints on Diachronic Development: The Animacy Hierarchy and the Relevance Constraint”. I *Sprachtypologie und Universalienforschung*
- Fraurud, Kari (2000). ”Proper names and gender in Swedish”. I Unterbeck, Barbara og Rissanen, Matti (red.). *Gender in Grammar and Cognition*. Berlin: Mouton de Gruyter, 167–219
- Fretheim, Thorstein (1985) [1976]. ”Er bokmålet tvekjønnet eller trekjønnet?”. I Jahr, Ernst Håkon og Lorentz, Ove (red.). *Morfologi/morphology*. Oslo: Novus forlag. 99–101
- Faarlund, Jan Terje, Lie, Svein og Vannebo, Kjell Ivar (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Grønmo, Sigmund (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget
- Hockett, Charles F (1958). *A Course in Modern Linguistics*. New York: Macmillan
- Horn, Astrid Jortveit (2009). ”Mi æ stolte a dialekten våres”. I Hansen, Pål Styrk, Jahnsen, Vanja Røkkum, Papazian, Eric og Torp, Arne (red.). *Femti år for folkemålet: utvalgte artikler fra bladet Språklig Samling*. Oslo: Landslaget for språklig samling, 122–127
- Hudson, Richard A. (1996). *Sociolinguistics* (second edition). Cambridge: Cambridge University Press
- Johnsen, Arnulf (1942). *Kristiansands bymål*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W.Nygaard)
- Kiparsky, Paul (1982). *Explanation in Phonology*. Dordrecht: Foris
- Korsæth, Else Marie (2010). *Genus i nynorsk og svensk. En kontrastiv studie*. Masteroppgave i nordisk språk. Universitetet i Oslo
- Kristoffersen, Kristian Emil, Simonsen, Hanne Gram og Sveen, Andreas (red.) (2005). *Språk. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget
- Langacker, Ronald W (1987). *Foundations of Cognitive Grammar I, Theoretical*

- Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Lie, Svein (1994). "Partisipper = adjektiver". I *Proceedings from The XIVth Scandinavian Conference of Linguistics and The VIIIth Conference of Nordic and General Linguistics*. Göteborg: Göteborgs universitet
- Mæhlum, Brit, Akselberg, Gunnstein, Røyneland, Unn og Sandøy, Helge (2008). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. 2. utgave. Oslo: Cappelen Damm
- Neset, Tore (2005). "Substansielle og kategorispesifikke overordningsprinsipp i kognitiv lingvistik: Evidens frå genutilordning". I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 23, 177–197
- Neset, Tore (2006). "Gender meets the usage-based model: four principles of rule interaction in gender assignment". I *Lingua* 116, 1369–1393
- Nynorskordboka*. Elektronisk utgave på nettadressen <http://www.nob-ordbok.uio.no/index.html>. Tilrettelagt av Institutt for lingvistiske og nordiske studier (ILN) ved Universitetet i Oslo og Språkrådet
- Papazian, Eric (2009). "Bymåla og utviklingstendensene i norsk talemål i dag". I Hansen, Pål Styrk, Jahnsen, Vanja Røkkum, Papazian, Eric og Torp, Arne (red.). *Femti år for folkemålet: utvalgte artikler fra bladet Språklig Samling*. Oslo: Landslaget for språklig samling, 92–111
- Parkkonen, Lotta (Under arbeid). *Genus ved nyord i norsk*. Masteroppgave i nordisk språk. Oslo: Universitetet i Oslo
- Poplack, Shana, Pousada, Alicia og Sankoff, David (1982) "Competing influences on gender assignment". I *Lingua* 57, 1–28
- Rabb, Viveca (2007). *Genuskongruens på reträtt*. Åbo: Åbo Akademi's förlag
- Ralli, Angela (2009). "Morphology meets Dialectology: insights from Modern Greek dialects". I *Morphology* 19, 87–105
- Rice, Curt (2006). "Optimizing gender". I *Lingua* 116, 1394–1417
- Steinmetz, Donald (1986). "Two principles and some rules for gender in German: inanimate nouns". I *Word* 37, 189–217
- Steinmetz, Donald (2006). "Gender shifts in Germanic and Slavic: semantic motivation for neuter?". I *Lingua* 57, 1418–1440
- Teleman, Ulf (1987). "Hur många genus finns det i svenskan?" I Teleman, Ulf (red.) *Grammatik på villovägar*. Skrifter utgitt av Svenska språknämnden 73. Stockholm: Liber, 106–114.

- Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan og Andersson, Erik (1999). *Svenska Akademiens Grammatik*
2. Stockholm: Svenska akademien
- Thornton, Anna M. (2009). "Constraining gender assignment rules". I *Language Sciences* 31,
14–32
- Trosterud, Trond (2001). "Genustilordning i norsk er regelstyrt". I *Norsk Lingvistisk tidsskrift*
19, 29–58
- Visser, Willem (2011). "Historical gender change in West Frisian". I *Morphology* 21, 31–56
- Vollan, Magnhild (2006). "Ei normeringshistorisk vandring i skogen". I *Maal og Minne*,
137–171
- Zubin, David A. & Köpcke, Klaus-Michael (1984). "Sechs prinzipien für die
Genuszuweisung im Deutschen". I *Linguistische Berichte* 93, 26–51
- Aasen, Ivar (1965) [1864]. *Norsk grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget

Vedlegg 1 – Liste med ord til intervjuet med informantgruppe 1

Ord	Maskulinum	Femininum	Nøytrum	Andre kommentarer
Lus				
Munn				
Prim				
Måke				
Veps				
Subjekt				
Renne				
Konfekt				
Padde				
Skap				
Respekt				
Bøtte				
Ansikt				
Knekt				
Flyndre				
Lykt				
Bolle				
Lukt				
Kråke				
Hals				
Tunge				
Toll				
Flue				
Aure				

Rike				
Frakt				
Mygg				
Effekt				
Fot				
Rør				
Vakt				
Gaupe				
Pose				
Skuff(e)				
Slakt				
Krabbe				
voldtekt				
Iskrem				
Vekt				
Kontrakt				
Bille				
Flaske				
Hyene				
Gang				
Maur				
Bie				
Fryd				
Hjul				
Øre				
Mage				

Ur				
Humle				
Plikt				
Ransel				
Mus				
Siriss				
Brønn				
Manet				
Boks				
Frukt				
Konflikt				
Svor				
Sekk				
Drakt				
Igle				
Bag				
Egg				
Kopp				
Reke				
Papegøye				
Gryte				
Arkitekt				
Møll				
Abstrakt				
Jakt				
Negl				

Vakt				
Krus				
Aspekt				
Åk				
Inntekt				
Flukt				
Intellekt				
Skate				
Svane				

Vedlegg 2 – Liste med ord til intervjuet med informantgruppe 2

Ord	Maskulinum	Femininum	Nøytrum	Andre kommentarer
Runde				
Palme				
Lunge				
Binne				
Torne				
Manuskript				
Tilbud				
Rike				
Homse				
Kjempe				
Nese				
Kjevle				
Nese				
Kjevle				
Varg				
Jente				
Ekserpt				
Hingst				
Borg				
Bunke				
Okse				
Viv				
Flod				
Fot				

Torg				
Mot				
Kongle				
Beib				
Lomme				
Lyd				
Gutt				
Skript				
Kvinnfolk				
Føde				
Gave				
Madam				
Prim				
Kar				
Iskrem				
Planke				
Ludder				
Jod				
Tube				
Glede				
Dorg				
Kvote				
Fruentimmer				
Marg				
Hane				
Blod				

Djupt/dypt				
Verge				
Skranke				
Konsept				
Gran				
Krypt				
Mamma				
Plombe				
Fisker				
Krampe				
Korg				
Torn				
Bitsj				
Aksept				
Lønn				
Salme				
Kirurg				
Fille				
resept				
Tante				
Alm				
Pulje				
Bud				
Adept				
Kake				
Diva				

Brud				
Merr				
Dverg				
Liturg				
Sorg				
Søster				
Gang				
Lærer				
Kvinne				
Bølle				
Råne				
Berg				
Frase				
Mann				
Klase				